

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1919-1920

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ
ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

ΙΛΛΟΥΜΙΝΑΤΙ

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΗΚΕ
ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

ΡΟΥΖΙ ΝΑΖΑΡ, ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΜΑΧΤ ΜΕΧΡΙ ΤΗ CIA

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΤΟΥΡΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ
ΑΛΗ ΚΕΜΑΛ, ΠΡΟΠΑΠΠΟΥ ΤΟΥ ΜΠΟΡΙΣ ΤΖΟΝΣΟΝ (1922)

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΜΟΥΝΤΙΑΛ

ΟΣΙΑ ΦΙΛΟΘΕΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ

ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΠΟΥ ΔΙΝΕΙ ΑΞΙΑ

Το αγαπημένο μας χρώμα είναι Ελληνικό!

Το χρώμα του ελληνικού καλοκαιριού φέτος έχει όνομα: **Master Easy Clean**. Το εξαιρετικής ποιότητας, άοσμο χρώμα για εσωτερικούς τοίχους, που συνεισφέρει στην υγιεινή ατμόσφαιρα του χώρου, διαθέτει υψηλή αντοχή στο συχνό πλύσιμο και διατίθεται σε χιλιάδες αποχρώσεις για να χρωματίσετε τους αγαπημένους σας χώρους.

CG 721
Atmosfera / F

CG 729
Faros / F

COLORS OF GREECE
COLLECTION

KRAFTPAINTS.COM

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ από τους Τούρκους το 1360 η Θράκη υπέφερε περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή της Ελλάδος από τον μακροχρόνιο ζυγό. Την οθωμανική κατοχή ακολούθησε η επτάχρονη βουλγαρική. Η απελευθέρωση ήρθε ύστερα από εξακόσια χρόνια σκλαβιάς, σχεδόν έναν αιώνα μετά την απελευθέρωση της Πελοποννήσου και της Θεσσαλίας από τους Τούρκους. Στην πραγματικότητα ο ελληνικός στρατός απελευθέρωσε την Θράκη το 1913. Την Αλεξανδρούπολη στις 12 Ιουλίου, την Ξάνθη στις 13 Ιουλίου και την Κομοτηνή στις 14 Ιουλίου, κατά τον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο. Με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου στις 10 Αυγούστου 1913 οι Μεγάλες Δυνάμεις έδωσαν τη Θράκη στη Βουλγαρία, αν και η Ελλάδα πολέμησε στο πλευρό των νικητών. Ακολούθησε η βουλγαρική κατοχή, μέχρι το 1920, μία περίοδος εξολόθρευσης του πληθυσμού. Με τη λήξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου η διασυμμαχική διοίκηση αποχώρησε από τη Θράκη και ο ελληνικός στρατός εισήλθε στην Ξάνθη στις 4 Οκτωβρίου 1919, ενώ ακολούθησε η έπαρση της ελληνικής σημαίας στην Κομοτηνή και στην Αλεξανδρούπολη στις 14 Μαΐου 1920. Επίσης η Ελλάδα πήρε την Ίμβρο και την Τένεδο, τη Σμύρνη με την περιοχή της, ενώ παράλληλα σημειώθηκε η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης.

Σε λιγότερο από δύο χρόνια οι ραγδαίες εξελίξεις στο μικρασιατικό μέτωπο και η αλλαγή των προσανατολισμών και της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων έναντι των κεμαλικών είχαν ως αποτέλεσμα την υπογραφή της Συνθήκης των Μουδαβιών, με την οποία ο ελληνικός στρατός διατάχθηκε να εκκενώσει όχι μόνο την Ιωνία, όπου γραφόταν πλέον ο (τραγικός) επίλογος της μακράιωνης ελληνικής παρουσίας, αλλά μέσα σε 15 μέρες και την

Ανατολική Θράκη, όπου υπήρχαν μεγάλες ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις και εύρωστο ελληνικό στοιχείο.

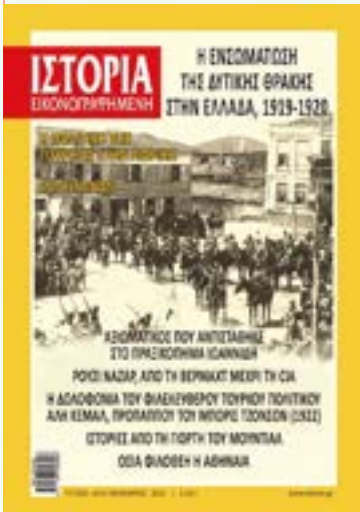
Στο διπλωματικό επίπεδο, η Συνθήκη των Σεβρών κατοχύρωσε την ένταξη της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 1920, αλλά η οριστική και αμετάκλητη ενσωμάτωσή της στον κορμό του ελληνικού κράτους επιτεύχθηκε με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης τον Ιούλιο του 1923.

Τελικά η Συνθήκη των Σεβρών και η Συνθήκη περί Θράκης στις 10 Αυγούστου 1920 επιδίκασαν αντίστοιχα τη Δυτική και την Ανατολική Θράκη στην Ελλάδα. Δεν πρέπει ωστόσο να διαφεύγει της προσοχής μας ότι οι συνθήκες που αφορούσαν το μέλλον της Θράκης ήταν διαφορετικές. Όσον αφορούσε τη Δυτική Θράκη, η συνθήκη προέβλεπε την επικύρωση των όρων της ήδη υπογραφείσας και ισχύουσας Συνθήκης του Νειγύ, ενώ η τύχη της Ανατολικής Θράκης συνδέθηκε με τις εξελίξεις στο μικρασιατικό μέτωπο. Τελικά, με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης στις 23 Ιουλίου 1923, η Δυτική Θράκη, ή ορθότερα η ελληνική Θράκη –καθώς το βορειοδυτικό κομμάτι της περιοχής παρέμενε στη Βουλγαρία–, ενσωματώθηκε οριστικά στον κορμό του ελληνικού κράτους και επιβεβαιώθηκε η νέα πραγματικότητα στην περιοχή, η οποία δέχτηκε μεγάλο μέρος των προσφύγων από την Ανατολική Θράκη, αν και Ανατολικοθρακιώτες πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Διονύσιος Ν. Μουσμώτης
Εκδότης - Διευθυντής

ΤΕΥΧΟΣ # 653 / ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Από το Αρχείο Αλέξη Αλεξανδρή

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Διονύσης Ν. Μουσμούτης
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΕΣ: Νίκος Νικολούδης, Σπυρίδων Πλουμίδης
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Λευτέρης Καντζίνος
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Γιάννης Ράγκος, Βαγγέλης Κούμπουλης
ΝΟΜΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ: Πιερίνα Κοριατοπούλου
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Γιώργος Βούλγαρης, Εισαγγελέας Εφετών, δ.ν.

Γιώργος Γεωργής, τ. πρέσβης, καθηγητής Νεότερης Ιστορίας,
Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου, Κύπρος

Στράτος Δορδανάς, Επίκουρος καθηγητής Σύγχρονης Ιστορίας,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Νίκος Καραπιδάκης, καθηγητής Μεσαιωνικής Ιστορίας,
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Μαριέττα Μινώτου, τ. διευθύντρια Γενικών Αρχείων του Κράτους
Κωνσταντίνα Μπότσιου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια Σύγχρονης
Ιστορίας και Διεθνούς Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Πέτρος Παπαπολυβίου, Αναπληρωτής καθηγητής Νεότερης
και Σύγχρονης Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σπυρίδων Πλουμίδης, Αναπληρωτής καθηγητής Νεότερης
και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σωτήρης Ριζάς, διευθυντής ερευνών στο Κέντρο Έρευνας
Ιστορίας Νεότερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών

Ανδρέας Στεργίου, Αναπληρωτής καθηγητής Σύγχρονης
Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: Αναστασία Παπασταθοπούλου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ:

Κωνσταντίνα Κάρδαρη | conkardari@typografio.gr
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ WEBSITE:

Ιωάννης Καραγιάννης | ikaragiannis@istoria.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ: Τατιάνα Μοσχοπούλου

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Χριστίνα Τουχαντζίδου

ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟ: Κώστας Καράμπελας

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΠΟΛΥΓΡΑΦΟΣ PRESS

ΔΙΑΝΟΜΗ: Άργος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Πανεπιστημίου 46, 106 78 Αθήνα
(+30) 210 36.11.880, 210 36.23.993

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ:
Reuters Photo

Το παρόν έργο προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή με φωτοτυπικές ή ηλεκτρονικές ή όποιες άλλες μεθόδους, η αναμετάδοση σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη. ΑΠΟΠΟΙΗΣΗ ΕΥΘΥΝΗΣ: Η *Ιστορία Εικονογραφημένη* καταβάλλει κάθε προσπάθεια ώστε να διασφαλίσει ότι τα άρθρα που δημοσιεύονται είναι ορθά και πλήρη. Όμως, δεν φέρει καμία ευθύνη για ενδεχόμενο λάθος ή παράλειψη πληροφοριών, σχετικά με την ακρίβεια και αξιοπιστία των παραπάνω άρθρων. Το περιεχόμενο και οι απόψεις των άρθρων εμπίπτουν στην αποκλειστική ευθύνη των συντακτών τους. ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ: Με τα αρχικά CC BY δηλώνεται ότι η φωτογραφία υπάρχει στην άδεια χρήσης Creative Commons, αντίγραφο της οποίας παρατίθεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.creativecommons.org/about/licenses/

- 6 **Ιλλουμινάτι**
ΤΟΥ ΛΕΥΤΕΡΗ ΚΑΝΤΖΙΝΟΥ

- 22 **Οσία Φιλοθέη η Αθηναία**
ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

- 36 **Η ενσωμάτωση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα, 1919-1920**
ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

- 54 **Η δολοφονία του Αλή Κεμάλ, 1922**
ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

- 66 **Η πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική και οι στόχοι της**
ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Θ. ΧΑΛΑΤΣΗ

- 82 **Ιστορίες από τη γιορτή του Μουντιάλ (Α΄μέρος)**
ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΒΑΡΒΟΥΝΗ

- 95 **Δημήτρης Ζέλιος, Ο (μόνος) αξιωματικός που αντιστάθηκε στο Πραξικόπημα Ιωαννίδη**
ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΡΑΓΚΟΥ

- 109 **Η μυστική ζωή του Ρούζι Ναζάρ, Από τη Βέρμαχτ μέχρι τη CIA**
ΤΟΥ ΝΤΕΪΒΙΝΤ ΜΠΑΡΤΣΑΡΝΤ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ & ΙΣΤΟΡΙΑ

- 118 **το Χθες**
ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΙΚΟ ΝΙΚΟΛΟΥΔΗ
- 120 **Επικαιρότητα**
ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΡΑΓΚΟ
- 122 **Βιβλία**
ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΗ Ν. ΜΟΥΣΜΟΥΤΗ
- 128 **Σταυρόλεξο**
ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΑΤΑΡΟΥΝΗ
-

652 / ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2022

651 / ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2022

650 / ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2022

649 / ΙΟΥΛΙΟΣ 2022

648 / ΙΟΥΝΙΟΣ 2022

647 / ΜΑΪΟΣ 2022

**Ανακαλύψτε τη δύναμη
που κρύβει η γνώση
της Ιστορίας**

ΕΓΓΡΑΦΕΙΤΕ
ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ
ΚΑΙ ΕΠΩΦΕΛΗΘΕΙΤΕ

- ▮ **ΕΚΠΤΩΣΗ 25%** ΕΝΤΥΠΗ
41% ΨΗΦΙΑΚΗ
- ▮ **ΔΩΡΕΑΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ**
- ▮ **ΨΗΦΙΑΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ**

ΑΞΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

ΕΝΤΥΠΗ & ΔΩΡΟ* ΨΗΦΙΑΚΗ

ΕΤΗΣΙΑ 6ΜΗΝΗ

ΕΛΛΑΔΑ	50 €	25
ΚΥΠΡΟΣ	100 €	50
ΕΥΡΩΠΗ	110 €	55
ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ	120 €	60

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΤΗΣΙΑ 35€

Στην τιμή εφαρμόζεται η έκπτωση
και συμπεριλαμβάνονται ο ΦΠΑ
και τα ταχυδρομικά έξοδα

ΙΣΧΥΕΙ ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΗ
ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΚΠΤΩΣΗ **10%**

* Δωρεάν ψηφιακή εγγραφή για
κάθε συνδρομή στην έντυπη έκδοση

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

www.istoria.gr

E-MAIL: info@istoria.gr

210 49.13.502, 210 36.23.993

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΝΕΑ ΑΝΑΝΕΩΣΗ
από το τεύχος του μηνός.....

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΑΜΗΝΗ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΝΤΥΠΗ & ΨΗΦΙΑΚΗ ΨΗΦΙΑΚΗ

ΟΝΟΜ/ΝΥΜΟ.....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....

ΠΕΡΙΟΧΗ..... Τ.Κ.....

ΠΟΛΗ..... ΧΩΡΑ.....

ΤΗΛ..... EMAIL.....

**Κάντε ένα δώρο ιστορικής αξίας
στα αγαπημένα σας πρόσωπα**

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΔΩΡΟ ΝΕΑ ΑΝΑΝΕΩΣΗ
από το τεύχος του μηνός.....

ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΞΑΜΗΝΗ

ΕΝΤΥΠΗ ΕΝΤΥΠΗ & ΨΗΦΙΑΚΗ ΨΗΦΙΑΚΗ

Επιθυμώ να αποσταλεί ευχετήρια επιστολή

ΟΝΟΜ/ΝΥΜΟ.....

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ.....

ΠΕΡΙΟΧΗ..... Τ.Κ.....

ΠΟΛΗ..... ΧΩΡΑ.....

ΤΗΛ..... EMAIL.....

ΕΠΙΛΟΓΗ ΠΛΗΡΩΜΗΣ

Δικαιούχος: «ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ ΙΚΕ»

Με κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ | Κωδικός SWIFT/BIC: ETHNGRAA
IBAN: GR36 011 0190 0000 0190 0048 8528

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ | Κωδικός SWIFT/BIC: PIRBGRAA
IBAN: GR23 017 2034 0005 0340 9216 3075

Έμβασμα με ταχυδρομική επιταγή

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ 5

182 33 ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΕΝΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΙΛΛΟΥΜΙΝΑΤΙ

«Η κοινωνία δεν πρέπει να υπαγορεύεται από τις θρησκευτικές αρετές»

Άνταμ Βάισχαουπ (1748-1830)

ΤΟΥ ΛΕΥΤΕΡΗ ΚΑΝΤΖΙΝΟΥ

Ο ΓΕΡΜΑΝΟΣ στοχαστής του 18ου αιώνα Άνταμ Βάισχαουπ θα είχε μείνει έκπληκτος αν γνώριζε ότι μια μέρα οι ιδέες του θα τροφοδοτούσαν τις παγκόσμιες θεωρίες συνωμοσίας και θα ενέπνεαν μυθιστορήματα και ταινίες. Έζησε σε μία χρονική περίοδο κατά την οποία οι επιστήμες και η λογική προσπάθησαν να ανεξαρτητοποιηθούν από τον δογματισμό, απ' όπου και αν προερχόταν (ελέω Θεού μοναρχίες, Εκκλησία, και λοιπά). Μέσα σε αυτό το πνεύμα ίδρυσε το Τάγμα των Ιλλουμινάτι, μία από τις δεκάδες μυστικές οργανώσεις που δημιουργήθηκαν τότε.

Τα μέλη της ήταν ως επί το πλείστον θρησκευόμενα και θέλησαν να εξυγιάνουν τον χριστιανισμό από τον απολυταρχισμό, την ανισότητα και τις δεισιδαιμονίες. Ο Βάισχαουπ μπορεί να είχε αγαθές προθέσεις, αλλά απέτυχε στο εγχείρημά του αυτό, όπως άλλωστε συμβαίνει με όλες τις προσπάθειες εφαρμογής μιας θεωρίας στην πράξη (λόγω των διαφορών, παραδείγματος χάρη, ανάμεσα στη θρησκεία και στην Εκκλησία, στην πολιτική θεωρία και στην κομματική διακυβέρνηση, και λοιπά). Οι Ιλλουμινάτι εξαρθρώθηκαν το 1787 κατηγορούμενοι ως εχθροί του

Ο Βαυαρός Άνταμ Βάισχαουπ (1748-1830), ιδρυτής των Ιλλουμινάτι. ΔΕΞΙΑ: Άποψη του Πανεπιστημίου του Ίνγκολστατ, όπου δίδασκε ο Βάισχαουπ.

κράτους και της Εκκλησίας. Μέχρι σήμερα όμως οι συνωμοσιολόγοι θεωρούν ότι η μυστική αυτή οργάνωση εξακολουθεί να είναι ενεργή και να ευθύνεται για μία σειρά εγκληματικών δραστηριοτήτων.

Ο ιδρυτής

Ο Βάιςχαουπτ γεννήθηκε το 1748 στο Ίνγκολστατ της Βαυαρίας και ήταν γόνος οικογένειας εβραϊκού θρησκευματος που ασπάστηκε τον χριστιανισμό. Ορφάνεψε σε νηπιακή ηλικία και ο λόγιος θείος του φρόντισε για την εκπαίδευσή του γράφοντάς τον σε σχολείο ιησουιτών. Από την παιδική του ηλικία ήταν ένας βιβλιοφάγος με ανήσυχο μυαλό. Έχοντας πρόσβαση στη σπουδαία βιβλιοθήκη του θείου του, μελέτησε όλους τους Γάλλους φιλοσόφους του Διαφωτισμού και κατέληξε στην άποψη ότι η μοναρχία και η Εκκλησία καταστέλλουν την ελευθερία της σκέψης.

Ο Βάιςχαουπτ ολοκλήρωσε τις σπουδές του και έγινε καθηγητής Φυσικού και Κανονικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Ίνγκολστατ, που ελεγχόταν από την Εκκλησία. Η Βαυαρία όμως ήταν μία βαθιά συντηρητική χώρα, στην οποία κυριαρχούσε ο καθολικισμός. Έτσι, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η θρησκεία δεν διέθετε πλέον ένα επαρκές σύστημα ιδεών ώστε να κυβερνηθούν οι σύγχρονες κοινωνίες. Έπρεπε να βρεθεί ένα σύνολο πρακτικών και θεωριών που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν για να αλλάξει ριζικά ο πολιτικός τρόπος διοίκησης.

Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα ο ελευθεροτεκτονισμός επεκτεινόταν σταθερά σε όλη την Ευρώπη, προσφέροντας ελκυστικές εναλλακτικές στους ελεύθερους στοχαστές. Αρχικά ο Βάιςχαουπτ σκέφτηκε να εγγραφεί σε μια στοά, αλλά σύντομα απογοητεύτηκε από

τις ιδέες των ελευθεροτεκτόνων. Ωστόσο επηρεάστηκε από τα βιβλία που ασχολούνταν με τα ζητήματα της εσωτερικής οργάνωσης των στοών, όπως το *The Mysteries of the Seven Sages of Memphis* (*Τα Μυστήρια των Επτά Σοφών της Μέμφιδας* – μυστηριακές τελετές που καθιερώθηκαν από επτά Αιγύπτιους σοφούς στην αρχαιότητα), την *Καμπάλα*, και άλλα. Τότε αποφάσισε να ιδρύσει μία δική του μυστική εταιρία. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο Βάιςχαουπτ δεν ήταν εναντίον της θρησκείας, αλλά εναντίον του τρόπου με τον οποίο την επέβαλλε η Εκκλησία. Ο πυρήνας της φιλοσοφίας του ήταν ότι η ελευθερία του ατόμου από όλες τις θρησκευτικές προκαταλήψεις και η καλλιέργεια των κοινωνικών αρετών θα μπορούσαν να επιφέρουν την παγκόσμια ευτυχία.

Η ίδρυση

Τη νύχτα της 1ης Μαΐου 1776 οι πρώτοι «Πεφωτισμένοι» (Illuminati) συναντήθηκαν σε ένα δάσος κοντά στο Ίνγκολστατ και ίδρυσαν την οργάνωσή τους. Ο Βάιςχαουπτ και πέντε ακόμη άντρες, οι πιο ταλαντούχοι και πιο έμπιστοι φοιτητές του, διατύπωσαν τους κανόνες που έπρεπε να διέπουν αυτή την ιεραρχημένη οργάνωση. Όλα τα υποψήφια προς ένταξη μέλη της εταιρίας θα έπρεπε να έχουν την αποδοχή όλων των μυημένων μελών, τα οποία ήδη συνδέονταν με στενούς κοινωνικούς και οικονομικούς δεσμούς. Η ιεραρχική δομή της μυστικής οργάνωσης του Βάιςχαουπτ περιλάμβανε τρεις τάξεις μύησης, με τέσσερεις βαθμούς η καθεμία. Όταν ένας αρχάριος ετοιμαζόταν να περάσει στο πρώτο επίπεδο της μύησης, έπρεπε να παρουσιάσει στην οργάνωση μία λεπτομερή αναφορά για τους τίτλους των βιβλίων που είχε στην κατοχή του (απόδειξη της σοφίας του), την ταυτότητα των εχθρών του (γνώση των στόχων

του) και τα αδύνατα σημεία του χαρακτήρα του (αυτογνωσία). Ακολούθως υποσχόταν να θυσιάσει όλα τα προσωπικά του συμφέροντα προς όφελος της κοινωνίας. Τέλος το βασικό σύμβολο των Ιλλουμινάτι ήταν η γλαύκα (ικανότητα όρασης μέσα στο σκοτάδι), καθώς και ό,τι σχετιζόταν με τη θεά της σοφίας, την Αθηνά.

Ο στόχος του τάγματος ήταν να διαδώσει την αληθινή γνώση, δηλαδή το πώς οι άνθρωποι θα μπορούσαν να γίνουν καλύτεροι μέσω της φιλοσοφίας και των επιστημών. Ο Βάισχαουπτ επιδίωξε να αλλάξει την κοινωνία. Εάν αυτό επιτυχανόταν, ο κόσμος θα είχε και μια καλύτερη διακυβέρνηση. Το μέσο για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα ήταν τα πανεπιστήμια να διδάσκουν στους φοιτητές τους όλα όσα είναι γνωστά στο ανθρωπινό γένος, κάτι που τότε δεν επιτρεπόταν λόγω των εκκλησιαστικών περιορισμών. Ως εκ τούτου ο Βάισχαουπτ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η κοινωνία δεν θα έπρεπε να υπαγορεύεται από τις θρησκευτικές αρετές, οι οποίες τροφοδο-

τούν τις προκαταλήψεις, τον πολιτικό συντηρητισμό και την ανισότητα.

Τέσσερα χρόνια μετά την ίδρυση των Ιλλουμινάτι τα μέλη της οργάνωσης ανέρχονταν στα 600. Η εξάπλωσή τους ήταν ταχύτατη και μέσα στα επόμενα δύο χρόνια έφτασαν στα 2.000-3.000 μέλη. Κατ' αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ένα δαιδαλώδες δίκτυο πληροφοριοδοτών, που κατέγραφαν τη συμπεριφορά σημανόντων κρατικών και εκκλησιαστικών λειτουργών, σε μία προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας πλούτος πληροφοριών. Αυτό το υλικό θα ήταν χρήσιμο για τη στρατολόγηση νέων μελών. Σύντομα η δράση των Ιλλουμινάτι επεκτάθηκε και εκτός των συνόρων της Βαυαρίας, όπως στη Γαλλία, στην Ουγγαρία, στην Πολωνία και στην Ιταλία.

Το δεξί χέρι του Βάισχαουπτ ήταν ο συγγραφέας Άντολφ Κνίγκε (1752-1796). Ως πρώην ελευθεροτέκτονας, γνώριζε τον τρόπο δικτύωσης των μυστικών ταγμάτων και υιοθέτησε πολλά στοιχεία από το τελετουργικό τους. Το σημαντικότερο ήταν η μυστικότητα, γι' αυτό κα-

Το έμβλημα των Ιλλουμινάτι, μία γλαύκα με ένα ανοιχτό βιβλίο, σύμβολο της σοφίας που προέρχεται από τη γνώση («Das verbesserte System der Illuminaten», 1788). ΔΕΞΙΑ: Το βιβλίο *Apologie der Illuminaten* (Απολογία των Ιλλουμινάτι, 1786) που συνέγραψε ο Βάισχαουπτ όταν εκδιώχθηκε από τη Βαυαρία (Δημόσια Αρχεία του Ίνγκολστατ).

θιέρωσε τα ψευδώνυμα των μελών, που ήταν εμπνευσμένα από την αρχαιότητα. Έτσι, ο Βάιςχαουπτ ήταν ο Σπάρτακος, ο Κνίγκε ήταν ο Φίλωνα, και λοιπά. Ωστόσο δεν άργησε να επέλθει ρήξη ανάμεσα στους δύο άντρες. Ο Κνίγκε κατηγορήσε τον Βάιςχαουπτ για αυταρχισμό, αποκαλώντας τον ιησουίτη, που δεν είχε αποβάλει τα κατάλοιπα της παιδικής του ηλικίας. Τελικά εγκατέλειψε τους Ιλλουμινάτι το 1884.

Την ίδια χρονική περίοδο ένα άλλο πρώην μέλος των Ιλλουμινάτι, ο Γιόζεφ Ουτσνάιντερ, αποκάλυψε στη μεγάλη δούκισσα της Βαυαρίας, Ελισάβετ Αυγούστα, την ύπαρξη και τους στόχους της οργάνωσης του Βάιςχαουπτ. Σύμφωνα με τον Ουτσνάιντερ οι Ιλλουμινάτι θεωρούσαν πως η αυτοκτονία ήταν κοινωνικά και νομικά αποδεκτή, πως οι εκθροί τους έπρεπε να δηλητηριαστούν και πως οι Ιλλουμινάτι συνωμοτούσαν εναντίον της Βαυαρίας για λογαριασμό της Αυστρίας. Έπειτα από αυτό η μεγάλη δούκισσα ενημέρωσε τον σύζυγό της, τον εκλέκτορα δούκα της Βαυαρίας Κάρολο

Δ΄ Θεόδωρο, ο οποίος με τη σειρά του εξέδωσε διάταγμα με το οποίο απαγόρευε τη δημιουργία κάθε είδους οργάνωσης η οποία δεν είχε άδεια λειτουργίας από την κυβέρνηση (Ιούνιος 1784).

Οι Ιλλουμινάτι θεώρησαν ότι ο συγκεκριμένος νόμος δεν τους αφορούσε και συνέχισαν να δρουν χωρίς προφυλάξεις. Ακολούθησε δεύτερο διάταγμα, ακόμη πιο αυστηρό από το πρώτο, και ξεκίνησαν διώξεις εναντίον των μελών της οργάνωσης (Μάρτιος 1785). Κατά τη διάρκεια των αστυνομικών ερευνών βρέθηκαν έγγραφα που επιδοκίμαζαν την αυτοχειρία και την αθεΐα, ενώ προβλεπόταν η δημιουργία και ενός γυναικείου τάγματος Πεφωτισμένων. Συναμα κατασχέθηκαν διάφορα επιστημονικά έγγραφα που αναφέρονταν στην παραγωγή αόρατης μελάνης, σε ιατρικές οδηγίες για τη διενέργεια αμβλώσεων, και λοιπά. Τα παραπάνω ευρήματα ήταν αρκετά ώστε οι Ιλλουμινάτι να κατηγορηθούν σαν εκθροί της Εκκλησίας και του κράτους. Έτσι, τον Αύγουστο του 1787 εκδόθηκε νέο διάταγμα, σύμφωνα με το οποίο όσοι

Το δεξί χέρι του Βάιςχαουπτ, ο συγγραφέας Άντολφ Κνίγκε (1752-1796). ΔΕΞΙΑ: Το Μάτι της Πρόνοιας ή το Μάτι του Θεού, που βλέπει τα πάντα, στο χαρτονόμισμα του ενός δολαρίου. Από πολλούς συνωμοσιολόγους έχει εκληφθεί σαν απόδειξη εμπλοκής των Ιλλουμινάτι στην ίδρυση των Ηνωμένων Πολιτειών.

Τελετή μύησης ελευθεροτεκτόνων (χαρακτικό, 1733). ΚΑΤΩ: Τελετή υποδοχής νέου μέλους των Ιλλουμινάτι (εικονογράφηση του 19ου αιώνα).

Ιλλουμινάτι συλλαμβάνονταν θα τιμωρούνταν με την ποινή του θανάτου. Έπειτα από αυτό το βαυαρικό κράτος θεώρησε ότι οι Ιλλουμινάτι είχαν διαλυθεί.

Την ίδια χρονιά ο Βάισχαουπ τέθηκε σε υποχρεωτική συνταξιοδότηση από το Πανεπιστήμιο του Ίνγκολστατ και εξορίστηκε από το κρατίδιο. Εκείνος αρνήθηκε τη σύνταξη και εγκαταστάθηκε στο Ρέγκενσμπουργκ. Αργότερα τέθηκε υπό την προστασία του Ερνέστου Β΄, δούκα του Σαξ-Γκότα-Άλτενμπουργκ, και διορίστηκε καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πα-

νεπιστήμιο του Γκέτινγκεν. Εκεί παρέμεινε μέχρι τον θάνατό του, στις 18 Νοεμβρίου 1830.

Η δαιμονοποίηση

Τον πρώτο καιρό της εξορίας του ο Βάισχαουπ συνέγραψε το έργο του με τίτλο *Apologie der Illuminaten* (Απολογία των Ιλλουμινάτι), στο οποίο εξέθεσε τις απόψεις του για τον τρόπο λειτουργίας των πανεπιστημίων και των κυβερνήσεων. Ωστόσο κανείς από τους διώκτες του δεν μπόρεσε στον κόπο να διαβάσει την *Απολογία*

Ο Ερνέστος Β΄ από τον Οίκο των Βέτιν, δούκας της Σαξονίας-Γκότα-Άλτενμπουργκ, ο οποίος έδωσε άσυλο στον Βάισχαουπτ μετά την εξορία του. ΔΕΞΙΑ: Ο καθηγητής Φυσικής στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου Τζον Ρόμπινσον (1739-1805), ο οποίος με το βιβλίο του *Αποδείξεις της Συνωμοσίας* (1797) έφερε εκ νέου στην επικαιρότητα της εποχής του τους Ιλλουμινάτι.

του και, ακόμη χειρότερα, οι περισσότεροι από τους αλλοεθνείς επικριτές του δεν γνώριζαν τη γερμανική, ώστε να έχουν άμεση γνώση του «εχθρού» τους. Γενικότερα, μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα κανένα αυθεντικό έργο των Ιλλουμινάτι δεν είχε μεταφραστεί στην αγγλική, αλλά όλοι οι επικριτές τους (κυρίως οι συνωμοσιολόγοι) στηρίζονταν σε κείμενα παλαιότερων δικτών του Βάισχαουπτ. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι μόλις το 2004 εκδόθηκε η πρώτη εμπειρισταωμένη μελέτη πάνω σε αυθεντικά έργα των Ιλλουμινάτι.

Επί μία δεκαετία μετά την εξορία του Βάισχαουπτ κανείς στη Βαυαρία, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη, δεν αναφερόταν στους Ιλλουμινάτι. Η ύπαρξή τους είχε ξεχαστεί. Το 1797 ο καθηγητής

Φυσικής στο Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου Τζον Ρόμπινσον τους έφερε και πάλι στο προσκήνιο με δημοσίευσή του υπό τον τίτλο «Αποδείξεις της συνωμοσίας». Ο Ρόμπινσον στηριζόταν στο βιβλίο του πρώην ιησουίτη ιερέα και δημοσιογράφου Αυγουστίνου ντε Μπαρουέλ, που έφερε τον τίτλο *Memoirs Illustrating the History of Jacobinism* (*Απομνημονεύματα που σκιαγραφούν την ιστορία του ιακωβινισμού*). Σύμφωνα και με τους δύο συγγραφείς οι Ιλλουμινάτι όχι απλώς είχαν επιζήσει, αλλά ήταν η μυστική δύναμη πίσω από μία διεθνή συνωμοσία για την ανατροπή της πολιτικής κυβέρνησης και της Εκκλησίας, και ο κεντρικός πυλώνας μίας τριπλής συνωμοσίας εναντίον του Θεού, του βασιλιά και της κοινωνίας. Κατ' αυτούς, ο σκοπός

Ο πρίγκιπας εκλέκτορας της Βαυαρίας Καρλ Θίοντορ, δούκας του Παλατινάτου (1724-1799), ο οποίος εξάρθρωσε την οργάνωση των Ιλλουμινάτι. ΔΕΞΙΑ: Το Κάσελ το 1783. Ο πρίγκιπας Καρλ της πρωτεύουσας του γερμανικού κρατιδίου της Έσσης συνδεόταν στενά με τον Βάιςχαουπτ και τους Ιλλουμινάτι.

των Ιλλουμινάτι είχε ήδη επιτευχθεί στην Ευρώπη και άρχιζε πλέον να ριζώνει στην αμερικανική ήπειρο.

Στη Νέα Αγγλία το βιβλίο του Ρόμπινσον είχε τη μεγαλύτερη απήχηση. Στις 4 Ιουλίου 1798 στο Νιου Χέιβεν του Κονέκτικατ, ο πρόεδρος του Πανεπιστημίου του Γέιλ, Τίμοθι Ντουάιτ, προέβη στην «αποκάλυψη» μιας συνωμοσίας η οποία απειλούσε την ύπαρξη του Νέου Κόσμου. Η ομιλία του ξεκίνησε με την ανάγνωση αποσπασμάτων από το βιβλικό έργο της *Αποκάλυψης*, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι πλησίαζε το τέλος του κόσμου. Σύμφωνα με αυτόν ο Αντίχριστος βρισκόταν στο εξωτερικό, αλλά είχε εξαπολύσει τους πράκτορές του στη χώρα, γεμίζοντας το έθνος με ασεβείς ανθρώπους και ψευδοπροφήτες. Ισχυριζόταν μάλιστα πως είχε «αποδείξεις» για όσα έλεγε, επικαλούμενος τις δημοσιεύσεις του πανεπιστημιακού Ρόμπινσον. Η συνωμοσία, σύμφωνα πάντοτε με τον Ντουάιτ, είχε ήδη ρημάξει τον Παλαιό Κόσμο, απελευθερώνοντας τις δυνάμεις του αθεϊσμού, του Διαφωτι-

σμού και της επανάστασης. Πλέον είχε έρθει η ώρα της εξαπόλυσης αυτών των δαιμονικών δυνάμεων πέρα από την Ευρώπη, στην Αμερική. Διακυβευόταν η πνευματική και η πολιτική τάξη του έθνους, καθώς και η ύπαρξη του χριστιανικού πολιτισμού. Και ο Ντουάιτ κατέληγε με βεβαιότητα ότι η μεγαλύτερη απειλή για την επιβίωση του αμερικανικού έθνους ήταν το τάγμα των Ιλλουμινάτι.

Ο τρόμος που προκαλούσε στα τέλη του 18ου αιώνα το άκουσμα και μόνο της οργάνωσης των Ιλλουμινάτι είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα των αμερικανικών συνωμοσιολογιών. Βέβαια ο Ντουάιτ δεν ήταν ο μοναδικός που είχε τέτοιες «ανησυχίες». Δύο χρόνια νωρίτερα ο αιδεσιμότατος Τζεντίντια Μορς (επίσης πρώην καθηγητής στο Γέιλ και πατέρας του εφευρέτη του τηλέγραφου, Σάμιουελ Μορς) είχε βγάλει πύρινα κηρύγματα από τον άμβωνα του στη Βοστώνη κατηγορώντας τους Ιλλουμινάτι ως υποκινητές της επανάστασης, υποστηρικτές της σεξουαλικής ασυδοσίας και εχθρούς του πατριωτισμού και

Ο αιδεσιμότατος και πρώην καθηγητής στο Γέιλ Τζεντίντια Μορς (1761-1826), ο οποίος έβγαζε πύρινα κηρύγματα εναντίον των Ιλλουμινάτι στη Βοστώνη. ΔΕΞΙΑ: Ο φεντεραλιστής πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Τζον Άνταμς (1797-1801).

της ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Τα κηρύγματα αυτά, σε συνδυασμό με έναν οιονεί πόλεμο των Ηνωμένων Πολιτειών με τη Γαλλία το 1797 έδωσαν τροφή στην εξάπλωση των δεισιδαιμονιών για τη δράση των Ιλλουμινάτι.

Η βασική αιτία γι' αυτό ήταν η πολιτική πόλωση στο εσωτερικό της χώρας και ο θρησκευτικός φανατισμός. Οπαδοί του κυβερνητικού φεντεραλιστικού κόμματος του Τζον Άνταμς χρησιμοποίησαν τον λαϊκισμό για να επιβληθούν στις μάζες των ψηφοφόρων. Ο βασικός στόχος τους ήταν ο αντιπολιτευόμενος Τόμας Τζέφερσον, του δημοκρατικού-ρεπουμπλικανικού κόμματος, ο οποίος κατηγορήθηκε για συνωμοσία ως πράκτορας των Ιλλουμινάτι. Σύμφωνα με τους φεντεραλιστές, αν επικρατούσε ο Τζέφερσον, θα επερχόταν η ηθική και πνευματική κατάρρευση του αμερικανικού έθνους.

Μετά το ξέσπασμα της Γαλλικής Επα-

νάστασης (1789) όσοι Γάλλοι ευγενείς κατάφεραν να γλιτώσουν από την γκιλοτίνη αναζήτησαν σωτηρία σε πιο δημοκρατικές χώρες, επιλέγοντας οι περισσότεροι τις Ηνωμένες Πολιτείες. Παρομοίως αρκετοί διωκόμενοι Ιρλανδοί, που οι περισσότεροι ήταν ρωμαιοκαθολικοί στο θρήσκευμα, κατέληξαν στην αντίπερα όχθη του Ατλαντικού για να γλιτώσουν. Η ειρωνεία της τύχης ήταν ότι οι πρώτοι κυνηγήθηκαν στη Γαλλία από τους «δημοκρατικούς» επαναστάτες ως εχθροί της επανάστασης και οι δεύτεροι στην Ιρλανδία ως «σκοταδιστές θρησκόληπτοι». Όταν έφτασαν λοιπόν στις Ηνωμένες Πολιτείες, μπήκαν στο στόχαστρο των φανατικών ιεροκηρύκων, κατηγορούμενοι σαν επαναστάτες και άθεοι αντίστοιχα. Ταυτίστηκαν με τους ιακωβίνους και, φυσικά, θεωρήθηκαν εκτελεστικά όργανα των δαιμονικών Ιλλουμινάτι. Οι φανατισμένοι ιεροκήρυκες

χαρακτήρισαν συλλήβδην τους ρεπουμπλικανούς, τους μετανάστες και τον αντιπολιτευτικό Τύπο Λεγεώνες του Διαβόλου, που προετοίμαζαν την έλευση του Αντίχριστου.

Η προσπάθεια περιορισμού του αντιπολιτευτικού λόγου και ο φόβος των συνωμοσιολόγων για μία εξέγερση απέκτησε και νομική υπόσταση. Θεσπίστηκαν τέσσερις νόμοι περί μετανάστευσης και απόπειρας στάσης (Alien and Sedition Acts, 1798-1801), οι οποίοι περιόριζαν τα κύματα των μεταναστών από την Ευρώπη, καθόριζαν πιο αυστηρά κριτήρια για την απόκτηση της αμερικανικής υπηκοότητας και έδιναν στον πρόεδρο αυξημένες εξουσίες, μεταξύ των οποίων η δυνατότητα να φυλακίζει ή να απελαύνει κατά το δοκούν μη Αμερικανούς πολίτες. Ουσιαστικά ο αντιπολιτευτικός λόγος ενέπιπτε στο αδίκημα της υποκίνησης ανταρσίας, επιφέροντας διώξεις και κα-

Ο πρώην ιησουΐτης ιερέας και δημοσιογράφος Αυγουστίνος ντε Μπαρουέλ (1741-1820), το βιβλίο του οποίου αποτέλεσε την πηγή των περισσότερων συνωμοσιών εναντίον των Ιλλουμινάτι.

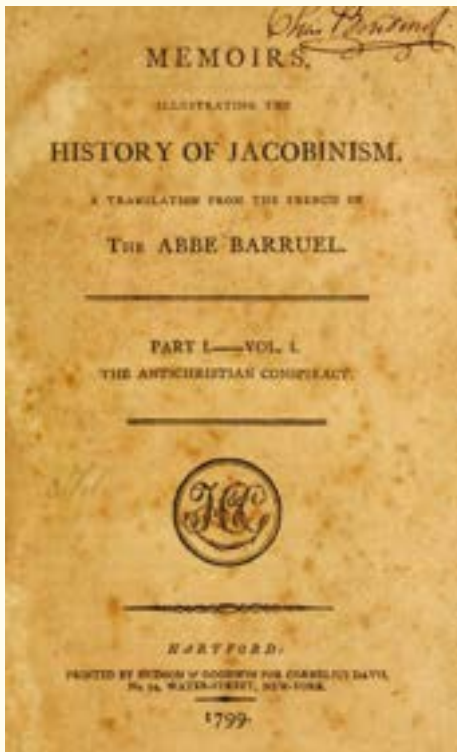
ταδικές πολλών μεταναστών, εκδοτών, δημοσιογράφων και, γενικότερα, όποιου δεν συμφωνούσε με την κυβέρνηση. Έτσι, η πολιτική κριτική ταυτίστηκε με την ανταρσία, τη διαβολική υποκίνηση και τους Ιλλουμινάτι.

Αυτό το αμερικανικό «κυνήγι μαγισσών» έφτασε στο αποκορύφωμά του το 1799. Έκτοτε άρχισε να εξασθενεί. Παρά τη λαϊκίστικη πολεμική των φεντεραλιστών, ο Τζέφερσον κέρδισε τις εκλογές (1800). Αν και κατάργησε τα περισσότερα άρθρα των νόμων περί μετανάστευσης και απόπειρας στάσης, ο συνδυασμός της «αποκαλυπτικής» εικασίας και του πολιτικού αποδιοπομπαίου τράγου, που βρισκόταν πίσω από τον τρόπο μίας μυστικιστικής οργάνωσης, ήταν ένα μοτίβο που θα επαναλαμβανόταν σε όλη την κατοπινή πορεία της αμερικανικής ιστορίας.

Η παραφιλολογία

Από την εποχή ακόμη του Βάιschaουπ οι φήμες για τη δράση των Ιλλουμινάτι τροφοδοτούσαν μία σειρά θεωριών συνωμοσίας. Άλλωστε ο ίδιος ο Βάιschaουπ κατηγορήθηκε ψευδώς ότι πρωτοστάτησε στον σχεδιασμό της Γαλλικής Επανάστασης και ο τραπεζίτης Μάγιερ Ρότσιλντ (ιδρυτής του ομώνυμου τραπεζικού γίγαντα) ότι ήταν ο χρηματοδότης των Ιλλουμινάτι, κάτι για το οποίο δεν έχει βρεθεί κανένα αποδεικτικό στοιχείο μέχρι σήμερα.

Εκείνος που γιγάντωσε τις θεωρίες συνωμοσίας γύρω από τους Ιλλουμινάτι ήταν ο Μπαρουέλ, ο οποίος επικαλούνταν έγκυρες πηγές για τις «γνώσεις» του, αν και ποτέ δεν είχε μελετήσει κάποιο αυθεντικό έγγραφο της εν λόγω οργάνωσης ούτε, φυσικά, γνώριζε τη γερμανική, ώστε να έχει έγκυρη πληροφόρηση για όσα συνέβαιναν στη Βαυαρία τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου

Η πρώτη σελίδα από το βιβλίο *Απομνημονεύματα που σκιαγραφούν την ιστορία του ιακωβινισμού* του Μπαρουέλ (1799). ΔΕΞΙΑ: Η πρώτη σελίδα από βιβλίο των Ιλλουμινάτι, όπου είναι εμφανές το σύμβολο της οργάνωσης, η γλαύκα με το ανοιχτό βιβλίο (1788).

αίωνα. Μία από τις πιο χαρακτηριστικές διαστρεβλώσεις εναντίον του ιδρυτή των Ιλλουμινάτι ήταν αυτή της υπόθεσης Λαντς. Βέβαια ο ίδιος ο Βάιςχαουπτ αντέκρουσε αυτές τις διαστρεβλώσεις στο βιβλίο του *Απολογία*, χωρίς όμως να εισακουστεί στην άλλη άκρη του Ατλαντικού. Πιο συγκεκριμένα, ο Μπαρουέλ ανέφερε ότι ένας πρώην ιερέας ονόματι Λαντς μύηθηκε στους Ιλλουμινάτι και κατά τη διάρκεια μίας μυστικής αποστολής του στη Σιλεσία κεραυνοβολήθηκε από τον Θεό εν είδει τιμωρίας (10 Ιουλίου 1785). Η πραγματικότητα ήταν ότι ο Μπαρουέλ είχε μπερδέψει τα ονόματα και τα γεγονότα λόγω συνωνυμίας. Ο άνθρωπος που κεραυνοβολήθηκε ήταν πράγματι ιερέας και ονομαζόταν Γιόχαν Τζέικομπ Λαντς, από το Έρντινγκ, αλλά

δεν είχε καμία σχέση με τους Ιλλουμινάτι. Ο ενταγμένος στη μυστική οργάνωση και φίλος του Βάιςχαουπτ ήταν ο δικαστικός Φραντς Γκέοργκ Λαντς από το Άιχστατ, που έφερε το ψευδώνυμο Ταμερλάνος και ήταν ζωντανός.

Στις αρχές του 19ου αιώνα η δημόσια συζήτηση για την πιθανή δράση των Ιλλουμινάτι μειώθηκε, αλλά παρέμενε αρκετά διαδεδομένη στις μάζες των φανατισμένων συντηρητικών και των λαϊκιστών Αμερικανών. Το 1860 οι Ιλλουμινάτι επανήλθαν στο προσκήνιο χάρη στον Γάλλο συγγραφέα Ελιφάς Λεβί (1810-1875, ψευδώνυμο από τον αναγραμματισμό του πραγματικού του ονόματος, Αλφόνσος Λουδοβίκος Κωνσταντίνος, στην εβραϊκή). Αυτός ήταν κατά κάποιον τρόπο ο ιστοριογράφος της μαγείας, ο οποίος

έγραψε βιβλία για την Καμπάλα, τους αλχημιστές, τη μασονία, και λοιπά. Αρχικά ο Λεβί ήταν ρωμαιοκαθολικός διάκονος, αλλά αργότερα εντάχθηκε στη Στοά των Φιλελεύθερων Τεκτόνων. Ούτε εκεί όμως παρέμεινε και στο τέλος χαρακτήριζε τον εαυτό του μάγο. Στα βιβλία του λοιπόν προέβη σε αβάσιμες συγκρίσεις μυστικιστικών οργανώσεων της εποχής του με μυθολογικές αφηγήσεις από την αρχαιότητα, φτάνοντας να θεωρεί τους Ιλλουμινάτι μυστική οργάνωση που συνδεόταν με τη δολοφονία του Ορφέα και την απόκρυψη της ορφικής λατρείας από την ανθρωπότητα. Οι φαντασιώσεις του Λεβί έτυχαν ευρείας απήχησης στο κοινό, που διακατεχόταν από παρόμοιες ιδεοληψίες με εκείνες του Μπαρουέλ και του Ρόμπινσον. Η παραφροσύνη των συνωμοσιολόγων έφτασε στο σημείο να συνδέσουν τους Ιλλουμινάτι ακόμη και με το μυθιστορηματικό τέρας του Φρανκενστάιν (μυθιστόρημα της Μαίρη Σέλεϊ, 1815), αφού

δεν θεώρησαν τυχαίο το γεγονός ότι η γενέτειρα του τέρατος και της δαιμονικής οργάνωσης ήταν το Ίνγκολστατ.

Οι θεωρίες συνωμοσίας με πρωταγωνιστές τους Ιλλουμινάτι συνεχίστηκαν τις επόμενες δεκαετίες. Πρωτίστως άφησαν το στίγμα τους στον χριστιανικό αντιδιεθνισμό των ΗΠΑ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι όταν ο πρόεδρος Γούντροου Ουίλσον προσπάθησε να υποστηρίξει την Κοινωνία των Εθνών (περίοδος προεδρίας 1913-1921), οι συντηρητικοί ιεροκήρυκες χαρακτήρισαν τον εν λόγω οργανισμό προάγγελο της παγκόσμιας αυτοκρατορίας του Αντίχριστου, ενώ ακόμη και η δολοφονία του προέδρου Κένεντι αποδόθηκε στους Ιλλουμινάτι (1963).

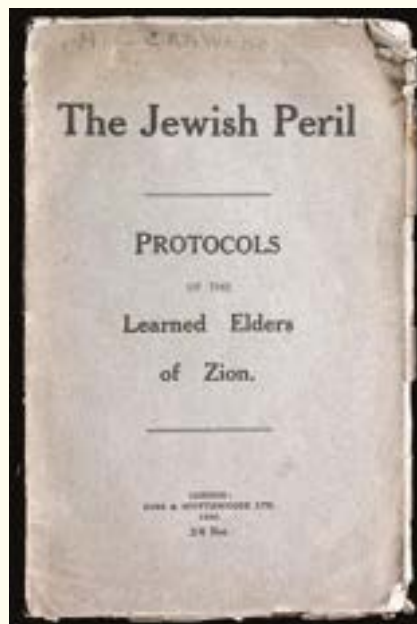
Οι ιδεολογικοί απόγονοι του Μπαρουέλ και του Λεβί, έχοντας πλέον και τη βοήθεια της τεχνολογίας, διασταύρωσαν τις «πληροφορίες» τους με αυτές ομοϊδεατών τους απ' όλο τον κόσμο (αν και είναι κατά της παγκοσμιοποίησης)

Το Μάτι της Πρόνοιας, εδώ στην οροφή της εκκλησίας Μαρία ντε Βικτόρια του Ίνγκολστατ, που συνδέεται συχνά με τους Ιλλουμινάτι.

και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν άρρηκτοι δεσμοί μεταξύ των Ιλλουμινάτι, των ελευθεροτεκτόνων, του διεθνούς σιωνισμού, του κομμουνισμού, του βρετανικού ιμπεριαλισμού (όταν το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν ακόμα αυτοκρατορία) και του αμερικανικού ιμπεριαλισμού (μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο), που όλοι καθοδηγούνταν από το Βατικανό. Φυσικά, υπάρχει και μία νέα θεωρία, αυτή των Αλμπέρτο Ριβέρα (1935-1997) και Τζακ Σικ (1924-2016), σύμφωνα με την οποία όλες οι μυστικές οργανώσεις του Αντίχριστου ελέγχονται από τον βασιλικό οίκο των Ουίνδσορ, που έχουν άμεση σχέση με τους ερπετόμορφους εξωγήινους! Η λαϊκή μυθοπλασία επηρεάστηκε ακόμη περισσότερο από τα επιτυχημένα εμπορικά μυθιστορήματα *Το Εκκρεμές του Φουκώ* του Ουμπέρτο Έκο (1988) και το *Άγγελοι και Δαίμονες* του Νταν Μπράουν (2000), καθώς και από τις αποκαλυπτικές «προφητείες» των Αμερικανών τηλεευαγγελιστών της δεκαετίας του 1990, όπως ο Πατ Ρόμπερτσον.

Πάντα υπήρχε ένα σύμβολο και μία κοινωνική, φυλετική ή θρησκευτική ομάδα που έμπαινε στο στόχαστρο των διεθνών σκευωρών. Όσο πιο σκοτεινή ήταν η πλοκή αυτών των μυθοπλασιών, τόσο μεγαλύτερο τρόπο προκαλούσε. Αρχικά οι συνωμοσιολόγοι δαιμονοποίησαν τα αντιρωμαιοκαθολικά κινήματα της δεκαετίας του 1830, αργότερα στο στόχαστρό τους μπήκε ο διεθνής σιωνισμός, κάτι που επέφερε τη γιγάντωση του αντισημιτισμού στις αρχές του 20ού αιώνα, ακολούθησε ο ψυχροπολεμικός «κόκκινος τρόμος» της δεκαετίας του 1950, και στη σύγχρονη εποχή επικρατούν οι ισλαμοφοβικές συνωμοσίες μετά το τρομοκρατικό χτύπημα στη Νέα Υόρκη την 11η Σεπτεμβρίου 2001. Σήμερα, με τον εν εξελίξει ρωσο-ουκρανικό πόλεμο, οι συνωμοσιολόγοι κάνουν πάλι λόγο για πά-

Το εξώφυλλο του βιβλίου *Τα πρωτόκολλα των σοφών πρεσβύτερων της Σιών*, το οποίο γιγάντωσε το κλίμα αντισημιτισμού στις αρχές του 20ού αιώνα (1920).

λη μεταξύ της Ορθοδοξίας και του καπιταλιστικού-ιμπεριαλιστικού-ρωμαιοκαθολικού-NATOϊκού δούρειου ίππου, που προετοιμάζει την έλευση του Αντίχριστου. Από τη συνωμοσιολογία αυτή περί της «δράσης» των σύγχρονων Ιλλουμινάτι δεν κατάφερε να ξεφύγει ούτε ο δημοφιλής στη νεολαία εγχώριος ράπερ Sin Boy (Θοδωρής Αγκουστίν Γκέγκα), ο οποίος, κατά δήλωσή του, υποστηρίζει ότι η εν λόγω μυστικιστική οργάνωση ευθύνεται για τις πυρκαγιές στη χώρα και για τον έλεγχο της μουσικής βιομηχανίας.

«Πρόγονοι» και επίδοξοι αναβιωτές των Ιλλουμινάτι

Μετά την εξάρθρωση των Ιλλουμινάτι το 1787, η οργάνωση αυτή ποτέ δεν κατάφερε να ανασυγκροτηθεί. Τουλάχιστον δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει κάτι τέτοιο. Σχεδόν έναν αιώνα αρ-

γότερα ορισμένοι διανοούμενοι θέλησαν να ιδρύσουν τις δικές τους μυστικές οργανώσεις, έχοντας δεχτεί έντονες επιρροές από τις προϋπάρχουσες τεκτονικές αδελφότητες. Συνάμα η ευρεία κυκλοφορία των βιβλίων του Λεβί έφερε πάλι στο προσκήνιο τους Ιλλουμινάτι, προκαλώντας το ενδιαφέρον όσων δεν έβλεπαν εχθρικά την εν λόγω οργάνωση. Σε αυτό το πλαίσιο ο Άγγλος γιατρός και ελευθεροτέκτονας Ουίλιαμ Γουέσσκοτ (1848-1925) πρωτοστάτησε στη δημιουργία της αδελφότητας Ερμητικό Τάγμα της Χρυσής Αυγής (Ordo Hermeticus Aurorae Augae, 1888), γνωστότερο ως Χρυσή Αυγή (ουδεμία σχέση με τη σύγχρονη εγκληματική οργάνωση της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα). Το τάγμα αυτό είχε ως μότο τη φράση του Οράτιου «Τόλμα να μάθεις» (sapere aude) και καταγινόταν με τη μαγεία και την ερμηνεία παραφυσικών φαινομένων. Οι μνημένοι στη Χρυσή Αυγή υποστήριζαν ότι σχετιζόνταν με τους Ιλλουμινάτι, αλλά στην πραγματικότητα το τελετουργικό τυπικό τους ήταν πιο κοντά σε αυτό της Σβεντενμποργκιανής Ιερουργίας (ο Σουηδός μυστικιστής Εμάνουελ Σβέντενμποργκ ήταν ο ιδεολογικός καθοδηγητής της ομώνυμής του αδελφότητας, η οποία ιδρύθηκε το 1783 στην Αβινιόν και είχε πολιτικό χαρακτήρα).

Την ίδια χρονική περίοδο ο Πρώσος φαρμακοποιός και κατάσκοπος Θίοντορ Ρους (1855-1923) ήρθε σε επαφή με τον Γουέσσκοτ, ελπίζοντας σε μία ανασύσταση των Ιλλουμινάτι. Αυτός ίδρυσε το Τάγμα των Ιλλουμινάτι (Ordo Illuminatorum, 1902), που φέρεται πως ήταν ενεργό μέχρι το 1970. Παράλληλα ο Ρους είχε μνηθεί στην αδελφότητα του Τάγματος του Ναού της Ανατολής (Ordo Templi Orientis, ΟΤΟ), του οποίου τελικά ηγήθηκε το 1905. Και σε αυτή την περίπτωση τα μέλη του ΟΤΟ υποστήριζαν ότι

Ο Πρώσος φαρμακοποιός και κατάσκοπος Θίοντορ Ρους (1855-1923), ο οποίος ίδρυσε το Τάγμα των Ιλλουμινάτι (1902) και ηγήθηκε της αδελφότητας του Τάγματος του Ναού της Ανατολής (1905).

αποτελούσαν τη συνέχεια των Ιλλουμινάτι, αλλά στην πραγματικότητα ήταν μάλλον εγγύτερα στη Σβεντενμποργκιανή Ιερουργία.

Ετυμολογικά και μόνο η ονομασία Ιλλουμινάτι (Πεφωτισμένοι) εντοπίζεται αρκετούς αιώνες πριν από τον Βάιςχαουπτ και σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Η παλαιότερη διασωθείσα αναφορά χρονολογείται από το 1498 και σχετίζεται με το μυστικιστικό κίνημα Αλουμπράδος ή Αλουμινάδος (Alumbra-dos ή Alumínados, που στην ισπανική σημαίνουν φωτισμένος) του Λα Βεάτα δε Πιεδραΐτα. Αυτός και η οργάνωσή του δεν μακροήμερευσαν, αφού κυνηγήθηκαν από την Ιερά Εξέταση.

Σημαντική απήχηση των θεωριών του Δε Πιεδραΐτα σημειώθηκε σε περιοχές της βόρειας Γαλλίας (στην Πικαρδία, με κέντρο την Αμιένη, και στη Φλάνδρα).

Εκεί ο μυστικιστής Πιερ Γκεράν ίδρυσε το τάγμα των Ιλλουμινές (Illuminés, 1623), που κατέστη περισσότερο γνωστό ως Γκεραμιστές (Guéginets) από το όνομα του ιδρυτή του. Την ίδια χρονική περίοδο αρκετές από τις θεωρίες των Αλουμπράδος υιοθετήθηκαν από τον Μιγέλ δε Μολίνος, που θεωρείται ο ιδρυτής της αίρεσης της Αταραξίας (Quietism, Γαλλία, β' μισό 17ου αιώνα), παρακλάδι της οποίας επιβίωσε στη νότια Γαλλία μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα. Όλες οι παραπάνω μυστικιστικές οργανώσεις ουδεμία σχέση είχαν ή επηρέασαν τους Ιλλουμινάτι του Βάισχαουπτ. Αυτές είχαν κυρίως θεολογικό υπόβαθρο και προσπαθούσαν να δώσουν μία διαφορετική από την Αγία Έδρα ερμηνεία σε ζητήματα πίστης. Αντίθετα οι Βαυαροί Ιλλουμινάτι είχαν κυρίως κοινωνικοπολιτικό πρόσημο.

Σχεδόν αμέσως μετά την εξορία του Βάισχαουπτ ορισμένοι ελευθεροτέκτονες προσπάθησαν να οικειοποιηθούν τη φήμη των Ιλλουμινάτι και άρχισαν να ιδρύουν δικές τους σέκτες με παραπλήσιο όνομα. Ενδεικτικά, ο Πολωνός κόμης Θαδαίος Γκραμπιάνκα ηγήθηκε της Εταιρίας των Πεφωτισμένων της Αβινιόν (Société des Illuminés d'Avignon, 1786), την οποία αργότερα μετονόμασε σε Ακαδημία των Αληθινών Μασόνων και τη μετέφερε στο Μονπελιέ. Πιθανότατα αυτή διαλύθηκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση, αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι ήταν ενεργή μέχρι το 1812. Παρομοίως, γύρω στο 1807 στην Πρωσία γνώρισε μεγάλη άνθηση το Τάγμα της Ομόνοιας (Concordism), τα μέλη του οποίου ισχυρίζονταν ότι ήταν οι απευθείας συνεχιστές των Ιλλουμινάτι και σκοπός τους ήταν να εξηγήσουν επιστημονικά τη βιβλική γένεση του κόσμου.

Στη σύγχρονη εποχή υπάρχουν οι αβάσιμοι ισχυρισμοί ότι ορισμένοι υπάλληλοι της εφημερίδας του Μονάχου

Γερμανός ποιητής και φιλόσοφος Γιόχαν φον Γκαίτε ήταν από τα πρώτα και πλέον επιφανή μέλη των Ιλλουμινάτι.

Süddeutsche Zeitung συγκρότησαν τη μυστική οργάνωση Ο Παλαιός Φωτισμένος Μάντης της Βαυαρίας (Die Alte Erleuchtete Seher Bayerns, 1947) υιοθετώντας το τελετουργικό των Ιλλουμινάτι. Επίσης, στα μέσα της δεκαετίας του 1980 στο Ταλαχάσι της Φλόριντα δημιουργήθηκε το Τάγμα των Ιλλουμινάτι (The Illuminati Order) από τον εκκεντρικό Σόλομον Τούλμπερ (1969-2017). Τέλος ένας από τους πιο πρόσφατους σφετεριστές του ονόματος της οργάνωσης του Βάισχαουπτ είναι ο Ισπανός Γαβριέλ Λόπεθ δε Ρόχας (γεν. 1966), που το 1995 ηγήθηκε του, επίσης, Τάγματος των Ιλλουμινάτι (Orden Illuminati), αλλά από το 2008 η δράση του φαίνεται να έχει σταματήσει.

Σύμφωνα με το ιδρυτικό καταστατικό των Ιλλουμινάτι, ο βασικός στόχος τους ήταν να δημιουργήσουν μία ευτυχισμένη

Το έμβλημα των Ιλλουμινάτι, η γλαύκα, ως διακοσμητικό γλυπτό στο Μόναχο.

κοινωνία, απελευθερώνοντας τους ανθρώπους από τα δεσμά της δεισιδαιμονίας και της προκατάληψης. Ενώ λοιπόν ο Βάιςχαουπτ επιδίωκε τον περιορισμό της κρατικής καταπίεσης, ο Μπαρουέλ και ο Ρόμπινσον χαρακτήρισαν τους Ιλλουμινάτι καταστροφείς του κράτους. Εκεί που ο Κνίγκε διακήρυττε την ισότητα των φύλων και το δικαίωμα των γυναικών στη μόρφωση, ο Μπαρουέλ και ο Ρόμπινσον είδαν την καταστροφή της «φυσικής» τάξης της κοινωνίας. Ενώ ο Ντουάιτ κατηγορησε τον Κνίγκε σαν διώκτη του χριστιανισμού, ο Κνίγκε παρέμεινε ευσεβής χριστιανός μέχρι το τέλος της ζωής του.

Στα τέλη του 18ου αιώνα, όταν τα ουτοπικά εγχειρήματα του Διαφωτισμού αποσκοπούσαν φαινομενικά στην εξάλειψη της δεισιδαιμονίας, στην προώθηση της ελευθερίας και στην τελειοποίηση του ανθρώπινου γένους, η συντηρητική Εκκλησία και η πολιτική καθεστηκυία τάξη πολέμησαν σκληρά όποιον προσπάθησε να τις ανατρέψει. Έκτοτε η ιδέα

μίας μυστικής οργάνωσης που επαναστατεί ενάντια στο κράτος έχει αιχμαλωτίσει τη λαϊκή φαντασία, εγκλωβίζοντάς τη σε θεωρίες συνωμοσίας. Ονειροπόλοι, επιτήδειοι και μισαλλόδοξοι πιστεύουν πως οι Ιλλουμινάτι δεν διαλύθηκαν το 1787, αλλά εξακολουθούν να δρουν μυστικά. Ωστόσο, επί 240 χρόνια σχεδόν από τότε, δεν έχει υπάρξει καμία ιστορική απόδειξη για κάτι τέτοιο. Αν η βαυαρική αστυνομία του 18ου αιώνα κατάφερε να εξαρθρώσει τους Ιλλουμινάτι, στη σύγχρονη εποχή, με την ψηφιακή τεχνολογία και τους δορυφόρους να ελέγχουν κάθε σπιθαμή της οικουμένης, θα ήταν αδύνατον να μην εντοπιστούν.

Μετά το 1787 η μεγαλύτερη ανησυχία των Ευρωπαίων ηγεμόνων και της Εκκλησίας δεν ήταν η ύπαρξη των Ιλλουμινάτι, αλλά ο φόβος μήπως εμφανιστούν κάποιοι νέοι Ιλλουμινάτι. Αυτός ο φόβος όμως λειτούργησε σε βάρος τους. Εφάρμοσαν ακόμη πιο καταπιεστικές πολιτικές, προκαλώντας οι ίδιοι τις επαναστάσεις που προσπάθησαν να αποτρέψουν.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Peggy Pawlowski, *Der Beitrag Johann Adam Weishaupts zur Pädagogik des Illuminatismus*, Rat der Fakultät für Sozial und Verhaltenswissenschaften der Friedrich Schiller Universität, Ιένα, 2004.

John M. Roberts, *Mythology of Secret Societies*, Macmillan Pub Co, Νέα Υόρκη, 1972.

Vernon L. Stauffer, *New England and the Bavarian Illuminati*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη, 1918.

Josef Wages, *The Secret School of Wisdom - The Authentic Rituals and Doctrines of the Illuminati*, Ian Allan Publishing, Σέπερτον, HB, 1893 (2014).

Ο Λευτέρης Καντζίνος είναι συγγραφέας, ιστορικός ερευνητής.

ΤΙ ΣΥΝΕΒΑΙΝΕ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΑΝΗΦΟΡΟΥ

76 χρόνια μετά τη συγγραφή του, κυκλοφορεί φέτος, για πρώτη φορά, το ανέκδοτο μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη *Ο Ανήφορος*, ένα έργο με σαφέστατο αντιπολεμικό χαρακτήρα, που συνδυάζει ένα ισχυρό πολιτικό μήνυμα και μια εσωτερικότητα, μια μελαγχολία βαθιά και λυτρωτική.

Πριν από τη συγγραφή του βιβλίου άλλωστε, ο συγγραφέας είχε βιώσει το οδυνηρό τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τον Ιανουάριο του 1946 ο Καζαντζάκης παραιτείται από τη θέση του υπουργού μετά την ένωση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και στις 2 Ιουνίου του 1946 αναχωρεί με καράβι για την Αγγλία μετά την τιμητική πρόσκληση του Βρετανικού Συμβουλίου, αλλά και την πρόταση να μιλήσει σε μια σειρά ραδιοφωνικών εκπομπών στο BBC. Κύριος σκοπός του ταξιδιού είναι να επισκεφθεί τις πιο σημαντικές προσωπικότητες των Γραμμάτων και της Τέχνης, προκειμένου να συζητήσει μαζί τους τα μεταπολεμικά προβλήματα του πολιτισμού.

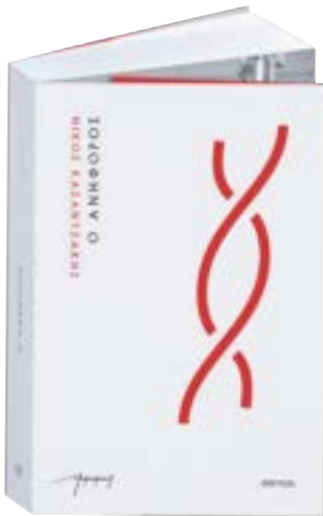
Εγκαθίσταται στο Κέμπριτζ και αρχίζει να γράφει τον *Ανήφορο*. Στην αγγλική επαρχία μένει μέχρι και τις 19 Σεπτεμβρίου.

Κατά το χρονικό διάστημα αυτό καταβάλλει έντονες προσπάθειες, προκειμένου να προσελκύσει την προσοχή της Σουηδικής Ακαδημίας στην υποψηφιότητά του για το Νόμπελ Λογοτεχνίας, υποστηρίζοντας όμως επιτακτικά τη συνυποψηφιότητά του με τον στενό του φίλο Άγγελο Σικελιανό. Τον Σεπτέμβριο του 1946, από τις σελίδες του περιοδικού *Life and Letters*, απευθύνει έκκληση στους διανοούμενους ολόκληρου του κόσμου να ιδρύσουν μια «Διεθνή του Πνεύματος» και προβάλλει την αγωνία του για τις συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και τον φόβο του για την τύχη του πολιτισμού ύστερα από την κόλαση της Χιροσίμα.

Ο Ν.Κ. ως μέλος της Κεντρικής Επιτροπής
Διαπιστώσεως Ωμοτήτων
στην Κρήτη από Γερμανούς, 1945.

Ο Ν.Κ. στο BBC, 1946.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

διόπτρα

ΟΣΙΑ ΦΙΛΟΘΕΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ

500 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ

ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Τον Νοέμβριο του 2022 συμπληρώνονται 500 χρόνια από τη γέννηση της οσίας Φιλοθέης της Αθηναίας. Η οσία ήταν μία γυναίκα που ξεπέρασε όλες τις προκαταλήψεις περί του αδύναμου της γυναικείας φύσης, όλες τις φοβίες και την τραγική μιζέρια του τουρκοκρατούμενου ελληνικού κόσμου. Υπήρξε μία ακτίνα φωτός, αγάπης, παιδείας, φιλανθρωπίας, ελεημοσύνης και, προπαντός, θυσίας, η οποία σε σύντομο χρονικό διάστημα αναμόρφωσε τη διαλυμένη και φτωχή αθηναϊκή κοινωνία μεταλαμπαδεύοντας στη συνείδηση των συμπολιτών της την πνευματική σπίθα της αδούλτης και ορθόδοξης ψυχής της.

Άποψη της Αθήνας τον 17ο αιώνα στο έργο του Ζακ Καρί *Η επίσημη υποδοχή του μαρκησιού του Νοϊντέ, πρεσβευτή του βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκου ΙΔ΄, κατά την άφιξή του στην Αθήνα τον Νοέμβριο του 1674* (Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών).

Κλοπή μαρμάρων από τον Παρθενώνα. Χαλκογραφία του Έντουαρντ Ντόντγουελ (1819).

Η οικογένεια των Μπενιζέλων

Η κατά κόσμον μικρή Ρηγούλα, Ρηγούλα ή Ρεβούλα (Παρασκευούλα) ήταν ο πολυπόθητος γόνος της αριστοκρατικής οικογένειας του Άγγελου Μπενιζέλου και της Συρίγας Παλαιολογίνας. Κατά την τουρκοκρατία η περιοχή της Αττικής αποτελούσε διοικητική περιφέρεια η οποία ονομαζόταν καζάς. Ο διοικητής του καζά ονομαζόταν σούμπασης και αργότερα, από τον 17ο αιώνα, βοεβόδας. Σύμφωνα με τους ιστορικούς της εποχής, την εποχή της τουρκοκρατίας στην Αθήνα υπήρχαν δώδεκα αριστοκρατικές οικογένειες. Αυτές αναλάμβαναν και την εκπροσώπηση του χριστιανικού πληθυσμού της πόλης. Δώδεκα προεστοί, δημογέροντες ή άρχοντες επιλέγονταν συνήθως από αυτές τις οικογένειες για να είναι υπεύθυνοι για τη σωστή λειτουργία της πόλης. Οι αρχαιότερες οικογένειες ήταν οι Χαλκοκονδύληδες και οι Μπενιζέλοι. Υπάρχουν μάλιστα μαρτυ-

ρίες που δείχνουν ότι οι δύο οικογένειες υπήρχαν από την εποχή της ενετοκρατίας (13ος αι.). Άλλες ονομαστές οικογένειες ήταν των Παλαιολόγων, των Λιμπονών, των Περουλών, των Καβαλαρών, των Καπετανάκων, των Ταρωνιτών, των Κουτρικών, των Γασπάρων, των Μπεναλδών, των Μακόλων και των Γερανών.

Σημαντικές πολιτικές προσωπικότητες της πόλης των Αθηνών προέρχονταν από την οικογένεια των Μπενιζέλων, όπως ο γνωστός λόγιος Άγγελος Μπενιζέλος (περ. 1590-1670), μαθητής του σημαντικού φιλοσόφου Θεόφιλου Κορυδαλέα, ο οποίος συμμετείχε ενεργά στη διοίκηση της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας. Ο γιος του Άγγελου δίδαξε στο Ελληνομουσειό ή Κοινό Σχολείο της Αθήνας. Μία άλλη σημαντική προσωπικότητα ήταν ο Ιωάννης Μπενιζέλος (περ. 1735-1807), συγγραφέας της *Ιστορίας των Αθηνών*, ο οποίος φοίτησε στο Κοινό

Σχολείο της Αθήνας και δίδαξε στη Σχολή Ντέκα από το 1774 μέχρι το τέλος σχεδόν της ζωής του. Στις πηγές της εποχής αναφέρονται και οι Γεώργιος Μπενιζέλος (1685), Μπερνάρδος Μπενιζέλος (1724) και Νικόλαος Μπενιζέλος (1760). Πολλοί απόγονοι της οικογένειας θυσιάστηκαν πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης: ο Αλέξανδρος Μπενιζέλος (1809) δηλητηριάστηκε, ο Αγγελάκης Μπενιζέλος (1821) αποκεφαλίστηκε, ενώ ο Παλαιολόγος Μπενιζέλος (1821) βασανίστηκε από τους Τούρκους. Ο Προκόπιος Μπενιζέλος (1821) βασανίστηκε και αυτός και έμεινε παράλυτος, ενώ ο Νερούτζος Μπενιζέλος σκοτώθηκε στην Ακρόπολη.

Τα πρώτα χρόνια της μικρής Ρεγούλας

Οι γονείς της Ρεγούλας ήταν άνθρωποι ευσεβείς, και η μητέρα της ήταν γνωστή για τις ελεημοσύνες της. Ήταν άτεκνοι για αρκετό χρονικό διάστημα, γι' αυτό η μητέρα της εκλιπαρούσε συνεχώς την Παναγία να της χαρίσει ένα παιδάκι. Σύμφωνα με τη βιογραφία της οσίας, κάποια στιγμή η Συρίγα αποκοιμήθηκε μέσα σε μια εκκλησία της Αθήνας ύστερα από έντονη προσευχή και είδε ότι φως από την εικόνα της Παναγίας μπήκε στην κοιλιά της. Τότε ξύπνησε και κατάλαβε ότι η προσευχή της εισακούστηκε και θα έμενε έγκυος. Πράγματι, τον Νοέμβριο του 1522 γέννησε ένα κορίτσι, το οποίο ονόμασε Παρασκευή αλλά το φώναζαν καϊ-δευτικά Ρεγούλα. Οι ευσεβείς γονείς ανέλαβαν την ελληνοχριστιανική αγωγή της. Της δίδαξαν τη γνήσια πνευματική ζωή, την τήρηση των θρησκευτικών καθηκόντων, την προσευχή και τη φιλανθρωπία. Ο *Βίος* της αναφέρει ότι τον σημαντικότερο ρόλο στη διαπαιδαγώγησή της διαδραμάτισε «το παράδειγμα της μητρός της». Στη συνέχεια οι γονείς της

Απεικόνιση Αθηναίας από τον Λουί Ντιπρέ το 1819. ΚΑΤΩ: *Ελληνικός γάμος στην Αθήνα το 1819*, έργο του Λουί Ντιπρέ.

την έστελναν με τη συνοδία ενός υπηρέτη σε μια δασκάλα στην πόλη. Ο Αθηναίος ιστοριοδίφης Δημήτριος Καμπούρογλου αναφέρει ότι η μικρή Ρεγούλα έφευγε από το σπίτι της το πρωί για το μάθημα με ένα καλάθι γεμάτο φαγητά, το οποίο άδειαζε στον δρόμο μέχρι να φτάσει στη δασκάλα. Πάντοτε το φαγητό της το έδινε σε φτωχούς που συναντούσε στον δρόμο. Επιπλέον, έδινε το πανωφόρι του συνοδού της αλλά και το δικό της, αν ο φτωχός ήταν μικρής ηλικίας. Οι γονείς της αρκετές φορές τη μάλωναν γι' αυτές τις πράξεις της, επειδή φοβούνταν για την υγεία της.

Όταν έφτασε σε ηλικία 12 ή 14 ετών, οι γονείς της αποφάσισαν να την παντρέψουν. Ο λόγος, όπως έλεγαν, ήταν ότι δεν είχαν «διάδοχον έτερον της ενούσης αυτοίς περιουσίας». Εκείνη αρνήθηκε πολλές φορές, επειδή ήθελε «να φυλάξη την παρθενίαν και ασκητικώς να πολι-

τευθή». Τελικά αναγκάστηκε να δώσει τη συγκατάθεσή της και να παντρευτεί τον πλούσιο Αθηναίο έμπορο Γεώργιο Χειλά. Δυστυχώς όμως ο σύζυγός της αποδείχθηκε εξαιρετικά δύστροπος και βίαιος, με αποτέλεσμα να κακοποιεί τη γυναίκα του. Πολλές φορές προσπάθησε εκείνη να τον νοθετήσει, αλλά δεν τα κατάφερε. Αναφέρεται ότι όταν κάποτε ο Χειλάς επέστρεψε από ένα μεγάλο ταξίδι στην Κωνσταντινούπολη, το πρώτο που έκανε ήταν να κατέβει στο κελάρι να δει μήπως είχε λιγοστέψει η στάθμη του λαδιού στα πιθάρια. Γνώριζε ότι η Ρεγούλα ήταν πολύ φιλόνηρωπη και φοβήθηκε μήπως το είχε δώσει στους φτωχούς. Ο γάμος τελικά κράτησε μόνο τρία χρόνια, επειδή ο σύζυγος απεβίωσε. Μετά τον άτυχο γάμο της η Ρεγούλα επέστρεψε στο πατρικό της. Ακολούθησαν και άλλες προτάσεις γάμου, από επιφανείς νέους της πόλης. Οι γονείς της την πίεζαν

Απεικόνιση ελληνικού γάμου το 1812 από τον Αρμάντ Σαρλ Καράφ.

Το αρχοντικό της οικογένειας των Μπενιζέλων στην Πλάκα.

να δεχτεί, αλλά αυτή τη φορά η νεαρή κοπέλα τις απέρριψε όλες με σθένος και άρχισε να ζει ασκητικά μέσα στο ίδιο της το σπίτι. Δεν παρέλειψε ποτέ να φροντίζει για τους φτωχούς και τους κνηγημένους του τόπου της. Με τα χρήματα που είχε η πλούσια οικογένειά της μπόρεσε να ανακουφίσει πολλές ταλαιπωρημένες οικογένειες.

Η Ρεγούλα κείρεται μοναχή

Ύστερα από 10 χρόνια (1547) οι γονείς της απεβίωσαν. Ο θάνατός τους σηματοδότησε τη νέα περίοδο της ζωής της, με ευρύτερη και συστηματικότερη φιλανθρωπική δράση και τεράστιο κοινωνικό έργο. Όπως αναφέρει ο Βίος της, αμέσως, πολύ κοντά στο αρχοντικό της σπίτι, μέσα στην παλιά πόλη των Αθηνών, έχτισε ένα μοναστήρι και μία εκκλησία προς τιμήν του Αγίου Ανδρέα του Πρωτόκλητου. Το μοναστήρι αυτό βρισκόταν εκεί όπου βρίσκεται σήμερα το κτίριο της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, στην οδό Αγίας Φιλοθέ-

ης 21. Στη συνέχεια η κοπέλα έγινε μοναχή με το όνομα Φιλοθέη, δηλαδή φίλη του Θεού, και «ήρξατο εν ταπεινοφροσύνη Πνεύματος, ασκητικωτέρα διαγωγή, νηστείαις, αγρυπνίαις και προσευχαίς σχολάζουσα και ως φιλόπονος μέλισσα ειργάζετο το γλυκύτατον μέλι της αρετής». Οι υπηρέτριες που είχε στο πατρικό της την ακολούθησαν με τη θέλησή τους και αποτέλεσαν τις πρώτες μοναχές του μοναστηριού. Η προετοιμασία των κοριτσιών αυτών για τη μοναστική ζωή είχε ξεκινήσει πριν από την αποβίωση των γονιών της. Αμέσως το νέο μοναστήρι έγινε καταφύγιο για πολλές άλλες γυναίκες οι οποίες ήθελαν να μονάσουν. Ο αριθμός των μοναχών αυξήθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η οσία Φιλοθέη δεν ήθελε μόνο να ακολουθήσει την ασκητική ζωή, αλλά και να βοηθήσει με κάθε τρόπο τους συνανθρώπους της. Γι' αυτό μιμήθηκε τον Μέγα Βασίλειο και έχτισε μία νέα Βασιλειάδα, η οποία αποτελούνταν από ορφανοτροφεία, ξενοδο-

Η αίθουσα υποδοχής του αρχοντικού των Μπενιζέλων.

χεία, νοσοκομεία, γηροκομεία και τράπεζες φαγητού για τους απόρους. Για τις ανάγκες των συμπολιτών της η οσία έθεσε στη διάθεση της μονής όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία της οικογένειάς της και προμήθευε τους φτωχούς με λάδι και σιτάρι που παρήγαν τα κτήματά της. Για να ανακουφίζει και να δροσίζει τους οδοιπόρους, αλλά και για να βοηθήσει τους ντόπιους χωρικούς άνοιξε ένα πηγάδι «για ψυχικό», προς όφελος δηλαδή της ψυχής, στην περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Ψυχικό, σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος. Το σημείο στο οποίο ανοίχτηκε το πηγάδι βρίσκεται σήμερα στη συμβολή των οδών Κατεχάκη και Λεωφόρου Κηφισίας. Κτήματα της μονής υπήρχαν στα Πατήσια, στον Περισσό, στα Τουρκοβούνια, στην Αίγινα και στην Κέα. Σύντομα η αδελφότητα έφτασε να έχει 200 μοναχές και χιλιάδες εργαζομένους. Για να καλύψει μάλιστα τις αυξημένες ανάγκες, η Φιλοθέη ίδρυσε μετόχια της μονής στα πατρικά της κτήματα, στη σημε-

ρινή Καλογρέζα (Καλή Γριά ή Κυρά Καλόγρια), στα Κάτω Πατήσια (εκεί όπου σήμερα σώζεται το μικρό εκκλησάκι του Αγίου Ανδρέα στην οδό Λευκωσίας), στην Αίγινα (στην περιοχή Πλακάκια) και στην Κέα (η σημερινή εγκατελειμμένη Μονή της Δάφνης). Καθώς όλη η περιοχή γύρω από το μετόχι της Καλογρέζας ανήκε στην οικογένεια των Μπενιζέλων, ονομάστηκε Φιλοθέη, προς τιμήν της οσίας. Οι Αθηναίοι, λόγω του μεγάλου και ανιδιοτελούς έργου της οσίας, την αποκαλούσαν «Κυρά» ή «Κυρά του Αγγέλου», από το όνομα του πατέρα της.

Ανάμεσα σε αυτούς που μπόρεσε να βοηθήσει ήταν και ένας βοσκός προβάτων, ο οποίος συνήθιζε να κλέβει ζώα και άλλα πράγματα. Εξαιτίας της κακής του συμπεριφοράς δαιμονίστηκε και περιφερόταν γυμνός σε ερημικά μέρη και σπήλαια. Η οσία τον λυπήθηκε, του έβγαλε τα δαιμόνια, τον νουθέτησε και τον έκανε μοναχό. Το περιστατικό αυτό είχε ως συνέπεια Έλληνες και Τούρκοι,

όχι μόνο από την Αθήνα, αλλά και από όλη την Ελλάδα, να προσέρχονται σ' εκείνη για να θεραπευτούν από ψυχικές και σωματικές ασθένειες.

Μία από τις καθημερινές ενέργειες της οσίας Φιλοθέης ήταν να εξαγοράζει αιχμαλώτους από τα σκλαβοπάζαρα των Τούρκων και να παρέχει άσυλο σε όλους τους κυνηγημένους. Κάποια στιγμή, όπως αναφέρει η ίδια σε επιστολή της προς τη Γερουσία των Βενετών, εξαγόρασε έναν σκλάβο ενός Τούρκου άρχοντα και «τρεις τούρκησες οπού ήταν καλογρηές». Σε έναν αιφνιδιαστικό έλεγχο το 1582 οι Τούρκοι βρήκαν αυτές τις γυναίκες, συνέλαβαν την οσία και την οδήγησαν στον δικαστή. Αμέσως φυλακίστηκε, υπέμεινε βασανιστήρια και την επόμενη μέρα της ζητήθηκε ή να αλλαξοπιστήσει ή να θανατωθεί. Η οσία Φιλοθέη με παρρησία απάντησε: «Εγώ, ω ηγεμών, διψώ να υπομείνω διάφορα

είδη κολαστηρίων διά το όνομα του Χριστού, τον οποίον εξ όλης ψυχής και καρδίας Θεόν αληθινόν και άνθρωπον τέλειον λατρεύω και προσκυνώ, και μου κάμνεις μεγάλην χάριν, αν μίαν ώραν προτήτερα με ήθελες εξαποστείλει προς αυτόν διά του μαρτυρικού τούδε στεφάνου». Οι Αθηναίοι όμως, μόλις έμαθαν για τη φυλάκιση της αγαπημένης Κυράς τους, κατάφεραν να μαζέψουν χρήματα και να εξαγοράσουν τον Τούρκο άρχοντα και τον δικαστή. Με τα χρήματα αυτά κατόρθωσαν να ελευθερώσουν την οσία και να γλιτώσουν τη μονή και τις μοναχές. Μετά το παραπάνω περιστατικό η οσία μετέφερε στην Κέα όσες γυναίκες, αιχμαλώτους και σκλάβους δεν έπρεπε να βρεθούν στη μονή ή στα μετόχια της στην Αθήνα. Με επιστολή που έστειλε στη Βενετία ζητούσε οικονομική βοήθεια για να ξεπληρώσει τα χρέη που είχε δημιουργήσει η εξαγορά των Τούρκων

Η είσοδος του αρχοντικού.

αρχόντων. Ευτυχώς η Βενετία απάντησε θετικά και της έστειλε διακόσια χρυσά νομίσματα.

Το παιδευτικό έργο της μονής

Ο Νικόλαος Τωμαδάκης αναφέρει ότι, εκτός από πλούσιο φιλανθρωπικό έργο, η οσία ασκούσε και παιδαγωγικά καθήκοντα. Είναι η πρώτη γυναίκα που ίδρυσε σχολεία για κορίτσια στην Ελλάδα, και μάλιστα την περίοδο της τουρκοκρατίας. Πίστευε ότι η απελευθέρωση του σκλαβωμένου έθνους των Ελλήνων δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί αν δεν προηγούνταν η διάδοση της παιδείας και των γραμμάτων στον υπόδουλο λαό, ώστε μέσα από αυτή να γνωρίσει την ιστορία, τη γλώσσα, την πίστη και τις παραδόσεις του. Τα σχολεία αυτά, εκτός από γράμματα, παρείχαν και γνώσεις για χρήσιμες

τέχνες της εποχής. Ο ιστοριοδίφης Δημήτριος Καμπούρογλου αναφέρει ότι όσα κορίτσια ορφάνευαν και δεν είχαν πού να μείνουν κατέφευγαν στο μοναστήρι της οσίας και σπούδαζαν ποικίλες τέχνες. Εκεί μάθαιναν να υφαίνουν, να γνέθουν και να κεντούν. Όλες οι κοπέλες είχαν την ελεύθερη επιλογή ή να γίνουν καλόγριες ή να παντρευτούν και να κάνουν οικογένεια.

Ο λιμός της Αθήνας

Τον χειμώνα του 1580 έπεσε βαρύς λιμός στην πόλη της Αθήνας. Η οσία Φιλοθέη δεν δίστασε να μοιράσει όλα τα τρόφιμα που είχε μέσα στις αποθήκες του μοναστηριού για να βοηθήσει τους φτωχούς Αθηναίους. Σε κάποια στιγμή οι φιλανθρωπίες που πραγματοποιούσε το μοναστήρι εξάντλησαν τις οικονομικές δυνα-

Η κρύπτη της οσίας Φιλοθέης στον ομώνυμο δήμο (φωτ.: Χρ. Νικολόπουλος).

τότητές του, με αποτέλεσμα οι μοναχές να αρχίσουν να διαμαρτύρονται. Η οσία δεν διαμαρτυρήθηκε και προσπάθησε με κάθε τρόπο να τις στηρίξει, προσευχόμενη συγχρόνως στον Θεό να δώσει λύση. Σε σύντομο διάστημα δύο προσκυνητές, πλούσιοι Έλληνες από την πόλη Βραΐλα της Μολδοβλαχίας (σημερινή Ρουμανία), επισκέφθηκαν τη μονή και άφησαν ένα τεράστιο ποσό για δωρεά. Η Αθήνα σώθηκε λοιπόν χάρη στο μοναστήρι της οσίας και η μονή χάρη στους πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού.

Το μαρτυρικό τέλος

Οι Τούρκοι δεν μπορούσαν να δεχτούν τις ευεργεσίες της οσίας σε όλους τους

Το κολονάκι όπου οι Τούρκοι έδεσαν και χτύπησαν την οσία Φιλοθέη (φωτ.: Χρ. Νικολόπουλος).

συνανθρώπους της. Τη μισούσαν επειδή πολλές γυναίκες των Τούρκων κατάφερε να τις βαπτίσει ορθόδοξες. Επιπλέον γλίτωσε πολλές κοπέλες από τα χαρέμια των Μωαμεθανών, ενώ αρκετές άλλες μπόρεσε να τις μορφώσει. Εξαγόρασε επίσης αναριθμητους δούλους. Οι κατακτητές προσπαθούσαν να βρουν μια αφορμή να τη χτυπήσουν έξω από την Αθήνα, για να μην αντιδράσει ο κόσμος, που τόσο πολύ την αγαπούσε. Έτσι, τη νύχτα της 2ας προς 3η Οκτωβρίου 1588, όταν έμαθαν ότι η οσία και κάποιες καλόγριες θα βρίσκονταν στον Άγιο Ανδρέα των Πατησίων, όρμησαν μέσα στον ναό εκμεταλλευόμενοι το σκοτάδι της περιοχής και «εισηγήσαντες πέντε εξ αυτών, ήρπασαν την αγίαν και από τας περισσάς μάστιγας και τα τραύματα την άφησαν σχεδόν ημιθανή». Οι μοναχές τη μετέφεραν αμέσως σε άσχημη κατάσταση στο μετόχι της μονής στην Καλογρέζα. Έμεινε σχεδόν κατάκοιτη και ύστερα περίπου από πέντε μήνες, στις 19 Φεβρουαρίου, υπέκυψε στα τραύματά της και απεβίωσε. Το λείψανό της θα πρέπει να ενταφιάστηκε στην Καλογρέζα, λόγω των διώξεων που αντιμετώπιζε από τους Τούρκους η μονή της στην Αθήνα. Σύμφωνα με τον Βίο της, ο τόπος όπου θάφτηκε ευωδίασε ύστερα από είκοσι μέρες. Ύστερα από έναν χρόνο έγινε ανακομιδή των λειψάνων της και «ευρέθη το τίμιον αυτής λείψανον σώον και ακέραιον». Το λείψανό της μεταφέρθηκε τότε στη μονή της στην Πλάκα. Κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης το έκρυψαν σε κάποιο σπίτι της οικογένειας των Μπενιζέλων, οι οποίοι μετά τη λήξη των συμπλοκών το παρέδωσαν πάλι στο μοναστήρι. Σήμερα το ακέραιο και άλυτο λείψανό της βρίσκεται μέσα στη μητρόπολη των Αθηνών. Η οσία Φιλοθέη και ο άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης είναι οι δύο προστάτες πολιούχοι άγιοι των Αθηνών.

Το αρχοντικό των Μπενιζέλων

Η οικία της οικογένειας των Μπενιζέλων σώζεται και σήμερα στην Πλάκα, στην οδό Αδριανού 96. Το σημερινό κτίσμα ανήκει στα τέλη του 17ου με αρχές του 18ου αιώνα και είναι χτισμένο πάνω σε παλαιότερο, το οποίο ενδεχομένως να ήταν το σπίτι στο οποίο γεννήθηκε η οσία Φιλοθέη. Σε αυτό το σπίτι, σύμφωνα με την παράδοση, φιλοξενήθηκε το 1810 ο λόρδος Μπάιρον, από την τότε ιδιοκτήτρια Θεοδώρα Μακρή, χήρα του υποπρόξενου της Αγγλίας στην Αθήνα.

Πρόκειται για ένα διώροφο ορθογώνιο κτίσμα, διαστάσεων 9,30 x 23,70, με λιθόχτιστο ισόγειο και κατά βάση ξύλινη ανωδομή. Από το εσωτερικό του έχει κανείς άμεση πρόσβαση στη βόρεια περιμαντρωμένη μέχρι σήμερα αυλή, προς την οποία υπάρχει τοξωτή στοά στο ισόγειο και ξύλινο χαγιάτι στον όροφο. Υπάρχει επίσης κλειστός εξώστης, που

προεξέχει στο μέσον της αντίστοιχης όψης του αρχοντικού. Οι πλάγιες όψεις του, ανατολικά και δυτικά, πρέπει να ήταν κάποτε ελεύθερες, καθώς εκεί εντοπίζονται παράθυρα. Γενικά η αρχική ιδιοκτησία πρέπει να ήταν πολύ ευρύτερη. Το λιθόχτιστο ισόγειο αποτελείται από τρεις κλειστούς χώρους και τη στοά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοξοστοιχία της στοάς, η οποία φέρεται από μονόλιθους λεπτούς μαρμαρίνους κίονες με κολουροκωνικά κιονόκρανα, κοσμημένα με φύλλα καλάμου και άκανθας. Στο ισόγειο έχουν εντοπιστεί μεγάλα πιθάρια για την αποθήκευση σιτηρών, λαδιού και οίνου, καθώς και σύστημα από πατητήρια και δοχεία για τον μούστο. Τέλος, στην αυλή του αρχοντικού υπάρχει πηγάδι, ενώ στο πλάι της χτιστής σκάλας που οδηγεί στον όροφο του εντάσσεται νιπτήρας. Πρόκειται για δύο στοιχεία που μάλλον συνδέονται με τη διασφάλι-

Η κτητορική επιγραφή στον Άγιο Ανδρέα Πατησίων.

ση του νερού για οικιακές ανάγκες και χαρακτηρίζαν τα αρχοντόσπιτα της εποχής.

Αυτού του τύπου η κατοικία είχε υιοθετηθεί από την κοινωνική ελίτ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συμπεριλαμβανομένης της επαρχιακής αριστοκρατίας, ανεξάρτητα από τα τοπικά ήθη, το θρήσκευμα και τις εθνοτικές ιδιαιτερότητες. Αποτελούσε ένα διεθνικό μοντέλο αρχοντόσπιτου, που μεταφέρθηκε από το κέντρο στα πιο απομακρυσμένα σημεία του κράτους και μπόλιασε τις τοπικές παραδόσεις. Η αρχιτεκτονική αυτή αποτέλεσε το πλαίσιο ζωής και δημιουργίας της ανερχόμενης αστικής τάξης της εποχής.

Σήμερα το αρχοντικό των Μπενιζέλων, αρχαίο μνημείο σύμφωνα με τον

Νόμο 3028/2002 Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, έχει διαμορφωθεί σε επισκέψιμο μνημείο. Εποπτικό υλικό, βιντεοπροβολές, ηχητικές εφαρμογές και ψηφιακά διαδραστικά εκθέματα παρέχουν πληροφορίες γι' αυτό αλλά και για την ιστορική πραγματικότητα που το δημιούργησε.

Το μοναστήρι της οσίας

Το 1834, με τη μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα, ο χώρος του μοναστηριού χρησιμοποιήθηκε ως στρατώνας. Την περίοδο της αντιβασιλείας των Βαυαρών η μονή παραχωρήθηκε σε έναν ιδιώτη, τον Δημήτριο Ποστολάκα, ως αντάλλαγμα μίας συλλογής αρχέτυπων εκδόσεων του Άλδου Μανούτιου την οποία πα-

Η λειψανοθήκη της οσίας Φιλοθέης στον Μητροπολιτικό ναό Αθηνών.

Το μετόχι της οσίας Φιλοθέης στο Μαρούσι.

ραχώρησε στο ελληνικό κράτος. Ο ιδιώτης δεν ενδιαφέρθηκε για τη συντήρηση και την αναστήλωση της μονής και την εγκατέλειψε, με αποτέλεσμα να γίνει καταφύγιο των φτωχών και των αστέγων. Το 1836 ο τελευταίος επίτροπος της μονής, Σπυρίδων Μπενιζέλος, παρέδωσε στον επίσκοπο Αττικής τις φορητές εικόνες του μοναστηριού και εκείνος τις τοποθέτησε στην εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στην οδό Αιόλου, αλλά καμία δεν φαίνεται να σώθηκε. Λέγεται ότι την εποχή του βασιλιά Όθωνα στο ερειπωμένο μοναστήρι μόνο μια δυο γριές άναβαν το καντήλι της οσίας. Αργότερα ο χώρος περιήλθε στο δημόσιο, και από αυτό τον παρέλαβε ο μητροπολίτης Αθηνών Γερμανός Καλλιγιάς (1889-1896), ο οποίος κατε-

δάφισε όλα τα μισοερειπωμένα κτίσματα και ανήγειρε μητροπολιτικό και συνοδικό μέγαρο, το οποίο χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα. Η παλιά εκκλησία καταστράφηκε ολοσχερώς και στη θέση της χτίστηκε η σημερινή εκκλησία του Αγίου Ανδρέα. Στον νάρθηκα του παλαιού ναού βρέθηκαν πολλά λείψανα μοναζουσών. Κατά τη διάρκεια της ανοικοδόμησης του μεγάρου βρέθηκε και μία κρύπτη η οποία θεωρήθηκε ότι ήταν το υπόγειο ασκηταριό της οσίας. Δεν αξιοποιήθηκε ποτέ και το στόμιο καλύφθηκε με μαρμάρινη πλάκα με την επιγραφή «αρχαία κρύπτη». Την ίδια τύχη είχε και η εκκλησία της Παναγίας του Αγγέλου, προς τιμήν του πατέρα της οσίας, ιδιοκτησία και αυτή της οικογένειας των Μπενιζέλων, η οποία κατεδαφί-

στηκε τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1840 για να χρησιμοποιηθούν τα οικοδομικά υλικά στην ανοικοδόμηση του μητροπολιτικού ναού των Αθηνών.

Έχει δίκιο ο Δημήτριος Καμπούρογλου όταν λέει ότι «αντί να μεταφέρουν ολίγους λίθους εκ του Υμηττού διά την ανέγερσιν της σημερινής Μητροπόλεως, προετίμησαν να κρημνίσουν την εκκλησίαν του Αγγέλου, όπως και τόσας άλλας, προς δόξαν του επικρατήσαντος τότε αντιβυζαντινού πνεύματος».

Το μετόχι της Αγίας Φιλοθέης στην Καλογρέζα και η κρύπτη

Ένα από τα πολλά μετόχια που είχε το μοναστήρι της οσίας Φιλοθέης ήταν και το μετόχι στην περιοχή Πυρσού ή Καλογρέζα, στην οδό Ελευθερίας στη Φιλοθέη, το οποίο διατηρείται ακόμη και σήμερα και είναι αφιερωμένο στα Εισόδια της Θεοτόκου. Η λέξη Πυρσός ή Περσός (περίσσιος) πιθανώς προέρχεται από συλλογή νερού που περίσσειε από ποταμό που διέσχιζε την περιοχή. Γι' αυτό και η γειτονική περιοχή ονομάστηκε Περσός. Η εκκλησία είναι μία μονόκλιτη θολωτή βασιλική με ημιεξαγωνική εξωτερικώς ασπίδα στην ανατολική πλευρά και αετωματοειδή ελαφρώς προεξέχουσα κατασκευή πάνω από τη μοναδική είσοδο στη δυτική πλευρά. Οι τοιχογραφίες στο εσωτερικό του ναού χρονολογούνται στα τέλη του 16ου αιώνα. Σε έγγραφο του 1838 αναφέρεται ότι πέντε κελιά του μοναστηριού καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, και συγκεκριμένα κατά την επιδρομή του Κιουταχί στην Αττική. Η εκκλησία είχε γίνει τότε χώρος αποθήκευσης των κεραμιδιών της μονής. Σήμερα γίνονται προσπά-

θειες αναστήλωσης της εκκλησίας και του περιβάλλοντα χώρου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η λεγόμενη κρύπτη της οσίας Φιλοθέης στο ομώνυμο προάστιο. Η κρύπτη απέχει 400 μέτρα από το μετόχι και βρίσκεται στην άλλη πλευρά της σημερινής Λεωφόρου Καποδιστρίου. Είναι πολύ πιθανόν η οσία Φιλοθέη να αξιοποίησε τις υπόγειες στοές του ρωμαϊκού υδραγωγείου του Αδριανού (2ος αι.) που υπάρχει στην περιοχή προκειμένου να φυγαδεύει τις κυνηγημένες κοπέλες που προστάτευε. Η σήραγγα αυτή παρέμενε για πολλά χρόνια καλά καλυμμένη, μέχρι που ανακαλύφθηκε τυχαία από κατοίκους της περιοχής τη δεκαετία του 1930. Αναφέρεται επίσης η ιστορία του πολιτικού μηχανικού Στέλιου Μουζάκη, ο οποίος ως πρόσκοπος είχε διασχίσει τη σήραγγα. Στο χαμηλότερο σημείο της υπήρχε ένα πηγάδι, ένα φυσικό φρέαρ αποστράγγισης για να απορροφάται οποιαδήποτε εκροή νερού. Η έξοδος της σήραγγας σφραγίστηκε, για να μη χτυπήσει κανείς, λίγους μήνες μετά την εξερεύνηση των προσκόπων.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Κωνσταντίνος Δ. Μέρτζιος, «Η οσία Φιλοθέη», *Ελληνικά*, 13,1 (1954), σσ. 122-128.
- Αθανάσιος Σκαρμόγιανης, *Η αγία Φιλοθέη. Καύχημα της Εκκλησίας και του έθνους*, Αθήνα, 2002.
- Νικόλαος Τωμαδάκης, «Οι Νεομάρτυρες του Βυζαντίου και η οσιομάρτυς Φιλοθέη Μπενιζέλου η Αθηναία (19 Φεβρουαρίου 1589)», *Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Α.*, 21 (1970-1971), σσ. 9-25.
- Το μετόχι αγίας Φιλοθέης. Ο τόπος όπου εκοιμήθη και ετάφη η αγία Φιλοθέη*, Αθήνα, 2004.
- Φιλοθέη Μπενιζέλου η Αθηναία*, Πάπυρος, Αθήνα, 2006.

Ο Χρήστος Νικολόπουλος είναι θεολόγος-βυζαντινολόγος.

Άμεση παράδοση
σε όλη την Ελλάδα

baumarket.gr

Το επίσημο eshop της Μαθιός Πυρίμαχα

210 55 80 120-1

Μαθητές των σχολείων της Ξάνθης περιμένουν την έναρξη της δοξολογίας στη Μητρόπολη για την απελευθέρωση της πόλης, (Αρχείο Δημ. Μαυρίδη).

Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, 1919-1920

«Όλα επήγαν θαυμάσια», Χαρίσιος Βαμβακάς

ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

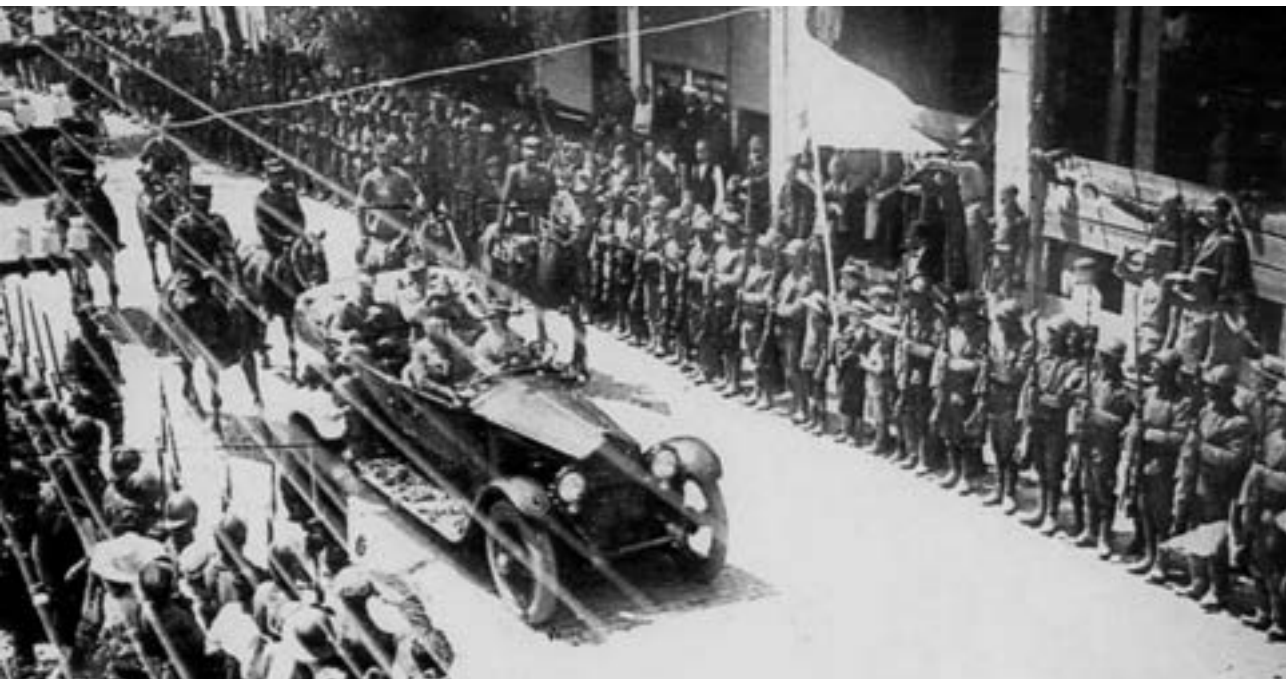
Η Δυτική Θράκη απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό το 1913, αλλά η βουλγαρική κατοχή τερματίστηκε μόλις έξι χρόνια αργότερα, με τη Συνθήκη Ειρήνης του Νεϊγύ στις 27 Νοεμβρίου 1919. Έπειτα από μια περίοδο

προσωρινού γαλλικού ελέγχου η περιοχή απέκτησε ελληνική διοίκηση υπό τον Χαρίσιο Βαμβακά, ο οποίος έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ειρηνική κατοχή της Δυτικής Θράκης από την Ελλάδα τον Μάιο του 1920. Στο διπλωματικό επίπεδο, η Συνθήκη των Σεβρών κατοχύρωσε την ένταξη της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 1920, αλλά η οριστική και αμετάκλητη ενσωμάτωσή της στον κορμό του ελληνικού κράτους επιτεύχθηκε με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης τον Ιούλιο του 1923.

Βουλγαρική κατοχή

Οι εδαφικές ανακατατάξεις που επέφεραν οι Βαλκανικοί πόλεμοι βρήκαν τη Θράκη στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης. Ουσιαστικά η Δυτική Θράκη

εξελίχθηκε σε μήλο της έριδος, με την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία να μάχονται για τον έλεγχό της, ενώ οι Μεγάλες Δυνάμεις, στο πλαίσιο του Ανατολικού Ζητήματος,

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος μπαίνει στην Αλεξανδρούπολη, Μάιος 1920.

προωθούσαν τα περιφερειακά τους συμφέροντα με επιμέρους πρόσκαιρες συμμαχίες. Κατά τις εκθροπραξίες του Α΄ Βαλκανικού πολέμου η Βουλγαρία κατέλαβε την Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη φτάνοντας μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας, στα πρόθυρα της Κωνσταντινούπολης. Απόρροια των δραματικών αυτών εδαφικών ανακατατάξεων ήταν η κατάληψη της Δυτικής Θράκης από τη Βουλγαρία στις αρχές του Νοεμβρίου 1912, με αποτέλεσμα να λάβει σάρκα και οστά το όραμα της Μεγάλης Βουλγαρίας, η οποία αποκτούσε διέξοδο στο Αιγαίο πέλαγος.

Παρά το γεγονός ότι η Βουλγαρία υπήρξε σύμμαχος της Ελλάδας στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο, η ιστορική αντιπαλότητα μεταξύ των δύο χωρών δεν άργησε να ξαναβγεί στην επιφάνεια, ιδίως κα-

θώς η βουλγαρική κυβέρνηση εφάρμοσε εξοντωτικά μέτρα κατά του ελληνικού στοιχείου στις νεοαποκτηθείσες περιοχές, ακολουθώντας την εν πολλοίς επιτυχημένη πολιτική εκβουλγαρισμού ή εκδίωξης του πατριαρχικού-ελληνικού στοιχείου της Ανατολικής Ρωμυλίας στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού.

Αμέσως μετά την επικράτησή της στην περιοχή, η βουλγαρική διοίκηση επέβαλε σειρά μέτρων και διώξεων κατά της ελληνορθόδοξης Εκκλησίας, της ελληνικής παιδείας και των ελληνικών-πατριαρχικών διοικητικών κοινοτικών δομών, με σκοπό την υπαγωγή του τοπικού χριστιανικού στοιχείου στη σχισματική Εξαρχία της Βουλγαρίας.

Μέσα στο κλίμα του εθνικισμού διαπράχθηκε και η αρπαγή των βυζαντινών

Η είσοδος της ΙΧ Μεραρχίας του ελληνικού στρατού στην Αδριανούπολη στις 13 Ιουλίου 1920 (Πολιτιστικό Αναπτυξιακό Κέντρο Θράκης).

και μεταβυζαντινών χειρογράφων και κειμηλίων από τα ιστορικά πατριαρχικά μοναστήρια της Παναγίας Καλαμούς και της Παναγίας Αρχαγγελιώτισσας της Ξάνθης, τα οποία μεταφέρθηκαν σε εκκλησιαστικό μουσείο της Σόφιας, όπου φυλάσσονται μέχρι σήμερα.

Παρόμοια τύχη είχε και το μουσουλμανικό στοιχείο της Δυτικής Θράκης, το οποίο υπέστη διωγμούς και δολοφονίες από τον Νοέμβριο του 1912 έως τον Ιούνιο του 1913. Ιδίως ο πομακικός πληθυσμός βρέθηκε στο μάτι του κυκλώνα, καθώς οι Βούλγαροι τους θεωρούσαν εξισλαμισμένους συμπατριώτες τους. Κατά συνέπεια, οδηγήθηκαν σε εξαναγκαστικές μαζικές βαπτίσεις και σε εκβουλγαρισμό, ενώ απαγορεύτηκε η λειτουργία των μουσουλμανικών τεμενών στις πόλεις ή στα μικτά χωριά, συμπεριλαμβανομένων των κεντρικών τζαμιών, τα οποία μετατράπηκαν σε εξαρχικές εκκλησίες.

Η τύχη της Δυτικής Θράκης φάνηκε να αλλάζει κατά τη διάρκεια του Β΄ Βαλκανικού πολέμου, ο οποίος προκλήθηκε λόγω της αδυναμίας ειρηνικής διανομής των εδαφών της Μακεδονίας και της Θράκης μεταξύ των μέχρι πρότινος συμμάχων. Οι εχθροπραξίες ξεκίνησαν με βουλγαρική πρωτοβουλία, αλλά έληξαν με ταπεινωτικές ήττες της Βουλγαρίας σε όλα τα μέτωπα. Στο ελληνοβουλγαρικό μέτωπο ο ελληνικός στρατός κατέλαβε το σύνολο της Ανατολικής Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης.

Ωστόσο με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου, στις 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1913, η Δυτική Θράκη επιδόθηκε στη Βουλγαρία και οι Βούλγαροι την ανακατέλαβαν για δεύτερη φορά μέσα σε έναν χρόνο, μετά την πρόσκαιρη απελευθέρωσή της από την Ελλάδα, που διήρκησε μόλις μερικούς μήνες.

Με την ανάληψη της εξουσίας η βουλ-

γαρική διοίκηση συνέχισε την πολιτική εκβουλγαρισμού που είχε αφήσει ημιτελή τους προηγούμενους οκτώ μήνες. Η εξαετία της βουλγαροκρατίας μεταξύ 1913-1919 θεωρείται η πιο σκοτεινή περίοδος για τον ελληνισμό της Δυτικής Θράκης, ιδίως μετά την είσοδο της Βουλγαρίας στον παγκόσμιο πόλεμο το 1915 στο πλευρό των κεντρικών δυνάμεων, δηλαδή της Γερμανίας, της Αυστρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Πάνω από 70.000 Έλληνες και σχεδόν 50.000 μουσουλμάνοι εγκατέλειψαν την περιοχή μεταξύ του 1913 και του 1919, ενώ το ελληνικό-πατριαρχικό στοιχείο που επέλεξε να παραμείνει στις εστίες του κατά τη βουλγαρική κατοχή αριθμούσε λιγότερους από 20.000, πολλοί από τους οποίους υποχρεώθηκαν να ενταχθούν στη βουλγαρική εξαρχία. Παράλληλα η Βουλγαρία έθεσε σε εφαρμογή σχέδιο βουλγαρικού εποικισμού της Δυτικής Θράκης, το οποίο περιλάμβανε επίσης την εγκατάσταση Βούλγαρων δημόσιων υπαλλήλων με τις οικογένειες τους, που αριθμούσαν συνολικά 20.000 άτομα.

Οι βίαιες πληθυσμιακές ανακατατάξεις όχι μόνο ώθησαν στην αλλοίωση του παραδοσιακού κοινωνικού ιστού των εθνοθρησκευτικών συνιστωσών της δυτικοθρακιώτικης κοινωνίας, αλλά είχαν και αρνητικές αν όχι καταστροφικές επιπτώσεις στην οικονομία της περιοχής. Τα κατασταλτικά μέτρα της βουλγαρικής διοίκησης, σε συνδυασμό με τη συμμετοχή της Βουλγαρίας στον παγκόσμιο πόλεμο, οδήγησαν την οικονομία της Δυτικής Θράκης σε πλήρη διάλυση. Με την οικονομική αποδυνάμωση των αστικών κέντρων της Θράκης εξαφανίστηκε και η κοσμοπολίτικη ελίτ, ιδίως της Ξάνθης, καθώς οι μεγάλοι καπνοπαραγωγοί και καπνέμποροι της περιοχής βρήκαν καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη,

στην Καβάλα και σε άλλα εμπορικά κέντρα της Ελλάδας.

Κατά συνέπεια, η λήξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου βρήκε τη Δυτική Θράκη σε οικτρή κατάσταση. Πάρα ταύτα, η ήττα των γερμανοβουλγαρικών δυνάμεων στο μακεδονικό μέτωπο τον Σεπτέμβριο του 1918 και η υπογραφή ανακωχής με τις συμμαχικές δυνάμεις, μεταξύ των οποίων συγκαταλεγόταν και η Ελλάδα, αναπτέρωσαν για μία ακόμη φορά το ηθικό των κατοίκων της περιοχής, δίνοντας ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον. Σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής οι βουλγαρικές στρατιωτικές δυνάμεις αποπλίστηκαν, αλλά η Δυτική Θράκη παρέμεινε υπό βουλγαρική διοίκηση έως ότου αποφασιστεί η τύχη της στο επικείμενο Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων.

Το διεθνές διπλωματικό παρασκήνιο

Στις 30 Δεκεμβρίου 1918 ο Ελευθέριος Βενιζέλος κατέθεσε υπόμνημα με το σύνολο των εδαφικών διεκδικήσεων της Ελλάδας, μεταξύ των οποίων και η Θράκη. Παρά τις ενθαρρυντικές αυτές εξελίξεις, το μέλλον ολόκληρης της Θράκης έμελε να καθοριστεί στον διπλωματικό στίβο στο Παρίσι, όπου το Θρακικό ζήτημα αποτέλεσε ένα από τα πλέον ακανθώδη ζητήματα που αντιμετώπισε το Συνέδριο Ειρήνης. Στο τραπέζι των συνομιλιών η ελληνική διπλωματία βρέθηκε αντιμετώπιση όχι μόνο με τις αντίπαλες διεκδικήσεις των Βούλγαρων και των Τούρκων εθνικιστών, αλλά και με την αρνητική στάση της αμερικανικής και της ιταλικής κυβέρνησης.

Ο στρατηγός Σαρλ Αντουάν Σαρπί με μέλη της ελληνικής κοινότητας και Ελληνόπουλα που επιστρέφουν στη Δυτική Θράκη.

Από την άλλη πλευρά, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, πρωθυπουργός και αρχηγός της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Παρίσι, απολάμβανε τον σεβασμό και την εύνοια της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας. Η εισήγηση της αρμόδιας υποεπιτροπής στις 3 Μαρτίου 1919 υπέρ της παραχώρησης της Θράκης στην Ελλάδα υπήρξε μία πρώτη επιτυχία του Βενιζέλου, χωρίς όμως να αρθούν οι αμερικανικές επιφυλάξεις. Όπως φαίνεται, η αμερικανική στάση επηρεαζόταν από τους προτεσταντικούς ιεραποστολικούς κύκλους, τους βουλγαροαμερικανούς προτεστάντες και τους μεγάλεμπορους καπνού, ανταγωνιστές των ελληνικών οικονομικών συμφερόντων. Οι κύκλοι αυτοί είχαν αναπτύξει στην Ουάσιγκτον και στο Παρίσι ένα αποτελεσματικό λόμπι υπέρ της διατήρησης των βουλγαρικών συνόρων του 1913, ενώ η αμερικανική διπλωματία προωθούσε την ιδέα ίδρυσης διεθνούς κράτους της Κωνσταντινούπολης, που, όπως οραματιζόταν ο πρόεδρος Γούντροου Ουίλσον, θα έθετε ολόκληρη τη Θράκη υπό τον έλεγχο των ΗΠΑ.

Οι Αγγλογάλλοι, σε συνεργασία με τον Ελευθέριο Βενιζέλο, κατάφεραν τελικά να επικρατήσουν στο Θρακικό ζήτημα, με αποτέλεσμα το Ανώτατο Συμβούλιο των Συμμάχων στο Παρίσι να αποφασίσει, στις 17 Σεπτεμβρίου 1919, την εκκένωση της Δυτικής Θράκης από τους Βούλγαρους και την υπαγωγή της σε καθεστώς ιδιότυπης διασυμμαχικής διοίκησης υπό γαλλικό έλεγχο. Η απόφαση αυτή επικυρώθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης του Νεϊγύ στις 27 Νοεμβρίου 1919, σύμφωνα με την οποία η Βουλγαρία παραιτούνταν από όλες τις βλέψεις της στη Δυτική Θράκη και εκχωρούσε την περιοχή που κατείχε από το 1913 στις συνασπισμένες συμμαχικές δυνάμεις.

Στο μεταξύ είχε αρχίσει ήδη η συμμαχική κατοχή της περιοχής. Με διάγγελμα του αρχιστράτηγου των συμμαχικών δυνάμεων της Ανατολής, Γάλλου Φρανσέ Ντ' Εσπερέ, οριοθετήθηκε το ιδιότυπο διασυμμαχικό καθεστώς της Δυτικής Θράκης, με επικεφαλής τον Γάλλο στρατηγό Σαρλ Αντουάν Σαρπί.

Ενώ ο Γάλλος στρατηγός, συνοδευόμενος από το στρατιωτικό επιτελείο του, εγκαταστάθηκε στην Κομοτηνή στις 10 Οκτωβρίου, μία εβδομάδα αργότερα οι Σύμμαχοι έδωσαν το πράσινο φως στην 9η μεραρχία του ελληνικού στρατού, υπό τη διοίκηση του υποστράτηγου Γεώργιου Λεοναρδόπουλου, να εισέλθει στην Ξάνθη. Η κατάληψη της πόλης από τον ελληνικό στρατό εξελίχθηκε ομαλά, χωρίς να σημειωθεί κανένα επεισόδιο. Σε επίσημη τελετή στο δημαρχείο της Ξάνθης ο Λιναρδόπουλος παρέλαβε και τυπικά την πόλη από τον Γάλλο ομόλογό του, Σαρπί.

Στις 20 Οκτωβρίου ο Γάλλος αρχιστράτηγος Φρανσέ Ντ' Εσπερέ ήρθε από την Κωνσταντινούπολη στην Ξάνθη για να συγχαρεί διά ζώσης τον Έλληνα στρατηγό για την άψογη και ειρηνική κατάληψη της πόλης. Παράλληλα συμμαχικές δυνάμεις κατέλαβαν το σύνολο της Δυτικής Θράκης, από το Πόρτο Λάγος μέχρι το Καραγάτς (Ορεδτιάδα), περιοχή που διαιρέθηκε σε τρεις περιφέρειες: της Ξάνθης, της Κομοτηνής και της Ορεστιάδας.

Γαλλική εποπτεία επί ένα οκτάμηνο

Με απόφαση του Ανωτάτου Συμβουλίου των Συμμάχων στο Παρίσι στις 20 Οκτωβρίου 1919 καθορίστηκε η πολιτειακή μορφή και τα σύνορα του νέου προσωρινού αυτόνομου κράτους της Διασυμμαχικής Θράκης (Thrace Interalliée), με πρωτεύουσα την Κομοτηνή. Ο στρατηγός

Σαρπί ανέλαβε, πέραν της στρατιωτικής, και την πολιτική διοίκηση της νέας αυτής, *suī generis* πολιτειακής οντότητας και υπό την εποπτεία του τέθηκαν όλες οι εξουσίες, νομοθετικές, εκτελεστικές και δικαστικές. Με ειδικό διάταγμα με ημερομηνία 1 Δεκεμβρίου 1919 δημοσιεύθηκε ο καταστατικός χάρτης της διοίκησης της Διασυμμαχικής Θράκης, ενώ η σημαία του νέου κρατιδίου αποτελούνταν από μία μπλε λωρίδα μεταξύ δύο λευκών. Η γαλλοκρατούμενη αυτόνομη πολιτεία της Δυτικής Θράκης έμελλε να διαρκέσει ένα οκτάμηνο, από τον Οκτώβριο του 1919 έως τον Μάιο του 1920.

Ενώ στρατιωτικός διοικητής στην Ξάνθη διορίστηκε ο Γεώργιος Λεοναρδόπουλος, οι ομόλογοι του στις περιφέ-

ρειες της Κομοτηνής και του Καραγάτς ήταν Γάλλοι. Πάντως το κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό όργανο των κατοίκων της Δυτικής Θράκης ήταν το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο, η σύνθεση του οποίου καθορίστηκε σύμφωνα με την πληθυσμιακή δύναμη των διαφόρων εθνοτήτων της πολυεθνικής αυτής περιοχής.

Το θέμα της απογραφής του πληθυσμού του κρατιδίου παρουσίαζε σοβαρό πρόβλημα, κυρίως λόγω της αλλοίωσης της πληθυσμιακής σύνθεσης και της κινητικότητας που προκλήθηκε από το διπλό ρεύμα της αποδημίας και της μετανάστευσης μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Η κατάσταση ήταν τόσο ρευστή, που τα πληθυσμιακά στοι-

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος με τα μέλη της ελληνικής αντιπροσωπείας στο Συνέδριο της Ειρήνης στο Παρίσι, Ιούνιος 1919.

χεία μεταβάλλονταν καθημερινά, με τους παλιννοστούντες Έλληνες πρόσφυγες να επιστρέφουν και τους Βούλγαρους εποίκους να αποχωρούν, ενώ αυξομειώσεις παρατηρούνταν και στο μουσουλμανικό στοιχείο.

Η διασυμμαχική διοίκηση επιχείρησε να συγκεντρώσει στοιχεία της περιοχής προκειμένου να προβεί σε μια απογραφή του πληθυσμού, αλλά εξαρχής διατυπώθηκαν έντονες επιφυλάξεις για την αξιοπιστία και την ακρίβειά τους, ακόμη και από τους ίδιους τους Γάλλους. Για τον λόγο αυτό άλλωστε τα αποτελέσματα της απογραφής δεν ανακοινώθηκαν ή στάλθηκαν επίσημα στη Διάσκεψη των Παρισίων.

Οι περισσότεροι μελετητές σήμερα συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι το 1919 ο πληθυσμός της περιοχής ήταν μεταξύ 206.000 και 212.000 ατόμων, ενώ η εθνοτική-θρησκευτική κατανομή του πληθυσμού τον Απρίλιο του 1920 είχε ως εξής: 86.793 μουσουλμάνοι ή σχεδόν 43% του πληθυσμού, 56.114 ελληνορθόδοξοι ή 27.4%, 54.092 εξαρχικοί Βούλγαροι ή 26.4%. 2.985 Εβραίοι, 1.880 Αρμένιοι και 3.041 ξένοι υπήκοοι, κυρίως καθολικοί Λεβαντίνοι, οι οποίοι, παρά το μικρό μέγεθός τους, είχαν μεγάλο πολιτικό εκτόπισμα, με διεθνείς διασυνδέσεις και οικονομική δύναμη. Η διασυμμαχική απογραφή επισήμανε επίσης την εθνοτική ετερογένεια του μουσουλμανι-

Τα εδάφη που έχασε η Βουλγαρία με τη Συνθήκη του Νειγύ.

κού στοιχείου, καθώς προσδιόριζε τις ακόλουθες ομάδες, οι οποίες αριθμούσαν πληθυσμιακά: 73.220 Τούρκους, 11.739 Πομάκους και 1.834 Ρομά-Αθίγγανους. Στο μεταξύ παρατηρήθηκε μία σταδιακή τάση επιστροφής στην ελληνορθόδοξη Εκκλησία των σλαβόφωνων πατριαρχικών που είχαν υποχρεωθεί να δηλώσουν πίστη στη βουλγαρική εξουσία την περίοδο 1913-1918.

Με τη δημιουργία του διασυμμαχικού κρατιδίου της Δυτικής Θράκης δόθηκε η ευχέρεια στην Ελλάδα, στη Βουλγαρία και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να ορίσουν αντιπροσώπους στη διοίκηση Σαρπί. Η οθωμανική κυβέρνηση διόρισε ως εκπρόσωπό της τον Τεβφίκ, ενώ η Βουλγαρία τον πρώην πρέσβη της στο Βερολίνο Γκρέκοφ. Στις 29 Σεπτεμβρίου

Ο Χαρίσιος Βαμβακάς (Κοζάνη, 1872 - Θεσσαλονίκη, 31 Αυγούστου 1952), νέος δικηγόρος στην Κωνσταντινούπολη.

1919 ο Ελευθέριος Βενιζέλος διόρισε ως εκπρόσωπό του τον Χαρίσιο Βαμβακά, ο οποίος στη φάση εκείνη συμμετείχε στη Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων ως αρμόδιος για τα θέματα της Θράκης στην ελληνική αντιπροσωπεία (Οκτώβριος 1918-Σεπτέμβριος 1919).

Ο ευπατρίδης Χαρίσιος Βαμβακάς

Κοζανίτης στην καταγωγή, γόνος πλούσιας και αρχοντικής οικογένειας, ο Βαμβακάς σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στη συνέχεια αναγορεύτηκε σε διδάκτορα του Πανεπιστημίου της Γενεύης. Εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εξελίχθηκε σε διαπρεπή νομικό, που έχαιρε της εμπιστοσύνης και της εκτίμησης του οικουμενικού πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄ του μεγαλοπρεπούς.

Διετέλεσε βουλευτής Κοζάνης στην οθωμανική Βουλή από το 1909 έως το 1912, με έντονη δράση ως μέλος της ελληνικής ομάδας στο οθωμανικό κοινοβούλιο, η οποία αγωνίστηκε σθεναρά υπέρ των δικαίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου και του ελληνισμού της καθ' ημάς Ανατολής.

Λόγω της εθνικής του δράσης εκδιώχθηκε από το Νεοτουρκικό Κομιτάτο και βρήκε καταφύγιο στην ελεύθερη πλέον Θεσσαλονίκη, όπου εξέδωσε τη γαλλόφωνη εφημερίδα *Tribune* για τον διαφωτισμό της κοινής γνώμης στην Ευρώπη. Εκτιμώντας τις διπλωματικές ικανότητες και την πολιτική ευστροφία του, ο Ελευθέριος Βενιζέλος του ανέθεσε λεπτές διπλωματικές αποστολές σε διάφορες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων. Αμέσως μετά την άφιξή του στην Κομοτηνή ο Χαρίσιος Βαμβακάς έθεσε ως πρωταρχικό στόχο να κερδίσει τη συνεργασία και την εμπιστοσύνη του δύσπιστου και ταλαντευόμενου Σαρπί.

Άριστη επίσης ήταν η σχέση που ανέ-

πτυξε με τον αρχιστράτηγο των συμμαχικών δυνάμεων της Ανατολής, Φρανσέ Ντ' Εσπερέ, στην ουσία προϊσταμένου του Γάλλου στρατηγού.

Ο οξυδερκής, έμπειρος και ακούρατος Βαμβακάς επιδίωξε να πλαισιωθεί από ικανούς και γαλλομαθείς Έλληνες συνεργάτες, οι οποίοι του απεστάλησαν με εντολή του Βενιζέλου, ενώ χρησιμοποιώντας τις γνωριμίες του από την παραμονή του στη Βασιλεύουσα κατάφερε να προσελκύσει εξίσου αξιόλογους Κωνσταντινουπολίτες, με προσβάσεις και γνωριμίες στους εκεί αγγλογαλλικούς κύκλους. Τόσο στενή υπήρξε η συνεργασία και η εμπιστοσύνη μεταξύ αυτού και των συνεργατών του, που πάντρεψε έναν από αυτούς, τον γιατρό

Αλέκο Καραθανάση, με την κόρη του Ευφημία Βαμβακά.

Μεταξύ των στενών συνεργατών του συγκαταλέγεται ο εκ Μαρωνείας καταγόμενος αρχιμανδρίτης Μιχαήλ Κωνσταντινίδης, ο οποίος υπήρξε εκπρόσωπος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη χηρεύουσα τότε Μητρόπολη Μαρωνείας και Κομοτηνής. Εξίσου πολύτιμος συνεργάτης υπήρξε ο διπλωμάτης Αθανάσιος Χαλκιάπουλος, που διετέλεσε πολιτικός σύμβουλος του στρατηγού Λιναρδόπουλου στην Ξάνθη. Πρώτο μέλημα του Βαμβακά ήταν βεβαίως η ανόρθωση της κατατρεγμένης και στην ουσία διαλυμένης θρακιώτικης ελληνικής κοινότητας, και προς την κατεύθυνση αυτή προέβη σε μια σειρά πρωτοβουλιών που μέσα

Ο Βαμβακάς με το επιτελείο του.

σε μικρό χρονικό διάστημα μετέβαλαν άρδην τις ισορροπίες και το πολιτικό σκηνικό στους κόλπους της διοίκησης της Διασυμμαχικής Θράκης.

Άμεση προτεραιότητά του υπήρξε αφενός η εξασφάλιση της άδειας των γαλλικών Αρχών για την επιστροφή των ξεριζωμένων από τους Βούλγαρους Ελλήνων και αφετέρου η παράδοση της ακίνητης περιουσίας των προσφύγων. Συνάμα ο Βαμβακάς δραστηριοποίησε τον ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, ο οποίος πρόσφερε φάρμακα και τρόφιμα, ακόμη και στέγη στους παλιννοστούντες Θρακιώτες.

Από αυτές της πρωτοβουλίες αναφέρεται ενδεικτικά η μετατροπή της Τσανακλείου Σχολής της Κομοτηνής σε ορ-

φανοτροφείο για τη στέγαση και την περίθαλψη των εκατοντάδων ορφανών των βουλγαρικών ωμοτήτων.

Σε συνεργασία με την Εκκλησία ιδρύθηκε ορφανοτροφείο και στην Ξάνθη, με στόχο την επιστροφή των ορφανών Ελληνόπουλων που είχαν μεταφερθεί διά της βίας στην παλιά Βουλγαρία προκειμένου να υιοθετηθούν εκεί και να εκβουλγαριστούν.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία 40.000 Έλληνες επέστρεψαν στις εστίες τους την περίοδο 1919-1920, παρά το γεγονός ότι υπήρχε διστακτικότητα μεταξύ ορισμένων προσφύγων να εγκαταλείψουν τους νέους τόπους διαμονής τους στην ελεύθερη Ελλάδα και να επιστρέψουν στη Δυτική Θράκη. Ο Βαμβα-

Το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο ή η τοπική Βουλή κατά τη διάρκεια της διασυμμαχικής διοίκησης. Αναμνηστική φωτογραφία μετά την πρώτη συνεδρίαση στις 4 Απριλίου 1920.

κάς καλλιέργησε επίσης τον προσκοπισμό στη Θράκη ως μέσο συσπείρωσης και τόνωσης του εθνικού φρονήματος των Ελλήνων.

Προσέγγιση της μουσουλμανικής κοινότητας

Ένα άλλο πλεονέκτημα του αντιπροσώπου της Ελλάδας στη Θράκη ήταν η άρτια γνώση της τουρκικής γλώσσας και η επαφή τόσο με την ηγεσία των Νεότουρκων όσο και με τους παλαιομουσουλμάνους, η οποία χρονολογούνταν από την εποχή της παραμονής του στην Κωνσταντινούπολη και της θητείας του στην οθωμανική Βουλή. Αμέσως μετά την άφιξή του στην Κομοτηνή ο Βαμβακάς αναθέρμανε τις σχέσεις αυτές προσεγγίζοντας ένα σημαντικό τμήμα του μωαμεθανικού πληθυσμού.

Υποσχέθηκε στους Θρακιώτες μουσουλμάνους πλήρη ισοτιμία των πολιτών ανεξαρτήτως θρησκείας ή φυλής, στο πλαίσιο της ιδεολογίας της «μεγαλυνομένης Ελλάδος» που διακήρυττε ο Ελευθέριος Βενιζέλος στο Παρίσι.

Ενδεικτική της φιλικής στάσης του προς το μουσουλμανικό στοιχείο ήταν η παρέμβασή του στον Σαρπί προκειμένου να παραδοθούν στους μουσουλμάνους τα τεμένη που είχαν μετατραπεί σε εκκλησίες κατά την εποχή της βουλγαροκρατίας. Χρησιμοποιώντας την επιρροή του στη γαλλική διοίκηση κατάφερε να απαλλαγούν οι μουσουλμάνοι από την καταβολή των φόρων που τους είχαν επιβληθεί κατά την εποχή της βουλγαρικής διοίκησης.

Συνεπώς, με τη σειρά πρωτοβουλιών

Ο Βαμβακάς με τον αιχμάλωτο ηγέτη των τουρκικών εθνικιστικών δυνάμεων στη Θράκη, στρατηγό Τζαφέρ Ταγιάρ.

και ενεργειών του υπέρ του μουσουλμανικού στοιχείου ο Βαμβακάς κατάφερε να προσεταιριστεί τη μεγάλη μάζα των Θρακομουσουλμάνων, ιδίως τη θρησκευτική ηγεσία τους, αφού τους υποσχέθηκε τη διατήρηση του οθωμανικού συστήματος των μουφτών, των ιεροδικών και, γενικότερα, των ισλαμικών τους παραδόσεων. Ο Βαμβακάς εντυπώσισε τους μουσουλμάνους όχι μόνο με την τουρκομάθειά του, αλλά και με τη γνώση του *Κορανίου* και του ισλαμικού νόμου. Η προσέγγιση με το μουσουλμανικό στοιχείο ήταν πρωταρχικής σημασίας για τα συμφέροντα της Ελλάδας στην περιοχή.

Στους κόλπους της πολυπληθούς μουσουλμανικής κοινότητας είχαν διαμορφωθεί δύο πολιτικοθρησκευτικές τάσεις,

αυτή των συντηρητικών παλαιομουσουλμάνων, οι οποίοι παρέμεναν πιστοί στη σουλτανική οθωμανική κυβέρνηση, και αυτή των κοσμικών Τούρκων εθνικιστών, οι οποίοι είχαν συγκροτήσει το Τουρκικό Θρακικό Κομιτάτο. Το Κομιτάτο συνεργάστηκε με την αντίστοιχη οργάνωση της Ανατολικής Θράκης, με την επωνυμία Επιτροπή Προστασίας της Θράκης-Πασάελι, που είχε έδρα την Αδριανούπολη και δρούσε υπό την αιγίδα του εθνικιστικού κινήματος του Μουσταφά Κεμάλ.

Στόχος του Κομιτάτου ήταν η διενέργεια δημοψηφίσματος στη Δυτική Θράκη με σκοπό την αυτονόμηση της περιοχής. Κατέκλυσε τη Διάσκεψη Ειρήνης αλλά και τον αρχιστράτηγο Φρανσέ Ντ' Εσπερέ με υπομνήματα που αξίωναν την

Πρόσκοποι στην είσοδο της Μητρόπολης Μαρωνείας και Θάσου στην Κομοτηνή χαιρετούν τον Χαρίσιο Βαμβακά και τον στρατηγό Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη.

εγκαθίδρυση ενός αυτόνομου καθεστώτος της Δυτικής Θράκης υπό την προστασία της Γαλλίας. Τοπικά το Κομιτάτο προσέγγισε τους Γάλλους αξιωματικούς υποσχόμενο ανταλλάγματα σε περίπτωση ίδρυσης αυτόνομου γαλλικού προτεκτοράτου στη Δυτική Θράκη, ιδέα με την οποία φλέρταραν αρκετοί από εκείνους που υπηρετούσαν στη διασυμμαχική διοίκηση.

Αντιμέτωπος με τη ρευστή αυτή κατάσταση ο Βαμβακάς αγωνίστηκε σθεναρά για να υποσκάψει τα ερείσματα της εθνικιστικής μερίδας αξιοποιώντας τις διχογνωμίες, τις έριδες και τους ανταγωνισμούς στους κόλπους της μουσουλμανικής κοινότητας. Άλλωστε η συντριπτική πλειονότητα των μωαμεθανών επιθυμούσε πρωτίστως την αποτίναξη

του βουλγαρικού ζυγού και, προκειμένου να εξυηρητηθεί ο στόχος αυτός, έδειχναν πρόθυμοι να έρθουν σε συνεννόηση με την Ελλάδα, καθώς συνειδητοποιούσαν ότι η επιστροφή της περιοχής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν αδύνατη. Η τάση αυτή ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη μεταξύ του πομακικού στοιχείου της μουσουλμανικής κοινότητας.

Το πομακικό στοιχείο επιθυμούσε διακαώς να αποτινάξει τον βουλγαρικό ζυγό, και για τον λόγο αυτό αρκετές πομακικές οικογένειες που τα χωριά τους είχαν παραμείνει στη βουλγαρική πλευρά της ορεινής παραμεθοριακής γραμμής αποφάσισαν να μετακινηθούν νοτιότερα και εγκαταστάθηκαν στα πομακοχώρια της Ξάνθης.

Ο Βαμβακάς επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη με την ιδιότητα του δημάρχου της πόλης (1929-1933). Στενός συνεργάτης του Βενιζέλου, εξελέγη γερουσιαστής με το κόμμα των Φιλελευθέρων.

Ο στρατιωτικός διοικητής Θράκης, υποστράτηγος Γεώργιος Λεοναρδόπουλος.

Η περίπτωση του Κομοτηναίου προύχοντα Ισμαήλ Χακκή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Ισχυρή προσωπικότητα, με θητεία στο οθωμανικό και στο βουλγαρικό Κοινοβούλιο, τάχθηκε αρχικά υπέρ της εγκαθίδρυσης ενός αυτόνομου δυτικοθρακιώτικου ελληνοτουρκικού κράτους. Όταν όμως πείστηκε ότι αυτό ήταν ανέφικτο, υποστήριξε την προσάρτηση της περιοχής στην Ελλάδα. Τη βούλησή του αυτή φρόντισε να κοινοποιήσει όχι μόνο στο δίδυμο Ελευθέριου Βενιζέλου-Χαρίσιου Βαμβακά, αλλά και στη Διάσκεψη Ειρήνης. Με ιδιαίτερη επιρροή επί των μουσουλμάνων βουλευτών της Δυτικής Θράκης στη βουλγαρική Βουλή, ο Ισμαήλ Χακκή υπήρξε η κινητήρια δύναμη πίσω από τη σύνταξη και την αποστολή υπομνήματος με αίτημα την παραχώρηση της Δυτικής Θράκης στην Ελλάδα που απέστειλαν στο Παρίσι οι ανωτέρω βουλευτές. Ο Ισμαήλ Χακκή είχε συνυπηρετήσει στην οθωμανική Βουλή με τον Βαμβακά, με αποτέ-

λεσμα οι δύο άνδρες να συνεργαστούν στενά την περίοδο 1919-1920.

Η κατάσταση στο εσωτερικό της μουσουλμανικής κοινότητας έγινε ακόμη πιο περίπλοκη μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Νεϊγύ, όταν το Τουρκικό Θρακικό Κομιτάτο συμάχησε με τους Βούλγαρους, προκαλώντας την έντονη αντίδραση της μεγάλης πλειονότητας των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, που συνέχισε να διακατέχεται από έντονα αντιβουλγαρικά αισθήματα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες οι προσπάθειες του Τουρκικού Κομιτάτου παρέμειναν ατελέσφορες.

Η αδυναμία των Τούρκων εθνικιστών να επηρεάσουν ουσιαστικά τα γεγονότα διαφάνηκε στους κόλπους του δεκαπενταμελούς προσωρινού Ανώτατου Διοικητικού Συμβουλίου της Δυτικής Θράκης, που είχε συγκροτηθεί με διάταγμα του Φρανσέ Ντ' Εσπερέ στις 21 Δεκεμβρίου 1919. Στο διοικητικό αυτό όργανο συμμετείχαν 5 Έλληνες, 5 Μουσουλμάνοι, 2 Βούλγαροι, 1 Αρμένιος, 1 Ισραηλίτης και 1 Λεβαντίνος. Ας σημειωθεί ότι, με δεδομένους τους πληθυσμιακούς συσχετισμούς, ένας από τους Έλληνες αντιπροσώπους, ο Εμμανουήλ Δουλάς από το Καραγάτς, επελέγη λόγω της γαλλικής του υπηκοότητας και όχι της ελληνικής του εθνικότητας.

Μία από τις μεγάλες διπλωματικές επιτυχίες του Χαρίσιου Βαμβακά ήταν η επιρροή που άσκησε στον στρατηγό Σαρπί ώστε να επιλεγούν παλαιομουσουλμάνοι εκπρόσωποι στο Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο και να αγνοηθεί η σκληρή πτέρυγα του Τουρκικού Θρακικού Κομιτάτου.

Ο συσχετισμός δυνάμεων ήταν καθοριστικής σημασίας για το μέλλον της Δυτικής Θράκης. Αυτό έγινε σαφές στις 22 Μαρτίου 1920, όταν το Ανώτατο Διοικητικό Συμβούλιο συνήλθε για να

Ο Κομοτηναίος προύχοντας Ισμαήλ Χακκή.

εκλέξει τον πρόεδρο και την τετραμελή διαρκή επιτροπή που θα αποφάσιζε, έστω και αν η απόφαση αυτή θα είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα, για το μελλοντικό καθεστώς της περιοχής.

Αν και οι αριθμητικοί συσχετισμοί εντός του συμβουλίου φαινομενικά ευνοούσαν τη βουλγαρο-νεοτουρκική πλευρά, η διάσπαση της μουσουλμανικής κοινότητας μεταξύ των εθνικιστών και των παλαιομουσουλμάνων και η συνεργασία των δεύτερων με τους Έλληνες ανέτρεψαν τις ισορροπίες. Άκρως ενδιαφέρον είναι το σχετικό με την εκλογή τηλεγράφημα του Βαμβακά προς την ελληνική αντιπροσωπεία στο Παρίσι, με ημερομηνία 25 Μαρτίου 1920. Συναφώς ενημέρωνε: «Εκ των 15 μελών του Συμβουλίου, οι ημέτεροι 5 συνεργάστηκαν ομοφώνως μετά 2 Τούρκων συμβούλων, διερμηνευόντων την γνώμην του μουσουλμανικού λαού, ως και μετά Αρμενίου, Ισραηλίτου και Καθολικού τοιούτου. Λοιποί 4 Τούρκοι και 2 Βούλγαροι, εξ ων 2 Τούρκοι και 1 Βούλ-

γαρος μη καταγόμενοι εκ Θράκης, αντέδρασαν ανεπιτυχώς».

Η ψηφοφορία ανέδειξε πρόεδρο του συμβουλίου τον Εμμανουήλ Δουλά, ενώ η διαρκής επιτροπή αποτελούνταν από 2 Έλληνες, 1 Οθωμανό και 1 Βούλγαρο. Ας σημειωθεί ότι ο Οθωμανός ήταν από τους 2 μουσουλμάνους (ο ισχυρός άνδρας της μουσουλμανικής κοινότητας ιερωμένος Χαφούζ Σαλίχ και ο συνεργάτης του, Οσμάν Αγά) που δεν ψήφισαν τον ομόθρησκό τους υποψήφιο πρόεδρο. Η κρίσιμη αυτή ψηφοφορία έλαβε χαρακτήρα δημοψηφίσματος και θεωρήθηκε ενδεικτική των διαθέσεων του συνόλου του πληθυσμού της Δυτικής Θράκης για τον μελλοντικό διακανονισμό του Θρακικού ζητήματος.

Ελληνικός έλεγχος

Με τον τρόπο αυτό όχι μόνο οι διοικητικοί μηχανισμοί της διασυμμαχικής διοίκησης περνούσαν σε ελληνικό έλεγχο, αλλά το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας πρόσφερε αξιόπιστα και χειροπιαστά επιχειρήματα στην ελληνική διπλωματική αντιπροσωπεία στο Παρίσι για τη διεκδίκηση της Δυτικής Θράκης. Η τελευταία πράξη του Θρακικού ζητήματος έλαβε χώρα μεταξύ 18 και 24 Απριλίου 1920, στη Διάσκεψη Κορυφής στο Σαν Ρέμο, όπου η Αντάντ αποφάσισε την προώθηση των ελληνικών στρατευμάτων και την κατάληψη της Δυτικής και στη συνέχεια της Ανατολικής Θράκης εξ ονόματος των Συμμάχων.

Στο μεταξύ η Γαλλία επειγόταν να αποσύρει τα στρατεύματά της από τη Δυτική Θράκη, για να τα μεταφέρει στην Κιλικία της Μικράς Ασίας, όπου λάμβαναν χώρα εχθροπραξίες μεταξύ των Γάλλων και των εθνικιστικών δυνάμεων του Μουσταφά Κεμάλ. Συναμά είχαν μειωθεί οι πιέσεις των Αμερικανών, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφάσισαν να απεμπλα-

κούν από τα ευρωπαϊκά ζητήματα και να επιστρέψουν στην παραδοσιακή πολιτική του απομονωτισμού. Κατά συνέπεια, σε αυτή την κρίσιμη όσον αφορά τη Θράκη συγκυρία το διπλωματικό πεδίο δράσης και πρωτοβουλιών αφέθηκε ελεύθερο στην Ελλάδα.

Καθώς οι Σύμμαχοι παραχώρησαν τον στρατιωτικό έλεγχο της Θράκης στους Έλληνες, δεν άργησε και η είσοδος τους στην Κομοτηνή, πρωτεύουσα της Διασυμαχικής Θράκης. Με λαμπρές τελετές υποδέχθηκαν οι Κομοτηναίοι τα ελληνικά στρατεύματα στις 14 Μαΐου 1920.

Παρομοίως, ύστερα από απόβαση στην Αλεξανδρούπολη, ο στρατηγός Μαζαράκης κατέλαβε την πόλη αυτή και στη συνέχεια το Σουφλί. Με τον τρόπο αυτό ολοκληρώθηκε η αναίμακτη απελευθέρωση ολόκληρης της Δυτικής Θράκης στις 20 του ίδιου μήνα.

Η επιχείρηση κατάληψης της Δυτικής Θράκης με απόλυτα ειρηνικό τρόπο έλαβε χώρα υπό την ηγεσία του στρατηγού Επαμεινώνδα Ζυμπρακάκη. Εντυπωσιακές ήταν οι στιγμές συναδέλφωσης του ντόπιου πληθυσμού με τον ελληνικό στρατό και η απελευθέρωση γιορτάστηκε με θερμούς πανηγυρισμούς σε κάθε γωνιά της Δυτικής Θράκης.

Με τον τρόπο αυτό επισφραγίστηκε η de facto προσάρτηση της Δυτικής Θράκης από την Ελλάδα και η εγκαθίδρυση αμιγούς ελληνικής διοίκησης. Δεν άργησε η αποχώρηση του στρατηγού Σαρπί, τον οποίο συνόδευσε μέχρι την Αλεξανδρούπολη ο νέος διοικητής της Θράκης, Χαρίσιος Βαμβακάς, στον οποίο ο πρώτος παρέδωσε τις κρατικές υπηρεσίες, δίνοντας με τον τρόπο αυτό τέλος στη γαλλοκρατία της περιοχής στις 27 Μαΐου 1920.

Την Ξάνθη και την Κομοτηνή επισκέφθηκε ο βασιλιάς Αλέξανδρος στις 18 Ιουλίου 1920. Κατά την περιοδεία του

στη Θράκη συναντήθηκε με τον Χαρίσιο Βαμβακά, ο οποίος είχε διοριστεί διοικητής της ελεύθερης Δυτικής Θράκης.

Αντιδρώντας στην κατάληψη της Δυτικής Θράκης από τον ελληνικό στρατό, μερίδα του Τουρκικού Θρακικού Κομιτάτου σε συνεργασία με το αντίστοιχο βουλγαρικό ίδρυσαν στην Φιλιππούπολη το Τουρκοβουλγαρικό Κομιτάτο Απελευθέρωσης της Δυτικής Θράκης, το οποίο προχώρησε στην κήρυξη προσωρινής εθνικής κυβέρνησης, με έδρα την Οργάνη-Χεμετλή στον ορεινό όγκο της Ροδόπης.

Αυτή όμως ήταν μία κίνηση απελπισίας, χωρίς καμία δυνατότητα επιτυχίας, αφού ο τοπικός μουσουλμανικός πληθυσμός δεν επιθυμούσε νέες πολεμικές περιπέτειες και γνώριζε ότι δεν υπήρχε προοπτική ανατροπής της υφιστάμενης κατάστασης. Άλλωστε το κίνημα της Οργάνης δεν είχε την εξωτερική υποστήριξη ούτε της βουλγαρικής ούτε της οθωμανικής κυβέρνησης. Η συνεργασία των Βούλγαρων και των Νεότουρκων εθνικιστών ήταν ευκαιριακή, καθώς οι υφέρπουσες αντιπαλότητες δεν επέτρεπαν μία ειλικρινή συνεργασία. Τόσο οι Βούλγαροι κομιτατζήδες όσο και οι Τούρκοι εθνικιστές θεωρούσαν την αυτονομία ως ένα πρώτο μεταβατικό στάδιο για την ένωση της Δυτικής Θράκης με τις αντίστοιχες μητέρες πατρίδες. Αξιολογώντας τα τοπικά δεδομένα και τα αδιέξοδα του κινήματος της Οργάνης, η ελληνική κυβέρνηση επέλεξε να μην αντιδράσει καν, αφήνοντας το θνησιγενές αυτό εγχείρημα να εκπέσει εξ ιδίων.

Τελικά η Συνθήκη των Σεβρών και η Συνθήκη περί Θράκης στις 10 Αυγούστου 1920 επιδίκασαν αντίστοιχα τη Δυτική και την Ανατολική Θράκη στην Ελλάδα. Δεν πρέπει ωστόσο να διαφεύγει της προσοχής μας ότι οι συνθήκες που αφορούσαν το μέλλον της Θράκης

ήταν διαφορετικές. Όσον αφορά στη Δυτική Θράκη, η συνθήκη προέβλεπε την επικύρωση των όρων της ήδη υπογραφείσας και ισχύουσας Συνθήκης του Νεϊγύ, ενώ η τύχη της Ανατολικής Θράκης συνδέθηκε, ως μη όφειλε, με τις εξελίξεις στο μικρασιατικό μέτωπο. Τελικά, με τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης στις 23 Ιουλίου 1923, η Δυτική Θράκη, ή ορθότερα η ελληνική Θράκη –καθώς το βορειοδυτικό κομμάτι της περιοχής παρέμενε στη Βουλγαρία–, ενσωματώθηκε στον κορμό του ελληνικού κράτους οριστικά και αμετάκλητα.

Εν κατακλείδι μπορούμε να πούμε ότι ο Χαρίσιος Βαμβακάς δίκαια θεωρείται ένας από τους βασικότερους συντελεστές της διαδικασίας ομαλής και ειρηνικής ένταξης της Θράκης στον εθνικό κορμό. Ταυτόχρονα η επιλογή του Βενιζέλου να τον στείλει στη Θράκη πρέπει να χαρακτηριστεί ως μία από τις σημαντικότερες και πλέον εύστοχες πρωτοβουλίες του στο Θρακικό ζήτημα. Υπό το ίδιο πρίσμα, το γεγονός ότι δεκάδες χιλιάδες Έλληνες Δυτικοθρακιώτες που είχαν προσφυγοποιηθεί την περίοδο 1913-1919 επέστρεψαν στις πατρογονικές εστίες, παρά το γενικό κλίμα αβεβαιότητας της εποχής εκείνης, συνέβαλε καταλυτικά στην τροπή της εθνικής αυτής υπόθεσης. Εξίσου σημαντική ήταν η υποστήριξη των παλαιομουσουλμάνων και η αντίστασή τους στους πειραματισμούς του Τουρκικού Θρακικού Κομιτάτου. Ο Χαρίσιος Βαμβακάς έτρεφε εκτίμηση προς τη μερίδα αυτή της μωαμεθανικής κοινότητας και σεβασμό προς τα ήθη και τα έθιμά της. Για τον λόγο αυτό διόρισε σημαντικό αριθμό μουσουλμάνων στη νέα διοίκηση της Δυτικής Θράκης, ενώ επέδειξε ιδιαίτερη ευαισθησία στο δικαίωμα θρησκευτικής

Με την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Παναγή Τσαλδάρη το 1933 ο Βαμβακάς παύθηκε και του επιβλήθηκε ποινή αργίας από τον Γενικό Διοικητή Μακεδονίας, Φίλιππο Δραγούμη, στο πλαίσιο των πολιτικών διώξεων των βενιζελικών.

λατρείας και κοινοτικής οργάνωσης του δυτικοθρακιώτικου μουσουλμανικού στοιχείου. Ο Βαμβακάς έθεσε τα θεμέλια της ιδιαίτερης σχέσης της ελληνικής πολιτείας με το παλαιομουσουλμανικό στοιχείο της Δυτικής Θράκης, τους αποκαλούμενους και «τελευταίους Οθωμανούς». Αποτυπώνοντας σε τηλεγράφημά του της 24ης Μαΐου 1920 προς τον υπουργό Εξωτερικών Νικόλαο Πολίτη την πορεία του Θρακικού ζητήματος και τη στρατηγική που ακολούθησε, ο Χαρίσιος Βαμβακάς κατέληγε: «Όλα επήγαν θαυμάσια».

Ο Αλέξης Αλεξανδρής είναι πρέσβης ε.τ.

Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΚΕΜΑΛ, ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΤΟΥΡΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ, ΑΠΟ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΚΕΜΑΛ ΑΤΑΤΟΥΡΚ ΤΟ 1922

ΤΟΥ ΤΙΤΟΥ Ι. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1922. Ο κεμαλισμός, σαν ασταμάτητος οδοστρωτήρας, σαρώνει και ισοπεδώνει όποιο έμψυχο ή άψυχο χριστιανικό στοιχείο έχει παραμείνει όρθιο στη Μικρά Ασία μετά τη λαίλαπα που ξέσπασε από το 1919. Με τον ίδιο τρόπο και την ίδια ορμή σαρώνονται όλα τα πολιτικά τουρκικά αντιπολιτευτικά στοιχεία που οραματίστηκαν μία φιλελεύθερη, προοδευτική, εξευρωπαϊσμένη και δημοκρατική Τουρκία, με τις φωνές τους στο Κοινοβούλιο και στον Τύπο να σιγούν υπό την απειλή της αγχόνης του Ατατούρκ.

Για την καταστροφή των χριστιανικών εθνοτήτων στην Τουρκία, κυρίως της ελληνικής και της αρμενικής, έχουν γραφτεί πολλά. Για την τουρκική αντιπολίτευση κατά των Νεότουρκων και του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ ελάχιστα.

Στο παρόν τεύχος αναφερόμαστε σε μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της Τουρκίας που ύψωσαν το ανάστημά τους αντιπολιτευόμενες το αρξάμενο από το 1908 κίνημα των Νεότουρκων, η εγκληματική πολιτική του οποίου εναντίον των χριστιανικών εθνοτήτων κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, για να συνεχιστεί επί των ημερών της ανταρσίας του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, με την ίδια βαρβαρότητα μέχρι και το

τέλος του 1922 και πέραν αυτού, πέρα και από την ανατροπή του σουλτανικού καθεστώτος, μέχρις ότου έπαψε να ακούγεται κάθε αντιπολιτευόμενη τουρκική φωνή.

ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ εκπρόσωπος της κίνησης για μία φιλελεύθερη Τουρκία, στην οποία έπρεπε να έχουν θέση όλες οι χριστιανικές και μουσουλμανικές εθνότητες και όλα τα πολιτικά ρεύματα, υπήρξε ο Αλή Κεμάλ μπέης, προπάππος του μέχρι πρότινος πρωθυπουργού της Μεγάλης Βρετανίας Μπόρις Τζόνσον.

Σύλληψη και απαγωγή του Αλή Κεμάλ

Για τις φιλελεύθερες ιδέες και τη δράση του ο Αλή Κεμάλ μπέης, διανοούμενος, δημοσιογράφος, εκ των ηγετικών στελεχών του Κόμματος της Ελευθερίας, υπουργός Εσωτερικών από τις 4 Μαρτίου μέχρι τις 20 Ιουνίου 1919, συνελήφθη από αξιωματικούς του κινήματος του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ στις 4 Νοεμβρίου 1922 στην Κωνσταντινούπολη, τόπο διαμονής του.

Η σύλληψη έγινε έπειτα από αιφνιδιαστική εισβολή των αξιωματικών αυτών στο κουρείο όπου ο Αλή Κεμάλ είχε πάει για να κουρευτεί.

Στη συνέχεια ο Τούρκος φιλελεύθερος διανοούμενος και πολιτικός απήχθη και μεταφέρθηκε με ατμάκατο στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου. Εκεί οι απαγωγείς του τον επιβίβασαν σε αυτοκίνητο για να τον μεταφέρουν στην Άγκυρα (ο σουλτάνος, Μεχμέτ Στ΄, παρέμενε ακόμα στον θρόνο του, αλλά η πολιτική δύναμη είχε περιέλθει στον επαναστάτη Ατατούρκ), προκειμένου να δικαστεί από

Ο φιλελεύθερος δημοσιογράφος και πολιτικός Αλή Κεμάλ μπέης (1869-1922).

τη «δικαιοσύνη» του επαναστατικού κεμαλικού κινήματος.

Στις 6 Νοεμβρίου 1922 το κονβόι με τον απαχθέντα Αλή Κεμάλ μπέη έφτασε στην πόλη Ισμέτ (Νικομήδεια), όπου έδρευε το Α΄ σώμα στρατού υπό την ηγεσία του Νουρεντίν πασά, εκ των στενότερων συνεργατών του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ.

Ο Αλή Κεμάλ (τρίτος από αριστερά) με τον επιφανή διπλωμάτη και πολιτικό Νταμάτ Φερίντ πασά, αντίπαλο των εθνικιστών του Μουσταφά Κεμάλ, το 1919.

Ο Νουρεντίν πασάς επέβαλε επιτόπου τη θανάτωση του Αλή Κεμάλ, είτε διότι φοβόταν ότι αν δικαζόταν στην Άγκυρα ίσως να απέφυγε την καταδίκη σε θάνατο, γιατί ενδεχομένως ο νέος ηγέτης της Τουρκίας δεν θα ήθελε να οξύνει περισσότερο τον τουρκικό εμφύλιο πόλεμο σε περίοδο που ήταν προφανές ότι είχε εξασφαλίσει την κυριαρχία του, είτε διότι επιθυμούσε να μην εμπλέξει σε τέτοιο έγκλημα τον Ατατούρκ, ο οποίος είχε αρχίσει να προβάλλει εαυτόν ως «πατέρα όλων των Τούρκων», εξ ου και η προσωνομία Ατατούρκ.

Για τη θανάτωση (δολοφονία) του Αλή Κεμάλ ο Νουρεντίν χρησιμοποίησε περίπου την ίδια μέθοδο που είχε χρησιμοποιήσει για τη θανάτωση του ελληνορθόδοξου μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου. Ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος παραδόθηκε σε φανατικό όχλο Τσετών, που, αφού διαπόμπευσε κατά τον αθλιότερο τρόπο το θύμα του,

άρχιζε να το ακρωτηριάζει μέχρι και το τελευταίο μέλος του, που το πετούσε κατόπιν στα σκυλιά. Γι' αυτό ουδέποτε βρέθηκε κάποιο από τα μέλη του κατακρεουργηθέντα εθνομάρτυρα Χρυσόστομου.

Στην περίπτωση του Αλή Κεμάλ μπέη ο Νουρεντίν πασάς παρέδωσε τον συλληφθέντα πολιτικό ηγέτη, πρώην υπουργό και εξέχοντα δημοσιογράφο σε ομάδα αφιονισμένων Βασιβουζούκων (Τσετών ανταρτών) που υποθάλπονταν από τον ίδιο, για να τον διαπομπεύσουν και να τον θανατώσουν με τον αγριότερο τρόπο.

Τα όργανα του Νουρεντίν πασά επέπεσαν πάνω στο θύμα τους αποκαλώντας τον «προδότη», «πουλημένο στους ξένους», «όργανο των ξένων», «εχθρό της πατρίδας», «άτιμο» και «άπιστο». Με ρόπαλα και λοστούς έσπασαν το κρανίο του, ενώ με μαχαίρια έπληξαν το σώμα του και στη συνέχεια το υπέβαλαν σε

ανηλεή λιθοβολισμό. Κατόπιν το κρέμασαν σε αγχόνη και το παρέδωσαν σε κοινή θέα για πολλές ώρες, ενώ στον λαιμό του είχαν κρεμάσει πινακίδα με την οποία λοιδωρούσαν την εκ μέρους του προστασία των χριστιανικών μειονοτήτων της Τουρκίας αναγράφοντας σε αυτήν πριν από το επώνυμό του (Κεμάλ), όχι το μικρό του όνομα (Αλή), αλλά το αρμενικό χριστιανικό όνομα Αρτίβ.

Υπερασπιστής των δικαιωμάτων της αντιπολίτευσης

Ασταμάτητος και αγωνιώδης υπήρξε ο αγώνας του Αλή Κεμάλ για τα δικαιώματα της αντιπολίτευσης. Με κείμενό του στην εφημερίδα *Peyam Sabah*, της οποίας ήταν διευθυντής, διαμαρτυρόταν (27 Δεκεμβρίου 1921) για το ότι οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις πίεζαν τον Κεμάλ να σεβαστεί τα δικαιώματα μόνο των χριστιανικών εθνοτήτων και δεν έκαναν το ίδιο και

για τα δικαιώματα της αντιπολίτευσης. Ιδού τι έγραφε: «Όταν [η Ευρώπη] μιλά για τα δικαιώματα των μειονοτήτων, δεν εννοεί παρά τις χριστιανικές μειονότητες. Η αντιπολίτευση δεν είναι κι αυτή μια μορφή μειονότητας; Δεν υπέφερε περισσότερο και από τους ίδιους τους μη Τούρκους μουσουλμάνους εξαιτίας της ενωτικής [της αναγκαστικής ενοποίησης των μη τουρκικών μουσουλμανικών φυλών με την κυρίαρχη πολιτικά τουρκική φυλή βάσει της πολιτικής των Νεότουρκων, οι οποίοι γι' αυτό τον λόγο ονόμασαν το σωματείο τους Ένωση και Πρόοδος] ή της εθνικιστικής τυραννίας; Δεν εξακολουθεί να υποφέρει ακόμη και σήμερα [η αντιπολίτευση];»

Τέσσερις ημέρες αργότερα (32 Δεκεμβρίου 1921) ο Αλή Κεμάλ λοιδωρούσε την προβαλλόμενη από τον Ατατούρκ πολιτική ως εθνική, γράφοντας στην εφημερίδα του: «Δεν καταλαβαίνουμε

Ο Αλή Κεμάλ με την Αγγλοελβετίδα σύζυγό του, Ουίνιφρεντ Μπρουν.

τι σχέση θα μπορούσε να υπάρχει ανάμεσα στην αρχή των εθνοτήτων και σε μια ολέθρια φατρία [των κεμαλικών εθνικιστών αξιωματικών], που άλλο δεν ξέρει παρά να κάνει αισθητή στον λαό την αβάσταχτη τυραννία της σφάζοντας και απαχονίζοντας», όπως αποκαλύπτει στο βιβλίο του *Οι σύμμαχοι και η κρίση στην Ανατολή* ο Βρετανός συγγραφέας Ε. Νικόλ.

Ο γάμος του

Ο Αλή Κεμάλ μπέης γεννήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1869 στην Τουρκία. Κατά συνέπεια τον Νοέμβριο του 1922, όταν δολοφονήθηκε, ήταν 53 ετών.

Από μικρός έτυχε επιμελημένης αγωγής και μόρφωσης και σπούδασε σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Κατά την παρα-

μονή του στην Ευρώπη γνώρισε μια Αγγλοελβετίδα, την Ουίνιφρεντ Μπρουν, την οποία ερωτεύθηκε, παντρεύτηκε και απέκτησε μαζί της δύο αγόρια και ένα κορίτσι. Το ένα από τα αγόρια πέθανε σε παιδική ηλικία από ασθένεια της εποχής. Η σύζυγός του πέθανε μετά τη γέννηση του τελευταίου παιδιού τους, το 1909, από επιλόχειο πυρετό.

Ο Αλή Κεμάλ άφησε τα δύο παιδιά του στην Αγγλία πεθερά του, Μαργαρίτα Μπρουν, το γένος Τζόνσον, και επέστρεψε στην Τουρκία το 1912, με την έναρξη των Βαλκανικών πολέμων.

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και την πλήρη επιβολή των Νεότουρκων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας, ο Αλή Κεμάλ έγινε σφοδρός επικριτής τους για τον χειρισμό του ζητήματος των χριστιανικών

Με τον γιο του, Οσμάν Γουίλφρεντ, παππού του τέως Βρετανού πρωθυπουργού Μπόρις Τζόνσον.

Ο Αλή Κεμάλ με τον Μοχάμετ Αμντούχ, ελευθεροτέκτονα, μεγάλο μουφτή της Αιγύπτου στο Παρίσι.

νικών μειονοτήτων, που απέβλεπε στη μαζική θανάτωση των μελών τους, όπως και για την αναγκαστική ενοποίηση των 60-65 μουσουλμανικών φυλών υπό την ηγεσία της τουρκικής φυλής, ώστε να δημιουργηθεί ενιαίο τουρκικό έθνος.

Την πολιτική του σφαγιασμού και γενικά της εξόντωσης των χριστιανικών εθνοτήτων της Τουρκίας επέβαλε με μεγαλύτερη μεθοδικότητα, αλλά με την ίδια με τους Νεότουρκους αγριότητα, ο Μουσταφά Κεμάλ μεταξύ 1919 και 1923.

Το 1924 δεν είχε μείνει χριστιανική ψυχή (ελληνική ή αρμενική) ζώσα στη Μικρά Ασία. Εκτιμάται ότι μεταξύ των ετών 1912-1923 τόσο η ελληνική, όσο και η αρμενική εν Τουρκία εθνότητα έχασαν από 1,5 εκατομμύριο άτομα.

Το πλήγμα και για τις δύο εθνότητες ήταν τραγικά μεγάλο, ενώ οι μεθοδεύ-

σεις θανάτωσης αλλά και ο αριθμός των θανατωθέντων ήταν τέτοιου είδους ώστε να καθιερωθεί διεθνώς ο όρος «ελληνική» και «αρμενική» γενοκτονία.

Οι γενοκτονίες αυτές οργανώθηκαν από τους Νεότουρκους, υπό την ηγεσία του Ταλαάτ πασά, πρωθυπουργού και υπουργού Εσωτερικών της Τουρκίας, και συνεχίστηκαν από τον Κεμάλ Ατατούρκ (ο Ταλαάτ δολοφονήθηκε από Αρμένιο πατριώτη στο Βερολίνο το 1921, αλλά ο δράστης αθωώθηκε από τη δημοκρατική τότε γερμανική δικαιοσύνη).

Η πολιτική της αριθμητικής μείωσης, μέχρι την εξαφάνιση των χριστιανικών εθνοτήτων της Τουρκίας, απέβλεπε στην εκ μέρους της ηγεσίας των Νεότουρκων, και του Ατατούρκ κατόπιν, μετατροπή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε εθνικό κράτος των Τούρκων, με χαρακτηρι-

Το κεντρικό ξενοδοχείο Τοκατατλιάν στην Μεγάλη Οδό του Πέρα, στο κουρείο του οποίου συνελήφθη ο Αλή Κεμάλ.

στικό γνώρισμα το μουσουλμανικό θρήσκευμα.

Πληθυσμιακή υπεροχή των Ελλήνων

Το γεγονός ότι ο χριστιανικός πληθυσμός της Τουρκίας αποτελούσε το ένα τρίτο του συνολικού πληθυσμού της και οι Έλληνες ήταν η μεγαλύτερη εθνότητα της χώρας, μεγαλύτερη ακόμη και από την αμιγώς τουρκική εθνότητα, ήταν στοιχείο που η ανατροπή του μπορούσε να πραγματοποιηθεί σε διάστημα μιας δεκαετίας ή εικοσαετίας μόνο με βίαια μέσα.

Ο επιφανής Έλληνας εθνολόγος-ερευνητής Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης, από την Κωνσταντινούπολη, σε επιστη-

μονικά εμπειριστατωμένη δημογραφική έρευνά του για τους πληθυσμούς της Τουρκίας της πρώτης εικοσαετίας του 20ού αιώνα, η οποία είδε το φως της δημοσιότητας στα τέλη Ιουνίου του 1922, αποκαλύπτει ότι η ελληνική εθνότητα της Μικρασιατικής Τουρκίας λίγο πριν από την καταστροφή του 1922 αριθμούσε 2.660.316 άτομα έναντι 1.802.697 ατόμων της αμιγώς τουρκικής εθνότητας.

Επίσης ότι το σύνολο των χριστιανικών εθνοτήτων αριθμούσε 3.327.584 άτομα έναντι 6.137.016 ατόμων των μουσουλμανικών εθνοτήτων, φυλών, και λοιπά.

Από τους 6.137.016 μουσουλμάνους της Τουρκίας, 4.334.319 δεν ήταν Τούρκοι. Ο συνολικός αριθμός των μόνιμων κατοίκων της χώρας ανερχόταν σε 9.609.816 άτομα. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και 110.635 ξένοι προσωρινοί κάτοικοι της Μικράς Ασίας.

Πληθυσμός Μικράς Ασίας 1920-1921

Έλληνες	2.660.316
Λοιποί χριστιανοί	667.268
Σύνολο χριστιανικών εθνοτήτων	3.327.584
Ιουδαίοι	56.970
Αθίγγανοι	78.221
Τούρκοι Οθωμανοί	1.802.697
Μουσουλμάνοι μη Τούρκοι	4.334.319
Σύνολο μουσουλμάνων Τουρκίας	6.137.016
Σύνολο μόνιμων κατοίκων	9.609.816
Ξένοι προσωρινοί κάτοικοι	110.635
Γενικό σύνολο μόνιμων και μη κατοίκων Μικράς Ασίας	9.720.451

Φίλος των χριστιανών

Ο Αλή Κεμάλ μπέης αποδεχόταν τη δημογραφική αυτή σύνθεση του πληθυσμού της Τουρκίας και, αντίθετα προς τους Νεότουρκους και τον Ατατούρκ, που επιδίω-

καν την εκρίζωση των χριστιανικών εθνοτήτων και την απαλλαγή της νέας Τουρκίας από το «καρκίνωμά» της, όπως χαρακτήριζαν τους χριστιανούς, συνιστούσε την ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξή τους με το τουρκικό και λοιπό μουσουλμανικό στοιχείο, χάριν της ευημερίας όλων.

Ο Αλή Κεμάλ θεωρούσε ότι το χριστιανικό στοιχείο (ελληνικό και αρμενικό) αποτελεί την κυριότερη παραγωγική δύναμη της Τουρκίας τόσο στον πρωτογενή όσο και στον δευτερογενή τομέα της οικονομίας και η καταστροφή του θα ισοδυναμούσε με πλήρη και οριστική ίσως καταστροφή της οικονομίας της χώρας.

Ο Τούρκος διανοούμενος, πολιτικός και δημοσιογράφος διατηρούσε άριστες σχέσεις με επιφανή μέλη της ελληνικής εθνότητας της Τουρκίας, μεταξύ των οποίων και ο Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης.

Ο Σκαλιέρης, στο έργο του *Λαοί και φυλές της Μικράς Ασίας*, αναφέρεται σε άρθρο του Αλή Κεμάλ στην εφημερίδα του *Peyam Sabah* της Κωνσταντινούπολης, στο οποίο ο φιλελεύθερος Τούρκος υποστήριζε ότι οι «εξοθωμανισθέντες Τούρκοι ανέρχονταν μόλις σε τρία εκατομμύρια», το οποίο σήμαινε τον εκτουρκισμό μεγάλου αριθμού μελών άλλων μουσουλμανικών φυλών.

Ο Σκαλιέρης, εκτός από τα δημογραφικά συμπεράσματα και επισημάνσεις του Αλή Κεμάλ, καταφεύγει σε πλήθος άλλες ευρωπαϊκές και τουρκικές πηγές, από τις οποίες εμείς χρησιμοποιούμε ορισμένες. Συγκεκριμένα:

Ο περιβόητος Πρώσος στρατάρχης Χέλμουτ φον Μόλτκε, ο δημιουργός της στρατιωτικής δύναμης της Γερμανίας ως της ισχυρότερης στην Ευρώπη επί Βίσκμαρκ και ο εμπνευστής του στρατηγικού ανοίγματος προς την οθωμανική Τουρ-

Ο Αλή Κεμάλ μπέης (στη φωτ.) μετά την σύλληψη-απαγωγή του μεταφέρθηκε με ατμάκατο στην ασιατική ακτή του Βοσπόρου προκειμένου να μεταφερθεί στην Άγκυρα για να δικαστεί, αλλά ο Νουρεντίν πασάς επέβαλε επιτόπου την θανάτωσή του.

κία, είχε γράψει, ότι «ο αποκλεισμός των ραγιάδων από το τουρκικό στράτευμα έχει απομακρύνει από τις πηγές της στρατολογίας τους περισσότερους από τους μισούς κατοίκους της χώρας». Άρα κατά τον Μόλτκε οι μισοί κάτοικοι της Τουρκίας δεν ήταν Τούρκοι.

Ο ανώτερος Γάλλος αξιωματικός Λεόν Λαμουσέ, στο έργο του *L'organisation militaire de l'empire ottoman (Στρατιωτική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας)*, ανέφερε ότι «οι Τούρκοι οι οποίοι από πολιτική άποψη συγκροτούν την άρχουσα φυλή, δεν αποτελούν την πλειοψηφία ως μη υπερβαίνοντας το 38% του πληθυσμού της χώρας».¹

Τόσο ο Αλή Κεμάλ όσο και ο Σκαλιέρης είχαν υπόψη την εργασία του Γερμανού

Ο Νουρεντίν πασάς (στη φωτ. με τον Μουσταφά Κεμάλ) χρησιμοποίησε για τη θανάτωση του Αλή Κεμάλ περίπου την ίδια μέθοδο με αυτήν που χρησιμοποίησε για τον ελληνορθόδοξο μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο.

γιατρού Ε. Ντίρινγκ, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, βάσει της οποίας το 1884 η Μικρά Ασία είχε μουσουλμανικό πληθυσμό 12 εκατομμύρια.² Το 1890 ο πληθυσμός αυτών είχε μειωθεί στα 7 εκατομμύρια και το 1896 ήταν μερικές χιλιάδες λιγότερος!

Αλλά και ο διαμένων στο Παρίσι φιλελεύθερος Τούρκος πολιτικός, διανοούμενος και γιατρός Ρεφίκ Νεβζάτ μπέης είχε γράψει το 1915 ότι «οι μη Τούρκοι της Τουρκίας, συμπεριλαμβανομένων των Αράβων, ανέρχονται στο 54,3% του πληθυσμού της»,³ και ότι για να επιβιώσει η Τουρκία στον κόσμο που ερχόταν (μετά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο) θα έπρεπε να

μετασχηματιστεί σε ομοσπονδιακό κράτος αποτελούμενο από δύο επί μέρους ομοσπονδίες με βάση το θρήσκευμα: τη χριστιανική και τη μουσουλμανική.

Τα δημογραφικά συμπεράσματα και οι προτάσεις επιφανών Τούρκων φιλελεύθερων πολιτικών και διανοουμένων, όπως ο Αλή Κεμάλ μπέης και ο Ρεφίκ Νεβζάτ μπέης, συνέχισαν να διατυπώνονται και στην εποχή που ο ελληνικός στρατός έδινε τον υπέρ πάντων αγώνα για τη σωτηρία των χριστιανικών εθνοτήτων.

Τότε, υπενθυμίζει ο Σκαλιέρης, Κούρδοι, Κιρκάσιοι, Αφσάροι, Γιουρούκοι, Φρυγοπελασγοί, και άλλοι διεκδικούσαν την πλήρη εθνική αποκατάστασή τους, εναποθέτοντας τις ελπίδες τους στον ελληνικό στρατό, και «αποδεχόμενοι την απελευθέρωση και διάπλαση Ανατολικής Ομοσπονδίας, εν η πάσα φυλή, πας λαός, ως εν Ελβετία, ως εν Βελγίω, θα εξελίσσεται και θα προκόπτει εξ ιδίω εθνικώ βίω».⁴

Ο Ατατούρκ προσπάθησε να διασπάσει το μέτωπο των συνεργαζόμενων με τους Έλληνες μουσουλμανικών φυλών κατά την περίοδο 1919-1922, επιτυγχάνοντας εντέλει να παρασύρει υπέρ του μεγάλο μέρος, ίσως το μεγαλύτερο, των Κούρδων, υποσχόμενος σε αυτούς αυτονομία μετά την εκδίωξη των χριστιανών από την Τουρκία.

Μετά όμως τη νίκη του το 1922 αθέτησε τις υποσχέσεις του και, αντίθετα, επιδίωξε και πέτυχε να εκτουρκίσει με τη βία όλες τις μουσουλμανικές φυλές τα μέλη των οποίων διαβιούσαν στην Τουρκία.

Τα αποτελέσματα της πολιτικής του Ατατούρκ φάνηκαν έπειτα από κάποιες δεκαετίες, όταν εκτουρκισμένοι επιφανείς εκπρόσωποι των διαφόρων μουσουλμανικών φυλών ανέλαβαν υψηλά αξιώματα στο τουρκικό κράτος, όπως ο

Στις 6 Νοεμβρίου 1922, μετά το λιντσάρισμα από Βασιβουζούκους, ο Αλή Κεμάλ κρεμάστηκε. Η πινακίδα στο στήθος του έγραφε: «Αρτίν Κεμάλ, προδότης της θρησκείας».

Τουργκούτ Οζάλ και ο Χικμέτ Τσετίν της κουρδικής φυλής, που έγιναν πρόεδρος και υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας αντίστοιχα, ή ο Ερντογάν της λαζικής φυλής (όπως έχει ομολογήσει ο ίδιος), που έγινε πρωθυπουργός και πρόεδρος της Τουρκίας.

Οι μεγάλες μάζες όμως των μουσουλμανικών μειονοτήτων παρέμειναν εχθρικές προς την κυρίαρχη τουρκική φυλή, που ασκεί εναντίον τους καταπιεστική πολιτική.

Ο Αλή Κεμάλ υπήρξε επίσης εκδότης, διευθυντής και αρθρογράφος της φιλελεύθερης εφημερίδας *Ikdam*, οργάνου του Κόμματος της Ελευθερίας.

Οι Τζόνσον

Περισσότερο ως προσωπικότητα διεθνούς εμβέλειας και δημοτικότητας στο

εξωτερικό παρά ως υπουργός (ήταν άλλωστε επί των εσωτερικών και όχι επί των εξωτερικών υποθέσεων της Τουρκίας) ο Αλή Κεμάλ συμμετείχε στην τουρκική αντιπροσωπεία στη Διάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι την άνοιξη του 1919.

Σε ολόκληρη την πολιτική και δημοσιογραφική σταδιοδρομία του παρέμεινε αφοσιωμένος στη δημοκρατική ιδεολογία, εξαιτίας της οποίας άλλωστε είχε εξοριστεί από τον σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ Β΄ και είχε διωχθεί από τους Νεότουρκους, στην εποχή των οποίων αντιμετώπισε πολλές απειλές κατά της ζωής του.

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, όταν η Τουρκία ήταν σύμμαχος της Γερμανίας κατά των Αγγλογάλλων και τα παιδιά του Αλή Κεμάλ ζούσαν στην Αγγλία με τη γιαγιά τους, απέβαλαν το

μουσουλμανικό τους επώνυμο και καθιέρωσαν αυτό του βρετανικού κλάδου της οικογένειας (Τζόνσον).

Ο γιός του Αλή Κεμάλ, Γουίλφρεντ, παντρεύτηκε Αγγλίδα αριστοκρατικής καταγωγής, με την οποία έφερε στον κόσμο τον Στάνλεϊ Τζόνσον, με λαμπρές σπουδές και πολιτική σταδιοδρομία (μέλος του Συντηρητικού Κόμματος, με τη σημαία του οποίου εξελέγη βουλευτής του Ευρωκοινοβουλίου).

Από τον γάμο του Στάνλεϊ Τζόνσον με μία επίσης Αγγλίδα αριστοκράτισσα γεννήθηκε ο Μπόρις Τζόνσον (όπως και δύο παιδιά ακόμη), ο οποίος έπειτα από εξαιρετικές κλασικές σπουδές στο Ίτον και στην Οξφόρδη (όπου άριστευσε στην αρχαία φιλοσοφία και ιστορία), εργάστηκε ως δημοσιογράφος, όπως ο πρόπάππος του, και εξελέγη δήμαρχος του Λονδίνου και πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας (24 Ιουλίου 2019 έως 5 Σεπτεμβρίου 2022).

Τόσο ο Στάνλεϊ Τζόνσον, όσο και ο γιος του Μπόρις διαπνέονται από φιλελληνισμό, προφανώς ως συνέχεια των θετικών προς τους Έλληνες αισθημάτων του Αλή Κεμάλ, παππού του πρώτου και προπάππου του δεύτερου.

Ο Κιούνεραλπ

Λίγα χρόνια μετά τον θάνατο της Αγγλοβραϊκής συζύγου του, ο Αλή Κεμάλ συνήψε δεύτερο γάμο, με μία νέα από την Τουρκία, όπου είχε εγκατασταθεί εργαζόμενος ως δημοσιογράφος, τη Σαμπικά. Μαζί της απέκτησε τον Ζέκι Κιούνεραλπ.

Μετά τη θανάτωση του Αλή από τον Νουρεντίν η Σαμπικά και ο Ζέκι έφυγαν έντρομοι από την Τουρκία και εγκαταστάθηκαν στην Ελβετία.

Το 1939, έναν χρόνο μετά τον θάνατο του Ατατούρκ, ο Ζέκι επέστρεψε στην Τουρκία και με τη συγκατάθεση του προέδρου Ισμέτ Ινονού εντάχθηκε στο τουρ-

Ο γιος του Αλή Κεμάλ, Γουίλφρεντ Τζόνσον (Οσμάν Κεμάλ) (1909-1992). ΚΑΤΩ: Ο Ζέκι Κιούνεραλπ (1914-1998), γιος του Αλή Κεμάλ από τον δεύτερο γάμο του.

Ο Γουίλφρεντ Τζόνσον πιλότος κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. ΔΕΞΙΑ: Ο δισέγγονος του Αλή Κεμάλ, τέως Βρετανός πρωθυπουργός Μπόρις Τζόνσον.

κικό Υπουργείο Εξωτερικών και υπηρέτησε ως υφυπουργός του (υπηρεσιακός) και δύο φορές πρεσβευτής στο Λονδίνο στη δεκαετία του 1960.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Léon Lamouche, *L'organisation militaire de l'empire ottoman*, Παρίσι, 1895, σ. 3.
- 2 E. Düring, *Germanentum, Slawentum, Orientvölker und die Balkanereignisse*, Kulturpolitische Erwägungen - von Austriacus Observator.
- 3 Refik Nevzat, *La Fédération Ottomane*, Παρίσι, 1915, σ. 37.
- 4 Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης, *Λαοί και φυλές της Μικράς Ασίας*, α΄ έκδ. 1922, β΄ έκδ. Ρήσος, Αθήνα 1990, σ. 71.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- E. Nicol, *Οι σύμμαχοι και η κρίση στην Ανατολή*, εκδ. Ειρμός, Αθήνα, 1990.
- Γεώργιος Κλεάνθους Σκαλιέρης, *Λαοί και φυλές της Μικράς Ασίας*, α΄ έκδ. 1922, β΄ έκδ. Ρήσος, Αθήνα, 1990.
- David Hotham, *The Turks*, ed John Murrey, Λονδίνο 1972.
- Léon Lamouche, *L'organisation militaire de l'empire ottoman*, Παρίσι, 1895.
- E. Düring, *Germanentum, Slawentum, Orientvölker und die Balkanereignisse*. Kulturpolitische Erwägungen - von Austriacus Observator.
- Refik Nevzat, *La Fédération Ottomane*, Παρίσι, 1915.

Ο Τίτος Ι. Αθανασιάδης είναι δημοσιογράφος, ιστορικός, M.A. University of London.

Ο Τούρκος πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν με τον πρόεδρο της Επιτροπής της Αφρικανικής Ένωσης Μουσά Φακί Μαχαμάτ (με καταγωγή από το Τσαντ) στην Άγκυρα στα τέλη του 2021. Η Τουρκία αποτελεί έναν από τους κυριότερους στρατηγικούς εταίρους της Αφρικανικής Ένωσης.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ

ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Θ. ΧΑΛΑΤΣΗ

Η άνοδος του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Adalet ve Kalkinma Partisi) στην εξουσία το 2002 υπό την ηγεσία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν σηματοδότησε μια τεράστια αλλαγή στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική και στην Ασία. Ειδικότερα στην Αφρική η τουρκική πολιτική κινήθηκε σε τρεις πυλώνες, την οικονομική συνεργασία, τον πολιτισμό και τη θρησκεία, και την αμυντική συνεργα-

σία και ασφάλεια. Κύριος στόχος της τουρκικής πολιτικής ήταν και είναι η εξάπλωση της επιρροής της σε μουσουλμανικά και όχι μόνο κράτη της Βόρειας και της Υποσαχάριας Αφρικής, ώστε η Τουρκία να αναδειχθεί σε μία από τις κυρίαρχες δυνάμεις σε έναν ανταγωνισμό που έχει χαρακτηριστεί ως η νέα «διαμάχη» για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής στην πολυπληθή αφρικανική ήπειρο.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ η έναρξη της τουρκικής παρουσίας στην Αφρική ανάγεται κυρίως στην περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όταν κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα οι Οθωμανοί δημιούργησαν κτήσεις στη Βόρεια Αφρική, σε περιοχές που αποτελούν τη σημερινή Αίγυπτο, τη Λιβύη, την Τυνησία και την Αλγερία. Η μουσουλμανική αραβο-βερβερική Βόρεια Αφρική θεωρείται ότι αποτελεί τμήμα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, γι' αυτό η τουρκική κοινωνία, για πολιτισμικούς και θρησκευτικούς λόγους, αισθανόταν συγγενής προς αυτή την περιοχή. Κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα η Βόρεια Αφρική υπήρξε πεδίο ανταγωνισμού και πολέμων ανάμεσα στους Οθωμανούς και στην Ισπανία. Στην πιο απόμακρη Υποσαχάρια Αφρική και σε περιοχές που αποτελούν τη σημερινή Ερυθραία, το Σουδάν, την Αιθιοπία, τη Σομαλία, το Τζιμπουτί, και ακόμη τον Νίγηρα και το Τσαντ, η οθωμανική επιρροή υπήρξε έμμεση. Σε αυτές τις περιοχές στόχος των Οθωμανών ήταν να υποστηρίξουν τοπικά μουσουλμανικά σουλτανάτα και να αναχαιτίσουν την αποικιακή εξάπλωση της Πορτογαλίας. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, και ενώ η παρακμή της Οθωμανικής Αυτο-

κρατορίας ήταν εμφανής, η άνοδος των μεγάλων αποικιακών ευρωπαϊκών δυνάμεων, πρωτίστως της Βρετανίας και της Γαλλίας, είχαν ως αποτέλεσμα μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα οι Οθωμανοί να απολέσουν όλες τις κτήσεις τους στη Βόρεια Αφρική.

Η νεότερη σχέση της Τουρκίας με την Αφρική διαιρείται σε τρεις περιόδους. Η πρώτη εκτείνεται από τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το 1923, όταν ιδρύθηκε η Τουρκική Δημοκρατία. Η δεύτερη περίοδος εκτείνεται από το 1923 μέχρι το 1998. Καθ' όλη τη διάρκεια εκείνης της περιόδου οι σχέσεις της Τουρκίας με την Αφρική ήταν περιορισμένες. Αυτό οφειλόταν σε εσωτερικά προβλήματα που αντιμετώπιζε τόσο η Τουρκία όσο και τα νεοσύστατα αφρικανικά κράτη που είχαν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους από τις ευρωπαϊκές αποικιακές δυνάμεις είτε ειρηνικά είτε με πολέμους. Εκείνη την περίοδο επίσης η Τουρκία, που το 1952 έγινε μέλος της βορειοατλαντικής συμμαχίας του ΝΑΤΟ, προσέγγισε τη Βόρεια Αφρική κυρίως με τη λογική του ψυχρού πολέμου. Είναι ενδεικτικό ότι το 1956, όταν η γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ψήφισε για την ανεξαρτησία της Αλγερίας

ας, η Τουρκία ψήφισε αρνητικά, γεγονός που θεωρήθηκε ιστορικό σφάλμα. Η τρίτη και πιο πρόσφατη περίοδος των σχέσεων της Τουρκίας με την Αφρική άρχισε το 1998, όταν κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ εγκρίθηκε το σχέδιο για το Άνοιγμα στην Αφρική. Για πολιτικούς όμως και οικονομικούς λόγους η εφαρμογή αυτού του σχεδίου καθυστέρησε και η υλοποίησή του ξεκίνησε μετά την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην εξουσία, το 2002.

Η επίσημη έναρξη της σύγχρονης τουρκικής διείσδυσης στην Αφρική τοποθετείται χρονικά στο 2005, το οποίο χαρακτηρίστηκε ως Το Έτος της Αφρικής, και έθεσε σε εφαρμογή τις ανάλογες διπλωματικές, πολιτικές και οικονομικές κινήσεις. Τον Μάρτιο εκείνου του έτους ο τότε πρωθυπουργός Ταγίπ Ερντογάν (πρόεδρος της Τουρκίας από το 2014)

επισκέφθηκε την Αιθιοπία και τη Νότια Αφρική, γεγονός που θεωρήθηκε σημείο καμπής, καθώς ήταν η πρώτη επίσκεψη Τούρκου πρωθυπουργού στη σύγχρονη τουρκική ιστορία σε κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής. Το 2005 επίσης η Τουρκία απέκτησε το καθεστώς παρατηρητή της Αφρικανικής Ένωσης και το 2007 ο πρωθυπουργός Ερντογάν προσκλήθηκε ως επίτιμος καλεσμένος στη σύνοδο της Αφρικανικής Ένωσης.

Τα επόμενα χρόνια αυτές οι επαφές διευρύνθηκαν και τον Μάιο του 2008 η Τουρκία ονομάστηκε στρατηγικός εταίρος της Αφρικανικής Ένωσης και έγινε μέλος της Αφρικανικής Τράπεζας Ανάπτυξης. Τον Αύγουστο του 2008, κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Αμπντουλάχ Γκιουλ, η Τουρκία για πρώτη φορά φιλοξένησε την Τουρκο-Αφρικανική Σύνοδο, με τη συμμετοχή κορυφαίων αξιωματούχων από 50 αφρικανικά κράτη. Κατά τη

Ο Χουλουσί Ακάρ, πρώην αρχηγός του γενικού επιτελείου των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και από το 2018 υπουργός Άμυνας της Τουρκίας, με τον Σομαλό στρατηγό Αχμέτ Τζιμάλε Γκεντί το 2017. Εκτός από την οικονομική και πολιτισμική της διείσδυση, η Τουρκία επιδιώκει να έχει και μία ισχυρή στρατιωτική παρουσία στην Αφρική.

διάρκεια της συνόδου οι Τούρκοι ηγέτες πέτυχαν να κερδίσουν την αφρικανική υποστήριξη για να αποκτήσει η Τουρκία την ιδιότητα του μη μόνιμου μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για την περίοδο 2009-2010. Επιπλέον, από το 2008, επιδιώκοντας να αυξήσει τη διπλωματική παρουσία της, η Τουρκία έχει ανοίξει δεκάδες πρεσβείες και τιμητικά προξενεία στα αφρικανικά κράτη. Είναι ενδεικτικό ότι ο αριθμός των τουρκικών πρεσβειών στα αφρικανικά κράτη αυξήθηκε από 12 το 2009 σε 43 το 2021, καθιστώντας την Τουρκία το τέταρτο πιο εκπροσωπούμενο κράτος στην Αφρική μετά τις ΗΠΑ, την Κίνα και τη Γαλλία. Ας σημειωθεί επίσης ότι το 2008 η Τουρκία ήταν ανάμεσα στους 20 πιο σημαντικούς εμπορικούς εταίρους στην Αφρική και το 2011 ανάμεσα στα πέντε κράτη που έκαναν τις περισσότερες επενδύσεις στην αφρικανική ήπειρο. Ο συνολικός

όγκος των εμπορικών συναλλαγών της Τουρκίας με την Αφρική αυξήθηκε από τα 3 δις δολάρια το 2003 στα 26 δις δολάρια το 2021. Γενικά η πολιτική της Τουρκίας που έχει ως βασικό στόχο την αύξηση της επιρροής της στην Αφρική στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: την οικονομική συνεργασία, τον πολιτισμό και τη θρησκεία, και την αμυντική συνεργασία και ασφάλεια.

Ο τομέας της οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης

Η οικονομική συνεργασία και ανάπτυξη αποτελεί προτεραιότητα των τουρκοαφρικανικών σχέσεων. Η συνεργασία στον οικονομικό τομέα προωθείται από τουρκικούς κρατικούς οργανισμούς, όπως η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı – TİKA). Η TİKA διατηρεί γραφεία σε 37 αφρικανικά

Σομαλοί απόφοιτοι της τουρκικής στρατιωτικής ακαδημίας στη σομαλική πρωτεύουσα Μογκαντίσου. Οι Τούρκοι, σε μεγάλο βαθμό, έχουν αναλάβει την εκπαίδευση και τον εξοπλισμό του σομαλικού εθνικού στρατού.

Σομαλές με τα παιδιά τους και φόντο την τουρκική σημαία. Η Τουρκία εκμεταλλεόμενη τα σοβαρά προβλήματα αφρικανικών κρατών όπως η Σομαλία επιδεικνύει το «ανθρωπιστικό» της πρόσωπο προωθώντας ταυτόχρονα την επιρροή της στην αφρικανική ήπειρο.

κράτη και έχει υποστηρίξει προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης. Το 2008 αυτή η υπηρεσία έθεσε σε εφαρμογή το Πρόγραμμα Αφρικανικής Αγροτικής Ανάπτυξης, με στόχο να υποστηρίξει την αγροτική ανάπτυξη στην Αφρική αναλαμβάνοντας σχετικά προγράμματα σε 13 κράτη, μεταξύ των οποίων η Μπουρκίνα Φάσο, η Αιθιοπία, το Μάλι, η Σενεγάλη, η Τανζανία, η Κένυα, η Ουγκάντα και η Ρουάντα. Επίσης η Τουρκία παρέχει οικονομική υποστήριξη για την ανάπτυξη της Αφρικής μέσω της Τουρκικής Ερυθράς Ημισελήνου και άλλων διεθνών οργανισμών.

Η οικονομική άνοδος της Τουρκίας στην Αφρική διευκολύνεται και από το γεγονός ότι, αντίθετα με άλλα κράτη, που έχουν ως επιδίωξη την προμήθεια ή τον έλεγχο πρώτων υλών που είναι σημαντικές γι' αυτά, οι Τούρκοι αναζητούν κυρίως αγορές για τα τουρκικά προϊόντα και επενδυτικές ευκαιρίες για τις τουρκικές εταιρίες. Στις περισσότερες περιπτώσεις μάλιστα αυτό είναι επωφελές για όλες τις πλευρές, τόσο για την Τουρ-

κία, όσο και για τα αφρικανικά κράτη. Σύμφωνα με αναφορές, το 2007 350 τουρκικές εταιρίες επένδυσαν 400 εκατομμύρια δολάρια σε αφρικανικά κράτη, ενώ έφτασαν στα 5 δις δολάρια το 2014 και στα 6,2 δις δολάρια το 2016, έχοντας οικονομική υποστήριξη από το τουρκικό κράτος. Μέχρι τα τέλη του 2018 η Τουρκία είχε συνάψει διμερείς συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας με 38 αφρικανικά κράτη.

Αν και η Τουρκία επιδιώκει να αναπτύξει οικονομικές σχέσεις με όσο το δυνατόν περισσότερα αφρικανικά κράτη, οι κύριοι εμπορικοί εταίροι της είναι τα κράτη της Βόρειας Αφρικής και δευτερευόντως τα κράτη της Υποσαχάριας. Στη λεγόμενη περιοχή του Μαγκρέμπ, στη Βόρεια-Βορειοδυτική Αφρική, η Αλγερία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους στρατηγικούς εταίρους της Τουρκίας. Ο όγκος των τουρκικών επενδύσεων στο βορειοαφρικανικό κράτος εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 3,5 δις δολάρια, κάτι που καθιστά την Τουρκία έναν

από τους κορυφαίους ξένους επενδυτές στην Αλγερία. Κύριοι τομείς των τουρκικών επενδύσεων στη χώρα είναι η παραγωγή σιδήρου και ατσαλιού, και η υφαντουργία. Επίσης, οι τουρκικές εταιρίες θεωρούνται επιτυχημένες κυρίως στον κατασκευαστικό κλάδο, όπου επενδύουν σε διάφορες υποδομές, και η Αφρική, μετά τα κράτη του Κόλπου στη Μέση Ανατολή, αποτελεί την πιο δημοφιλή επενδυτική ευκαιρία για τις τουρκικές κατασκευαστικές εταιρίες. Σύμφωνα με μια αναφορά, μέχρι το 2010 115 τουρκικές κατασκευαστικές εταιρίες είχαν κέρδος 26,9 δις δολάρια από κατασκευαστικά προγράμματα στη Λιβύη, στην Αλγερία και στο Μαρόκο.

Εκτός από την Αλγερία, σημαντικές επενδύσεις στον τομέα της υφαντουργίας έχουν πραγματοποιηθεί στην Τυνησία και στο Μαρόκο. Η επιθετική όμως οικονομική πολιτική της Τουρκίας σε αυτά τα κράτη έχει επιφέρει πλήγμα στη δική τους εγχώρια παραγωγή. Στην Τυνησία αναφέρθηκε η απώλεια 40.000 θέσεων εργασίας και η διακοπή των εργασιών 300 επιχειρήσεων εξαιτίας των εισαγωγών τουρκικών υφασμάτων και ενδυμάτων στη χώρα. Ως εκ τούτου, το 2018 το τοπικό κοινοβούλιο επέβαλε δασμούς της τάξης του 27% στις τουρκικές εισαγωγές. Κάτι παρόμοιο συνέβη και στο Μαρόκο, το οποίο, παρά το γεγονός ότι έχει υπογράψει συμφωνία ελεύθερου εμπορίου με την Τουρκία, τον Ιούλιο του 2020 επέβαλε φόρο 36% στα εισαγόμενα τουρκικά υφάσματα και ενδύματα, καθώς υπέστη ετήσιο εμπορικό έλλειμμα 2 δις δολαρίων, μεγάλο μέρος του οποίου οφειλόταν στις τουρκικές εξαγωγές.

Σημαντικές επίσης είναι οι σχέσεις της Τουρκίας με τα αφρικανικά κράτη όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα. Η Αλγερία αποτελεί τον τέταρτο μεγαλύτερο εξα-

γωγέα φυσικού αερίου στην Τουρκία, ενώ οι εισαγωγές υδρογονοποιημένου φυσικού αερίου από τη Νιγηρία αποτελούν το 90% των διμερών εμπορικών συναλλαγών. Το 2017 το Τσαντ, που είναι πλούσιο σε πετρέλαιο και ορυκτά, προσκάλεσε τουρκικές εταιρίες να αναλάβουν την εξαγωγή πετρελαίου στη χώρα. Η Σομαλία επίσης προσκάλεσε την Τουρκία να ερευνήσει για την ύπαρξη πετρελαίου στις θάλασσές της. Τέλος, τον Νοέμβριο του 2019 η Τουρκία υπέγραψε με την αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ κυβέρνηση της Λιβύης ένα αμφισβητούμενο σύμφωνο για τη δημιουργία αποκλειστικής οικονομικής ζώνης από τη βορειοανατολική ακτή της Λιβύης μέχρι τη νοτιοανατολική ακτή της Τουρκίας για τον εντοπισμό πετρελαίου. Αυτό το σύμφωνο τελικά ακυρώθηκε από το εφετείο της Λιβύης του Αλ-Μπρίντα, με απόφασή του στις 27 Ιανουαρίου 2021.

Η Τουρκία, επιπλέον, επιδιώκει να αυξήσει την οικονομική επιρροή της στα 15 κράτη-μέλη της Οικονομικής Κοινότητας Κρατών Δυτικής Αφρικής (Economic Community of West African States – ECOWAS). Η Νιγηρία, το πολυπληθέστερο κράτος της Αφρικής, είναι ο οικονομικός γίγαντας της ECOWAS, με αμέσως επόμενες ισχυρότερες οικονομίες αυτές της Γκάνας, της Ακτής Ελεφαντοστού και της Σενεγάλης. Ας σημειωθεί ότι το 2018 η Τουρκία ίδρυσε το Επιχειρηματικό και Οικονομικό Φόρουμ Τουρκίας-ECOWAS για να προωθήσει ακόμη περισσότερο τις εμπορικές σχέσεις και τα επενδυτικά της προγράμματα με τα κράτη της περιοχής. Η Τουρκία στοχεύει ιδιαίτερα στις πρώην γαλλικές αποικίες της ECOWAS, από τις οποίες η Σενεγάλη αποτελεί την πιο αξιoσημείωτη περίπτωση. Από το 2014 μέχρι το 2018 η Σενεγάλη πέτυχε έναν από τους μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης στην Αφρική, με ετήσιο ποσοστό πάνω από

Τουρκικά τεθωρακισμένα οχήματα BMC Kirpi που αποβιβάστηκαν σε λιβυκό λιμάνι το 2019. Η Λιβύη είναι το αφρικανικό κράτος με την πιο προβεβλημένη τουρκική στρατιωτική παρουσία.

6%. Επιπλέον το λιμάνι της στο Ντακάρ, στον Ατλαντικό ωκεανό, αποτελεί σημαντική εμπορική πύλη εισόδου στη Δυτική Αφρική. Στη Σενεγάλη οι τουρκικές εταιρίες δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα παραγωγής σιδήρου και ατσαλιού, και στην επιπλοποιία.

Ένα άλλο αξιοσημείωτο παράδειγμα της τουρκικής διεξόδου και επιρροής σε αφρικανικό κράτος είναι η Σομαλία, στην Ανατολική Αφρική. Το κράτος, που βρίσκεται στο λεγόμενο Κέρασ της Αφρικής, μετά την πτώση του καθεστώτος του στρατηγού Μοχάμεντ Σία Μπαρέ το 1991 σπαράσσεται από εμφύλιους πολέμους. Το 1993-1994 ενεπλάκει στις συγκρούσεις ένας διεθνής συνασπισμός στρατιωτικών δυνάμεων υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, ενώ από το 2006 μέχρι σήμερα είναι έντονη και αιματηρή στη χώρα η δράση της ισλαμιστικής οργάνωσης al Sabaab. Αν και η Σομαλία έχει χαρακτηριστεί ως «αποτυχημένο κράτος» (failed state), η τουρκική ηγεσία την επέλεξε

ήδη από το 2011 ως μία πύλη στην Ανατολική Αφρική, αλλά και ως παράγοντα που θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις στη συγκεκριμένη περιοχή. Η Τουρκία όχι μόνο χορηγεί οικονομική και ανθρωπιστική βοήθεια που είναι απαραίτητη σε εκατομμύρια Σομαλούς, αλλά και συμμετέχει ενεργά σε διάφορες ειρηνευτικές συμφωνίες επιδιώκοντας να εμφανιστεί ως παράγοντας σταθερότητας στην περιοχή. Έχει επίσης προωθήσει τις διμερείς οικονομικές-εμπορικές σχέσεις και συμμετέχει στην ανοικοδόμηση της Σομαλίας, με τις τουρκικές εταιρίες να απασχολούν κυρίως Σομαλούς εργαζομένους. Το τουρκικό κράτος υποστηρίζει τις δραστηριότητες των τουρκικών εταιριών στη Σομαλία και συμμετείχε στη σύσταση του Τουρκο-σομαλικού Επιχειρηματικού Φόρουμ, που πραγματοποιήσε την πρώτη του συνάντηση το 2012. Όπως εκτιμάται, μέχρι το 2016 ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών

Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της Τουρκίας στην Αφρική είναι να επεκτείνει την επιρροή της στα μουσουλμανικά κράτη της Δυτικής Αφρικής που υπήρξαν πρώην γαλλικές αποικίες. Στη φωτογραφία διακρίνονται τα τουρκικής κατασκευής τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού Edjer Yalcin της στρατοχωροφυλακής της Σεβηγιάλης.

είχε ανέλθει στα 115 εκατομμύρια δολάρια.

Η ανθρωπιστική βοήθεια, ο παράγοντας του Ισλάμ και η πολιτισμική συνεργασία

Το «ανθρωπιστικό» πρόσωπο που θέλει να επιδεικνύει η τουρκική κυβέρνηση στην Αφρική αποτελεί ένα από τα πιο αποτελεσματικά πολιτικά εργαλεία της. Το 2009, κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης στην Κένυα, ο τότε Τούρκος πρόεδρος, Αμπντουλάχ Γκιουλ, ανέφερε χαρακτηριστικά: «Βλέπουμε τα προβλήματα της αφρικανικής ηπείρου ως δικά μας προβλήματα [...] ο πόνος της Αφρικής είναι και δικός μας πόνος και η επιτυχία και η ημερία της Αφρικής είναι και δική μας ευτυχία». Στην περίπτωση της ανθρωπιστικής βοήθειας μάλιστα το κυβερνητικό έργο της Τουρκίας στην Αφρική υποστηρίζεται κυρίως από την ΤίΚΑ, την Τουρκική Υπηρε-

σία Συνεργασίας και Συντονισμού, η οποία εκτιμάται ότι μεταξύ 2011 και 2014 πρόσφερε στα αφρικανικά κράτη ανθρωπιστική βοήθεια ύψους 315 εκατομμυρίων δολαρίων. Στις πρώτες θέσεις των κρατών που λαμβάνουν αυτή τη βοήθεια είναι η Σομαλία, ο Νίγηρας και το Σουδάν, το οποίο από το 2011 έχει διασπαστεί σε δύο κράτη. Ειδικότερα η Σομαλία είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από την Τουρκία, η οποία αποτελεί και τον μεγαλύτερο δωρητή ανθρωπιστικής βοήθειας στη χώρα. Όταν το 2011 η Σομαλία επλήγη από τεράστια επισιτιστική κρίση, ο Τούρκος πρωθυπουργός Ερντογάν, μαζί με πολυάριθμη αντιπροσωπεία, επισκέφθηκε τη Σομαλία ώστε να γνωστοποιήσει στους Τούρκους πολίτες τις δυσκολίες του σομαλικού λαού και να εξασφαλίσει χορηγίες ιδιωτών στο όνομα της ισλαμικής συνεργασίας. Ενδεικτικές είναι οι δηλώσεις του πρώην Τούρκου υπουργού

εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου (που θεωρείται ο εμπνευστής του νεοοθωμανισμού) το 2012 σε σύνοδο στο Λονδίνο σχετικά με τη Σομαλία: «Η Τουρκία επεκτείνει τη βοήθειά της στη Σομαλία λόγω ανθρωπιστικής υποχρέωσης και όχι στρατηγικών συμφερόντων». Επιπλέον ανέφερε: «Έχουμε κληρονομήσει αυτές τις σχέσεις [με τη Σομαλία] από τους Οθωμανούς. Μας αποκαλούν νεο-Οθωμανούς. Ναι, είμαστε νεο-Οθωμανοί».

Η χρησιμοποίηση του Ισλάμ έχει σημαντικό ρόλο στην παραχώρηση της ανθρωπιστικής βοήθειας και συνδέει τον δωρητή με τον παραλήπτη. Η Τουρκία, αν και όπως προαναφέρθηκε επιδιώκει τη συνεργασία με όσο το δυνατόν περισσότερα αφρικανικά κράτη, είναι αναμφισβήτητο ότι προωθεί την αύξηση της επιρροής της πρωτίστως στα μουσουλμανικά αφρικανικά κράτη. Αυτό αποδεικνύεται από τη διανομή αντιτύπων του Κορανίου αλλά και την κατασκευή τζαμιών σε αυτά τα κράτη. Αρκετά μάλιστα από τα μουσουλμανικά αφρικανικά κράτη εκτιμούν ότι είναι προτιμότερη η επιρροή της Τουρκίας στις κοινωνίες τους από τον πιο σκληροπυρηνικό ουαχαμπιτισμό της Σαουδικής Αραβίας, αλλά και τις ισλαμιστικές τρομοκρατικές οργανώσεις που επίσης επιδιώκουν να επεκτείνουν την επιρροή τους στην Αφρική. Ας σημειωθεί επίσης ότι η Τουρκία υπερτονίζει στα αφρικανικά κράτη, και πρωτίστως στα μουσουλμανικά, το «αμαρτωλό» παρελθόν των ευρωπαϊκών αποικιοκρατικών δυνάμεων, ιδιαίτερα της Γαλλίας, που μαζί με τη Βρετανία είχαν κάποτε υπό τον έλεγχό τους το μεγαλύτερο τμήμα της αφρικανικής ηπείρου, ενώ εκθειάζει το «ένδοξο» οθωμανικό παρελθόν, κυρίως στις πρώην βορειοαφρικανικές κτήσεις.

Η πολιτισμική συνεργασία και η εκπαίδευση αποτελούν ένα άλλο σημαντικό

εργαλείο για την προώθηση της τουρκικής επιρροής στην Αφρική. Τα τουρκικά πανεπιστήμια παρέχουν μεταπτυχιακά προγράμματα στις αφρικανικές σπουδές ή έχουν ερευνητικά προγράμματα σχετικά με την Αφρική. Τον Ιούνιο του 2016 η τουρκική Εθνοσυνέλευση αποφάσισε τη σύσταση του Ιδρύματος Maarif (αραβικό όνομα για αγόρια, που σημαίνει γνώση, σοφία), οι δραστηριότητες του οποίου συντονίζονται από το τουρκικό Υπουργείο Παιδείας και Εξωτερικών Υποθέσεων. Κύριος στόχος αυτού του ιδρύματος είναι να οργανώνει και να επιβλέπει την τουρκική εκπαίδευση στο εξωτερικό. Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 στην Τουρκία και τις διώξεις εναντίον των οπαδών του πρώην ιμάμη (και πρώην συμμάχου του Ερντογάν) Φετουλάχ Γκιουλέν το Maarif ανέλαβε όλα τα σχολεία που είχε ιδρύσει ο Γκιουλέν στο εξωτερικό.

Τον Ιούνιο του 2019, 270 σχολεία υπό την εποπτεία του ιδρύματος Maarif αριθμούσαν πάνω από 30.000 μαθητές σε 35 κράτη, μεταξύ αυτών και αφρικανικά. Επιπλέον, ένας σημαντικός αριθμός ξένων φοιτητών, μεταξύ των οποίων και Αφρικανών, σπουδάζουν σε τουρκικά εκπαιδευτικά ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης. Το τουρκικό κράτος χορηγεί υποτροφίες σε Αφρικανούς φοιτητές και μόνο το 2019 χορηγήθηκαν 1.147 υποτροφίες. Οι Τούρκοι επίσης ενδιαφέρονται για τη δημιουργία αφρικανικών πανεπιστημίων. Ενδεικτικά, το 2016, ύστερα από συμφωνία με την κυβέρνηση της Δημοκρατίας του Σουδάν, αποφασίστηκε η ίδρυση πανεπιστημίου στη σουδανική πρωτεύουσα, Χαρτούμ, που θα παρέχει κυρίως τεχνική και αγροτική εκπαίδευση. Η τουρκική κυβέρνηση επενδύει στην εκπαίδευση των νέων Αφρικανών επιδιώκοντας μακροπρόθεσμα να δημιουργήσει ηγετικά στελέχη

φιλικά προσκείμενα στην Τουρκία, τα οποία στις χώρες καταγωγής τους θα μπορούσαν να προωθήσουν σε μέγιστο βαθμό την τουρκο-αφρικανική συνεργασία.

Ο τομέας της αμυντικής συνεργασίας και της ασφάλειας

Εκτός από την οικονομική και πολιτισμική της διείσδυση, η Τουρκία επιδιώκει να έχει και μια ισχυρή στρατιωτική παρουσία στην Αφρική. Αυτή η επιδίωξη ενισχύεται από το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η τουρκική πολεμική βιομηχανία έχει γίνει αυτάρκης σε πολλούς τομείς κατασκευάζοντας αρκετά σύγχρονα και προηγμένα οπτικά συστήματα. Το 2019 οι τουρκικές πολεμικές βιομηχανίες εξήγαγαν πολεμικό εξοπλισμό αξίας μεγαλύτερης των 2 δις δολαρίων. Η επίδοση αυτή κατέταξε την Τουρκία στη 14η θέση των μεγαλύτερων εξαγωγέων όπλων παγκοσμίως. Αν και η Τουρκία δεν είναι από

τους μεγαλύτερους προμηθευτές πολεμικού εξοπλισμού στην Αφρική, με τις συμφωνίες που επιτυγχάνει ενισχύει διαρκώς την παρουσία της. Όπως εκτιμάται, το 2018 διέθεσε στα αφρικανικά κράτη πολεμικό εξοπλισμό αξίας 84,35 εκατομμυρίων δολαρίων. Αυτό το ποσό εκτινάχθηκε στα 460,6 εκατομμύρια δολάρια το 2021. Οι Τούρκοι προμηθεύουν τους αφρικανικούς στρατούς κυρίως με ηλεκτρονικό και τεχνολογικό εξοπλισμό, τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού, αλλά και ελαφρά πολεμικά πλοία. Ας σημειωθεί επίσης ότι, σύμφωνα με αναφορές, τα τουρκικής κατασκευής μη επανδρωμένα ιπτάμενα οχήματα (drones) Bayraktar TB2 που έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολέμους στη Συρία, στη Λιβύη, στο Ναγκόρνο Καραμπάχ και πιο πρόσφατα στην Ουκρανία, η απόδοση των οποίων κρίθηκε επιτυχημένη, έχουν αρχίσει να γίνονται περιζήτητα σε αρκετά αφρικανικά κράτη. Ανάμεσα στους κύρι-

Τουρκικής κατασκευής τεθωρακισμένα οχήματα Otokar Cobra του στρατού της Γκάνας.

Ο στρατός της Ουγκάντας έχει παραλάβει τα τουρκικής κατασκευής τεθωρακισμένα οχήματα Katmerciler Hızır, που έχουν σχεδιαστεί για προστασία από νάρκες και αυτοσχέδιους εκρηκτικούς μηχανισμούς.

ους αγοραστές του τουρκικού πολεμικού εξοπλισμού στην Αφρική είναι η Λιβύη, η Τυνησία, η Νιγηρία, ο Νίγηρας, η Γκάμπια, η Γκάνα, η Ακτή Ελεφαντοστού, η Μπουρκίνα Φάσο, η Κένυα, η Ουγκάντα, η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό, το Καμερούν και η Σενεγάλη.

Τα τελευταία χρόνια το τουρκικό κράτος έχει συνάψει συμφωνίες στρατιωτικής συνεργασίας με περισσότερα από 25 αφρικανικά κράτη. Από αυτές τις συνεργασίες ξεχωρίζει ξανά η περίπτωση της Σομαλίας. Οι Τούρκοι αρχικά έστειλαν στη Σομαλία στρατεύματα υπό την αιγίδα του ΟΗΕ (UNOSOM) κατά την περίοδο 1993-1994 και πολεμικά πλοία για να λάβουν μέρος σε επιχειρήσεις εναντίον των πειρατών στο Κέρας της Αφρικής. Αργότερα, επιδιώκοντας να ενισχύσουν ακόμη περισσότερο τη στρατιωτική επιρροή τους στη χώρα, όχι μόνο χορήγησαν οικονομική βοήθεια για την ανασυγκρότηση του σομαλικού εθνικού στρατού, αλλά κατασκεύασαν και ένα κέντρο εκπαίδευσης αξίας 50 εκατομμυρίων δολαρίων στο Μογκαντίσου τον Σεπτέμβριο του 2017. Εκεί εδρεύει μία τουρκική δύναμη 300 στρατιωτικών,

που έχει ως κύρια αποστολή της την εκπαίδευση των Σομαλών αξιωματικών και υπαξιωματικών και την ετήσια εκπαίδευση 10.000 Σομαλών στρατιωτών. Η Τουρκία επίσης έχει προμηθεύσει με όπλα και πολεμικό εξοπλισμό τον σομαλικό στρατό. Ας σημειωθεί ωστόσο ότι το 2022 η Σομαλία εξακολουθεί να βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση και οι ισλαμιστές ελέγχουν εδάφη στο νότιο τμήμα της χώρας.

Εκτός όμως από τη Σομαλία, η Τουρκία επιδιώκει να επεκτείνει τη στρατιωτική επιρροή της και σε άλλα αφρικανικά κράτη. Το 2007, ύστερα από συμφωνία στρατιωτικής συνεργασίας, η Τουρκία ανέλαβε την εκπαίδευση του μεγαλύτερου τμήματος του στρατού της Γκάμπια, αλλά και την προμήθεια του πολεμικού εξοπλισμού του. Το 2017, ύστερα από συμφωνίες με την ηγεσία της Δημοκρατίας του Σουδάν, οι Τούρκοι έλαβαν την έγκριση να εγκαταστήσουν ένα λιμάνι στο Σουακίν, από το οποίο μπορούν να επιχειρούν σε συνεργασία με τον σουδανικό στρατό, ενώ εγκατέστησαν και ένα κέντρο εκπαίδευσης σε αυτό το αφρικανικό κράτος. Τέλος, το 2021 συμφωνή-

Ο Νιγηριανός ναύαρχος Αουάλ Ζουμπαϊρού Γκάμπο κατά τη διάρκεια συμφωνίας για την παραλαβή τουρκικής κατασκευής παράκτιων περιπολικών σκαφών για το πολεμικό ναυτικό της Νιγηρίας, στα τέλη του 2021.

θηκε με τη Νιγηρία η αγορά παράκτιων περιπολικών σκαφών τουρκικής κατασκευής για το νιγηριανό πολεμικό ναυτικό, μαζί με την εξασφάλιση της ανάλογης εκπαίδευσης και την πραγματοποίηση ασκήσεων.

Το τουρκικό κράτος, εκτός από την προμήθεια του πολεμικού εξοπλισμού και τις στρατιωτικές συμφωνίες συνεργασίας που συνάπτει, επιδιώκει να εμφανίζεται και ως δύναμη σταθερότητας και ασφάλειας για τα αφρικανικά κράτη. Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια η Αφρική είναι η ήπειρος με τις περισσότερες πολεμικές συρράξεις και ήδη από τις αρχές του 21ου αιώνα έχουν καταμετρηθεί τουλάχιστον 20 πόλεμοι χαμηλότερης ή υψηλότερης έντασης, που διεξάγονται κατά κανόνα στο εσωτερικό των αφρικανικών κρατών. Μέσα σε αυτό πλαίσιο η Τουρκία συμμετέχει ενεργά με στρατεύματα σε ειρηνευτικές επιχει-

ρήσεις στην Αφρική. Εκτός από τη Σομαλία, μέχρι τα τέλη του 2012 η Τουρκία είχε συμμετάσχει σε πέντε ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ στην Αφρική, στην Ακτή Ελεφαντοστού (ONUCI), στη Λιβερία (UNMIL), στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (MONUC), στο Σουδάν (UNMIS), και στο Νταρφούρ, επίσης στο Σουδάν, (UNAMID). Πιο πρόσφατα Τούρκοι στρατιώτες έχουν λάβει μέρος σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις του ΟΗΕ στο Μάλι (MINUSMA) και στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία (MINUSCA).

Η Λιβύη αποτελεί χωρίς αμφιβολία το αφρικανικό κράτος με την πιο προβεβλημένη τουρκική στρατιωτική παρουσία. Μετά την εξέγερση του 2011, που οδήγησε στην ανατροπή και στον θάνατο του προηγούμενου ηγέτη της χώρας, Μουαμάρ Καντάφι, η Λιβύη έγινε πεδίο μάχης ανάμεσα σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα – την αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ Κυ-

βέρνηση Εθνικής Σωτηρίας, που έδρευε στην πρωτεύουσα, Τρίπολη, και είχε υποστήριξη από την Τουρκία και το Κατάρ, και από την άλλη πλευρά τις Λιβυκές Αραβικές Ένοπλες Δυνάμεις, που είχαν υπό τον έλεγχό τους το ανατολικό τμήμα της χώρας και βρισκόνταν υπό τη διοίκηση του στρατάρχη Χαλίφα Χαφτάρ. Οι δυνάμεις του Χαφτάρ υποστηρίζονταν κυρίως από τη Ρωσία, την Αίγυπτο και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα.

Στις αρχές του 2019 ο στρατός του Χαφτάρ άρχισε να προελαύνει στη δυτική Λιβύη, με στόχο την κατάληψη της Τρίπολης και τον τερματισμό του πολέμου. Η Τουρκία, ανησυχώντας για πιθανή κατάρρευση της κυβέρνησης που υποστήριζε, αποφάσισε την ίδια χρονιά να επέλθει ενισχύοντας τον σύμμαχό της με Τούρκους στρατιωτικούς συμβούλους, μέλη επίλεκτων μονάδων, και κυρίως χιλιάδες μισθοφόρους Αραβες και Τουρκομάνους από τη Συρία (όπου επίσης η Τουρκία έχει εμπλακεί υποστηρίζοντας δυνάμεις που μάχονται εναντίον της κυβέρνησης του Μπασάρ αλ Άσαντ). Επιπλέον οι Τούρκοι έστειλαν στη Λιβύη τεθωρακισμένα οχήματα, εκσυγχρονισμένες εκδόσεις του αντιαεροπορικού πυραυλικού συστήματος HAWK, drones Bayraktar TB2, αλλά και πολεμικά πλοία για να διασφαλίσουν τη θαλάσσια γραμμή εφοδιασμού τους. (Σύμφωνα με αναφορές, μετά τον Ιούνιο του 2020 η Τουρκία προμήθευσε τον σύμμαχό της με άρματα μάχης M60, αυτοκινούμενα οβιδοβόλα T-155 Firtina και πολλαπλούς εκτοξευτές ρουκετών T-122 Sakarya). Τους επόμενους μήνες αυτές οι ενισχύσεις έδωσαν τη δυνατότητα στην κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας να αποκρούσει τις δυνάμεις του στρατηγού Χαφτάρ, που υποχώρησαν στη Σύρτη, στην κεντρική Λιβύη. Η κυβέρνηση Ερντογάν εκτιμά ότι είναι ωφελημένη από την τουρκική

στρατιωτική επέμβαση, καθώς έχει επεκταθεί η τουρκική επιρροή στη δυτική Λιβύη και έχει δημιουργηθεί δίαυλος επικοινωνίας με τη Ρωσία, η οποία υποστηρίζει τον στρατηγό Χαφτάρ.

Ας σημειωθεί επίσης ότι, σύμφωνα με αναφορές, τα μουσουλμανικά κυρίως κράτη της Αφρικής θεωρούν πολύ θετική τη συμμετοχή σε ειρηνευτικές επιχειρήσεις ενός άλλου ισχυρού μουσουλμανικού κράτους, όπως η Τουρκία. Το τουρκικό κράτος επισήμως στηρίζει τις νόμιμες κυβερνήσεις αυτών των κρατών, που πολεμούν συνήθως εναντίον ισλαμιστών, αλλά υπάρχουν αναφορές και για υπόγειες διασυνδέσεις της τουρκικής κυβέρνησης με αφρικανικές ισλαμιστικές οργανώσεις, όπως η Μπόκο Χαράμ στη Νιγηρία αλλά και ισλαμιστές που δρουν στην Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, οι οποίες έχουν παραλάβει όπλα από την Τουρκία. Τέλος, εκτός από τις ειρηνευτικές επιχειρήσεις στην Αφρική, τα τουρκικά στρατεύματα συμμετέχουν σε αρκετές στρατιωτικές ασκήσεις με τις ένοπλες δυνάμεις αφρικανικών κρατών, μέσω των οποίων αποκτάται εμπειρία και γίνεται αξιολόγηση αρκετών σύγχρονων οπλικών συστημάτων.

Από τις αρχές του 21ου αιώνα η Αφρική των 54 αναγνωρισμένων και κυρίαρχων κρατών, του 1,4 δις κατοίκων (απογραφή 2022) και των μεγάλων πλουτοπαραγωγικών πηγών αποτελεί πόλο έλξης τόσο για παλαιότερες δυνάμεις, όπως οι ΗΠΑ, η Βρετανία, η Γαλλία, και γενικότερα η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και για νεότερες μεγάλες ή ανερχόμενες δυνάμεις, όπως η Ρωσική Ομοσπονδία, η Κίνα, η Ινδία, η Τουρκία, ή ακόμη και το Ιράν και η Βραζιλία. Αυτός ο ανταγωνισμός για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής στην αφρικανική ήπειρο έχει χαρακτηριστεί ως μία νέα διαμάχη για κυριαρχία στην Αφρική

Τουρκικά τεθωρακισμένα οχήματα σε ειρηνευτική αποστολή του ΟΗΕ στο Μάλι στα τέλη του 2020. Η Τουρκία συμμετέχει ενεργά στις ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ επιδιώκοντας να δείξει ότι αποτελεί δύναμη σταθερότητας και ασφάλειας.

(Scramble for Africa) κατά τα πρότυπα του ανταγωνισμού των ευρωπαϊκών αποικιοκρατικών δυνάμεων τον 19ο αιώνα. Και μπορεί αυτός ο παραλληλισμός να μη φαίνεται ακριβής, καθώς η Αφρική του 21ου αιώνα είναι μία εντελώς διαφορετική τάξη μεγέθους, με ανεξάρτητα και πολυπληθή κράτη, αποτυπώνει όμως τη σημασία που αποδίδουν πολλές μεγάλες ή ανερχόμενες δυνάμεις στην απόκτηση επιρροής στην αφρικανική ήπειρο.

Μεταξύ αυτών των δυνάμεων βρίσκεται και η Τουρκία, η οποία, παρά το οθωμανικό παρελθόν κυρίως στη Βόρεια Αφρική, έχει μια πρόσφατη άνοδο στην αφρικανική ήπειρο. Σε αυτό όμως το διάστημα, που ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με τη διακυβέρνηση του Ταγίπ Ερντογάν, η Τουρκία έχει επιτύχει να αναγνωριστεί από την Αφρικανική Ένωση και άλλους περιφερειακούς αφρικανικούς οργανισμούς ως ένας στρατηγικός εταίρος με αυξανόμενη επιρροή στην αφρικανική ήπειρο. Χωρίς αμφιβολία η τουρκική διείσδυση στην Αφρική έχει συνα-

νήσει αρκετούς ανταγωνιστές, που εκφράζουν την καχυποψία ή και την ανησυχία τους για την αύξηση της τουρκικής επιρροής. Όσον αφορά τα δυτικά κράτη, έχει αναφερθεί ότι οι ΗΠΑ αρχικά είχαν δει θετικά την τουρκική διείσδυση, θεωρώντας χρήσιμο το μοναδικό μουσουλμανικό μέλος του ΝΑΤΟ να εξαπλώσει την επιρροή του στα αφρικανικά μουσουλμανικά κράτη. Η Γαλλία, επίσης, φαίνεται ότι αρχικά θεωρούσε την τουρκική παρουσία ένα ανάχωμα στην αυξανόμενη κινεζική επιρροή στις πρώην γαλλικές αποικίες της στη Βόρεια και στη Δυτική Αφρική. Τα τελευταία όμως χρόνια ο αυτοπροσδιορισμός της Τουρκίας των 86,262,202 κατοίκων (σύμφωνα με την πιο πρόσφατη απογραφή) ως ανεξάρτητης και μεγάλης αфро-ευρασιατικής δύναμης και η ολοένα και πιο στενή προσέγγισή της με τη Ρωσική Ομοσπονδία, το Ιράν και την Κίνα φαίνεται να αναθεωρούν τις απόψεις που υπήρχαν στο δυτικό στρατόπεδο.

Το ευρύτερο γεωπολιτικό σκηνικό

που δείχνει να διαμορφώνεται όχι μόνο στην Αφρική, αλλά και στην Ασία στις αρχές του 21ου αιώνα θα μπορούσε ίσως να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές ηγεσίες των δυτικών κρατών, και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν έχουν αντιληφθεί, ή, αν έχουν, αυτό έγινε με μεγάλη καθυστέρηση, ότι ο πολιτισμός τους και γενικότερα το «αξιακό» τους σύστημα δεν μοιάζει να αποτελεί πηγή έμπνευσης (αν υποθεθεί ότι αποτελούσε ποτέ) για πολλά από τα αναπτυσσόμενα και πολυπληθή αφρικανικά και ασιατικά κράτη, αν όχι για τα περισσότερα, μεταξύ των οποίων και τα μουσουλμανικά. Αντίθετα, φαίνεται ότι αυτά τα κράτη αναζητούν τα πρότυπά τους στις μεγάλες ή ανερχόμενες δυνάμεις της Ευρασίας και της Ασίας, και σε άλλου τύπου καθεστώτα, που επιτυγχάνουν τους στόχους τους με την πολιτική της ισχύος, την κατάλληλη διπλωματία αλλά και τη χρήση των όπλων. Ένα τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να θεωρηθεί και η περίπτωση της Τουρκίας στην Αφρική.

Με ένα τρίπτυχο που βασίζεται στην οικονομική, πολιτισμική/θρησκευτική και αμυντική συνεργασία η Τουρκία επιδιώκει να δημιουργήσει, όπου αυτό είναι εφικτό, προτεκτοράτα ή κράτη δορυφόρους, όπως εκτιμάται ότι συμβαίνει με τη Λιβύη και τη Σομαλία, μία εξέλιξη που θα είχε πολλά οφέλη για την Τουρκία, ακόμη και στον τομέα μελλοντικών πολεμικών επιχειρήσεων της. Τέλος η Τουρκία θα μπορούσε να αξιοποιήσει ή, όπως λέγεται, να «εργαλειοποιήσει», ως μοχλό πίεσης, παράνομους μετανάστες (στη μεγάλη πλειονότητά τους νεαρούς άντρες) αγνώστου ποινικού μητρώου και αγνώστων προθέσεων, οι οποίοι δεν προκύπτει ότι έχουν την ιδιότητα του πρόσφυγα και διαμένουν σε τουρκικό

έδαφος ή διευκολύνονται να διέλθουν από αυτό με προορισμό γειτονικά κράτη, όπως η Ελλάδα, και οι οποίοι προέρχονται από μουσουλμανικά αφρικανικά ή και ασιατικά κράτη στα οποία η Τουρκία έχει μεγάλη επιρροή...

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Janos Besenyő, «Turkey's growing interest in the African continent», *JCEEAS-Journal of Central and Eastern African Studies*, 2021, <https://www.academia.edu>

Ali Bilgic and Daniela Nascimento, *Turkey's new focus on Africa: causes and challenges*, NOREF, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Σεπτέμβριος 2014, <https://www.researchgate.net>

Олег Григорьев, *Турецкий марш: вооружая Африку Эрдоган хочет утвердиться на Черном континенте*, 19 января 2022, <https://zvezdaweekly.ru>

Serhat Orakçi, *The Rise of Turkey in Africa*, Ιανουάριος 2022, <https://studies.aljazeera.net>

Mehmet Özkan, «Turkey's New Engagements in Africa and Asia: Scope», *Content and Implications, Perceptions*, φθινόπωρο 2011, τόμ. XVI, αρ. 3, σσ. 115-137, <https://www.researchgate.net>

Michaël Tanchum, *Turkey's Maghreb-West Africa Economic Architecture: Challenges and Opportunities for the European Union*, Centre for Applied Turkey Studies, WP NR.03, Ιούνιος 2021, <https://www.swp-berlin.org>

Nebahat Tanrıverdi Yaşar, *Unpacking Turkey's Security Footprint in Africa-Trends and Implications for the EU*, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, αρ. 42 Ιούνιος 2022, <https://www.swp-berlin.org>

https://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_military_intervention_in_the_Second_Libyan_Civil_War

Ο Ξενοφών Θ. Χαλάτσης είναι ιστορικός ερευνητής.

Ζήσε τη Δική σου
Χειμωνιάτικη Ιστορία!

**Οικολογικές Πέτρες & Τουβλάκια
Επένδυσης Mathios stone.**

- ☑ Ελαφριές και σε μεγάλη ποικιλία σχεδίων & χρωμάτων.
- ☑ Τοποθετούνται με κόλλα εύκολα, γρήγορα και οικονομικά.
- ☑ Ιδανικές για εσωτερικούς και για εξωτερικούς τοίχους.
- ☑ Παράγονται από φυσικά υλικά & δεν περιέχουν επιβλαβείς ουσίες για τον άνθρωπο και το περιβάλλον.

MATHIOSstone

Arcadian

30 YEAR LIMITED
warranty

mathios.com

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΜΟΥΝΤΙΑΛ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΤΟΥ ΜΙΛΤΙΑΔΗ ΒΑΡΒΟΥΝΗ

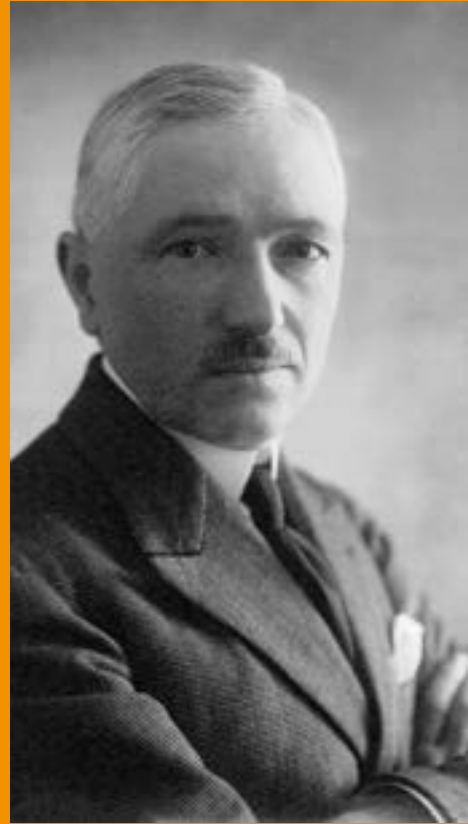
Για έναν ολόκληρο μήνα κάθε τέσσερα χρόνια εκατοντάδες εκατομμύρια μάτια είναι στραμμένα στο μέρος του πλανήτη που οργανώνει μία τεράστια γιορτή του αθλητισμού. Ποδοσφαιριστές από 32 χώρες, που ύστερα από δεκάδες παιχνίδια κατάφεραν να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή τους στη διοργάνωση, διεκδικούν την υπέρτατη διάκριση: τον τίτλο του παγκόσμιου πρωταθλητή στο Μουντιάλ!

ΤΟ πιο δημοφιλές άθλημα παγκοσμίως, το ποδόσφαιρο, δεν θα μπορούσε να μην έχει μία διοργάνωση όπως το Παγκόσμιο Κύπελλο, γνωστό και ως Μουντιάλ. Μια φαντασμαγορική γιορτή, με τους δικούς της ήρωες, με τους μοιραίους παίκτες και τις γλυκόπικρες ιστορίες που διηγούνται οι πατεράδες στα παιδιά και οι παππούδες στα εγγόνια. Μια γιορτή όπου το δράμα και η χαρά εναλλάσσονται, όπου μία λεπτή διαχωριστική γραμμή κρίνει νικητές και ηττημένους. Πιο κάτω θα σας παρουσιάσουμε μερικές ιστορίες και κάποιες συγκλονιστικές εθνικές ομάδες από τα Μουντιάλ του παρελθόντος που αξίζει να γνωρίσει ή να θυμηθεί κανείς. Γιατί τελικά το ποδόσφαιρο, εκτός από ένα παιχνίδι, είναι και αναπόσπαστο κομμάτι της ίδιας της ζωής.

Η οδύσσεια των Ευρωπαίων στο πρώτο Μουντιάλ

Η ιστορία του Μουντιάλ ξεκίνησε στο Άμστερνταμ παραμονές καλοκαιριού, στις 29 Μαΐου 1928, όταν ο τότε Γάλλος ορόεδρος της ΦΙΦΑ (Διεθνής Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία), Ζιλ Ριμέ, αποφάσισε να εισηγηθεί τη διοργάνωση ενός Παγκοσμίου Κυπέλλου ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Η χώρα που ανέλαβε να φιλοξενήσει την πρώτη εκείνη προσπάθεια το καλοκαίρι του 1930 ήταν η Ουρουγουάη. Σε πλήρη αντίθεση με το σήμερα, που για να βρεθείς σε ένα Μουντιάλ πρέπει να μοχθήσεις για πολλούς μήνες στην προκριματική φάση, σ' εκείνη την πρώτη διοργάνωση το μόνο που χρειαζόταν ήταν να θέλεις να παίξεις και να μπορείς να φτάσεις εκεί έγκαιρα.

Ο αρχικός προγραμματισμός της ΦΙ-

Η αρχική ονομασία του χρυσού επάθλου ήταν Victory, όμως έμεινε γνωστό απλώς ως το τρόπαιο του Παγκοσμίου Κυπέλλου. Το 1946 μετονομάστηκε σε Jules Rimet Trophy, προς τιμήν του προέδρου της ΦΙΦΑ Ζιλ Ριμέ. Σχεδιάστηκε από τον Αμπέλ Λαφλέρ, απεικονίζει τη Νίκη της Σαμοθράκης, έχει ύψος 35 εκατοστά και ζυγίζει 3,8 κιλά. ΔΕΞΙΑ: Ο δημιουργός του θεσμού του Παγκοσμίου Κυπέλλου, Ζιλ Ριμέ (1873-1956).

ΦΑ έλεγε πως το Μουντιάλ θα κρατούσε έναν μήνα και θα περιλάμβανε 16 ομάδες, που θα προσπαθούσαν να φτάσουν στον τελικό με παιχνίδια νοκ-άουτ. Το σχέδιο αυτό όμως αποδείχτηκε αποτυχημένο, καθώς καμία ευρωπαϊκή ομάδα δεν έδειχνε διατεθειμένη να χαράμισει δύο μήνες για να ταξιδέψει στην άλλη άκρη του κόσμου και να παίξει μερικά παιχνίδια για μια άγνωστη, πειραματική διοργάνωση. Λίγους μήνες πριν από την υποτιθέμενη ημερομηνία έναρξης οι μόνες ομάδες που είχαν δηλώσει συμμετο-

χή ήταν οι λατινοαμερικανικές και οι ΗΠΑ.

Μπροστά στον κίνδυνο να εξελιχθεί η όλη πρωτοβουλία σε τεράστιο φιάσκο, ο Ζιλ Ριμέ έβαλε όλα τα διαθέσιμα μέσα για να σώσει ό,τι μπορούσε. Η πρώτη του επιλογή ήταν και η πιο εύκολη: η πατρίδα του. Οι Γάλλοι πείστηκαν τελικά να στηρίξουν την έμπνευση του συμπατριώτη τους και έτσι η αποστολή της Γαλλίας επιβίβαστηκε στο πλοίο Κόντε Βέρντε που θα τη μετέφερε στο Μοντεβιδέο. Στην αποστολή συμμετείχε και ο Αλεξά-

Η Εθνική Γαλλίας στο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου του 1930. Πρώτος όρθιος από δεξιά ο Αλεξάντρ Βιλαπλάν. Δεύτερος καθιστός από δεξιά ο Λισιέν Λορέν.

ντρ Βιλαπλάν, που φόρεσε το περιβραχιόνιο της Γαλλίας σε εκείνο το Μουντιάλ, αλλά στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο είχε συνεργαστεί με την Γκεστάπο για την εξόντωση δεκάδων Εβραίων και θεωρείται η μεγαλύτερη ντροπή του γαλλικού ποδοσφαίρου.

Ο Ζιλ Ριμέ έπεισε επίσης τον Ρουμάνο βασιλιά Κάρολο Β΄, ο οποίος με χαρά ανέλαβε να οργανώσει προσωπικά την ομάδα που θα εκπροσωπούσε τη χώρα του. Μια και ο ρόλος των προπονητών τότε ήταν σε μεγάλο βαθμό διακοσμητικός, ο Κάρολος επέλεξε μόνος του τους παίκτες της αποστολής και τους εγγυήθηκε προσωπικά ότι δεν θα έχαναν τη δουλειά τους. Κάπως έτσι δύο ντουζίνες ενθουσιασμένοι Ρουμάνοι μπήκαν στο τρένο που τους μετέφερε ως τη Γένοβα και εκεί επιβιβάστηκαν στο Κόντε Βέρντε. Στο ίδιο πλοίο ανέβηκαν λίγο αργότερα, στη Βαρκελώνη, και οι Βέλγοι, που, όπως οι Γάλλοι, είχαν δεχτεί να λάβουν μέρος ύστερα από πιέσεις του ομοεθνή τους αντιπροέδρου της ΦΙΦΑ.

Η μόνη ευρωπαϊκή ομάδα που επέλε-

ξε διαφορετικό μέσο μετακίνησης ήταν η Γιουγκοσλαβία, που καθυστέρησε περισσότερο από τους υπόλοιπους να συμφωνήσει, με αποτέλεσμα να μη βρει εισιτήρια για το Κόντε Βέρντε. Η επιλογή των Γιουγκοσλάβων ήταν το κρουαζιερόπλοιο Φλόριντα, που ξεκινούσε από τη Μασσαλία, ένα καράβι που κανονικά θα έπρεπε να μεταφέρει και την μοναδική εκπρόσωπο της Αφρικής, την Αίγυπτο, αλλά το πλοίο που την πήγαινε στη Γαλλία καθυστέρησε υπερβολικά λόγω καταιγίδας, με αποτέλεσμα οι «Φαραώ» να χάσουν τη συμμετοχή τους στο πρώτο Μουντιάλ.

Το ταξίδι από την Ευρώπη μέχρι τη Νότια Αμερική διαρκούσε περίπου 20 μέρες, κατά τις οποίες οι προπονητές προσπαθούσαν να κρατήσουν τους παίκτες τους σε μια υποτυπώδη φόρμα. Σύμφωνα με τα όσα κατέγραψαν κάποιοι παίκτες στα ημερολόγια τους, αυτό σήμαινε κυρίως τρέξιμο και βασικές ασκήσεις γυμναστικής στο κατάστρωμα, κολύμπι στην πισίνα, αλλά σπάνια μαθήματα τακτικής. Ο Γάλλος επιθετικός Λουσι-

Γάλλοι παίκτες προπονούνται στο πλοίο Κόντε Βέρντε πριν φτάσουν στην Ουρουγουάη για το πρώτο Μουντιάλ της Ιστορίας (1930).

έν Λορέν περιέγραψε χαρακτηριστικά την κατάσταση: «Δεν είχαμε καταλάβει πλήρως τη σημασία αυτού του ταξιδιού. Πολλά χρόνια μετά συνειδητοποιήσαμε τι θέση έχουμε στην Ιστορία. Τότε το βλέπαμε σαν μια νέα περιπέτεια. Ήμασταν νέοι που περνούσαν καλά».

Από τις ευρωπαϊκές αποστολές, μόνο η Γιουγκοσλαβία ξεχώρισε, φτάνοντας μέχρι τον ημιτελικό. Στις 30 Ιουλίου 1930 η Ουρουγουάη και η Αργεντινή διεκδίκησαν στο κατάμεστο στάδιο Σεντενάριο το πρώτο Παγκόσμιο Κύπελλο. Με σκορ 4-2 οι Ουρουγουανοί πήραν τη νίκη και μαζί το πρώτο Μουντιάλ της Ιστορίας. Από τότε η ποδοσφαιρική κόντρα των δύο χωρών που έπαιξαν στον πρώτο μουντιαλικό τελικό δεν έχει σταματήσει και θεωρούνται παραδοσιακοί αντίπαλοι μέχρι σήμερα.

Ο δάσκαλος του κατενάτσιο

Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, όταν ως ποδοσφαιρική τακτική είχε καθιερω-

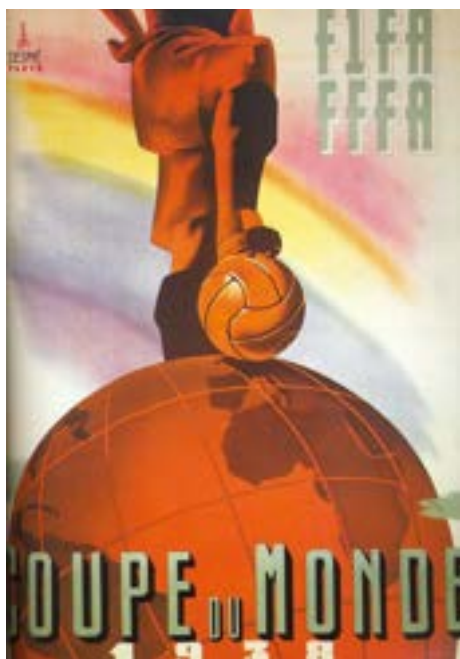
θεί το σύστημα 2-3-5, ένας Αυστριακός προπονητής, ο Καρλ Ράπαν, επιτόνησε και ανέπτυξε μια πρωτοποριακή τακτική στην οποία οι ποδοσφαιριστές άλλαζαν θέσεις και καθήκοντα ανάλογα με τις ανάγκες του παιχνιδιού.

Το σύστημα αυτό έδινε τεράστια σημασία στην άμυνα. Η ομάδα οργανωνόταν στο δικό της μισό του γηπέδου και περίμενε την επίθεση του αντιπάλου έχοντας τον έλεγχο του κέντρου. Το σύστημα ονομάστηκε αλυσίδα ή σύρτης (veggou ή bolt). Ο Ράπαν στηρίχθηκε στην ομαδική δουλειά των παικτών μέσα στο γήπεδο και έδωσε στους ερασιτέχνες της εποχής την ευκαιρία να πετύχουν αποτελέσματα ανεξάρτητα από το ταλέντο τους. Ήταν το πρώτο σύστημα με τέσσερεις αμυντικούς, που χρησιμοποίησε τον ένα σαν σύρτη ασφαλείας για να υποστηρίξει τους άλλους τρεις όταν έκαναν λάθη.

Ο Ράπαν δέχτηκε επαίνους αλλά και αρνητική κριτική για το τότε παράξενο

Η επίσημη αφίσα του πρώτου Μουντιάλ της Ιστορίας, που διεξήχθη στην Ουρουγουάη το 1930. ΔΕΞΙΑ: Προπαγανδιστική αφίσα του φασιστικού καθεστώτος του Μουσολίνι για το Μουντιάλ του 1934.

Η επίσημη αφίσα του Παγκοσμίου Κυπέλλου του 1938 που διεξήχθη στη Γαλλία.

σύστημά του. Οι υποστηρικτές του τον θεωρούν έναν από τους πρώτους «μάγους της τακτικής», ενώ οι πιο ρομαντικοί τονίζουν την κυνικότητά του να χρησιμοποιεί θεμιτά και αθέμιτα μέσα για να φτάσει στην επιτυχία. Με την Εθνική Ελβετίας ο Ράπαν έδωσε το παρών σε τρεις τελικές φάσεις Παγκοσμίου Κυπέλλου (1938, 1954, 1962). Και στις τρεις έπαιξε σφικτά αμυντικά, με βάση το πλάνο του, καταφέροντας να αποκλείσει με 4-2 την υπερομάδα της ναζιστικής Γερμανίας στο Μουντιάλ του 1938, ενώ το 1954, αφού απέκλεισε την ισχυρή Ιταλία, ηττήθηκε στα προημιτελικά από την Αυστρία με 5-7, σε ένα από τα πιο θεαματικά και παραγωγικά σε γκολ επίσημα ματς στην ιστορία του Μουντιάλ!

Ο Ράπαν πήρε έτσι μια γλυκιά εκδίκηση για την προσάρτηση της πατρίδας του

από το ναζιστικό καθεστώς του Αδόλφου Χίτλερ και έδειξε στον κόσμο ότι το σύστημά του ήταν ένας τρόπος ώστε οι πιο αδύναμες ομάδες να παρουσιάσουν ένα πιο αξιόμαχο πρόσωπο. Η εκτόξευση όμως αυτού του τρόπου παιχνιδιού στην κορυφή έπρεπε να περιμένει τρεις δεκαετίες ακόμη, όταν εφαρμόστηκε ως κατενάτσιο από τη μεγάλη Ίντερ της δεκαετίας του 1960, με λίμπερο (σκούπα) στην άμυνα τον Χελένιο Χερέρα, αλλά και εν γένει από την Εθνική Ιταλίας.

«Μια ομάδα μπορεί να δημιουργηθεί με δύο τρόπους: είτε έχεις στη διάθεσή σου 11 άτομα που χάρη στην κλάση και στις φυσικές τους ικανότητες μπορούν να κερδίσουν τους αντιπάλους τους – η Βραζιλία είναι ένα τέτοιο παράδειγμα – είτε έχεις 11 μέτριους παίκτες, που με επιβολή απόλυτης πειθαρχίας πρέπει να

Ο Ζιλ Ριμέ, ως πρόεδρος της ΦΙΦΑ, απονέμει το πρώτο τρόπαιο του Παγκοσμίου Κυπέλλου στον Πολ Τζουντ, πρόεδρο της Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου της Ουρουγουάης.

Ο πατέρας του κατενάτσιο, Καρλ Ράπαν (1905-1996). Ο πρωτοποριακός Αυστριακός προπονητής οδήγησε την ομάδα της Ελβετίας σε 3 τελικές φάσεις Μουντιάλ.

ενταχθούν σε ένα συγκεκριμένο σχέδιο για να αποδώσουν», δήλωνε ο Ράπαν σε μία σπάνια συνέντευξή του το 1962.

Ο πρώτος Έλληνας σε Μουντιάλ

Για πρώτη φορά στην ιστορία της η Εθνική Ελλάδος συμμετείχε σε τελική φάση Παγκοσμίου Κυπέλλου το 1994 στις ΗΠΑ. Ο πρώτος ωστόσο Έλληνας ποδοσφαιριστής που έλαβε μέρος σε Μουντιάλ ήταν ο θρυλικός Ρωμιός Λευτέρ από την Πρίγκηπο, όπως ήταν γνωστός ο Λευτέρης Κιουτσουκαντωνιάδης, που αγωνίστηκε το 1954, με τη φανέλα της Εθνικής Τουρκίας, στο αλησμόνητο Παγκόσμιο Κύπελλο της Ελβετίας. Οι καταπληκτικές εμφανίσεις του σ' εκείνο το Μουντιάλ έγραψαν ιστορία, καθώς έβαλε δύο γκολ, ένα εναντίον της Νότιας Κορέας και ένα εναντίον των «Πάντσερ» της Δυτικής Γερμανίας, σε αγώνα μπαράζ.

Τη δεκαετία του 1950 ο Κιουτσουκαντωνιάδης συγκαταλεγόταν στους κο-

ρυφαίους σκόρερ του κόσμου. Αγωνίστηκε 50 φορές με την Εθνική Τουρκίας, αν και επισήμως αναφέρονται 46 συμμετοχές, τις 9 ως αρχηγός. Οι άλλες τέσσερις ήταν με την ολυμπιακή ομάδα της Τουρκίας το 1948 στους Ολυμπιακούς του Λονδίνου, όπου έπαιξε με αντίπαλο τη Γιουγκοσλαβία (1-3) και την Κίνα (4-0). Συνολικά πέτυχε 21 γκολ με το αντιπροσωπευτικό συγκρότημα της γειτονικής χώρας και μέχρι σήμερα είναι ο τέταρτος σκόρερ της όλων των εποχών.

Το παρατσούκλι του Λευτέρ ήταν Προφέσορας, λόγω της άνεσής του στο σκοράρισμα, καθώς έβρισκε δίκτυα σχεδόν με κάθε τρόπο. Λέγεται μάλιστα ότι δεν είχε χάσει ποτέ πέναλτι. Με εκείνον μπροστάρη, καθώς σκόραρε δύο φορές, οι Τούρκοι κατάφεραν να νικήσουν το 1956 τη θρυλική ουγγρική ομάδα του Φέρεντς Πούσκακ με 3-1. Μετά τον αγώνα οι έκπληκτοι Μαγυάροι παραδέχτηκαν την ανωτερότητα των αντιπάλων

τους, λέγοντας πως αν είχαν παίξει έτσι και το 1954, θα είχαν σίγουρα μια θέση στην τετράδα εκείνου του Μουντιάλ.

Κατά την ανάκρουση του εθνικού ύμνου ο Λευτέρ συνήθιζε να βγάζει τον σταυρό που φορούσε έξω από τη φανέλα του. Με την Εθνική Τουρκίας αγωνίστηκε και εναντίον της Ελλάδας. Στις 23 Απριλίου 1948 η Τουρκία νίκησε την Ελλάδα 3-1 και ο Κιουτσουκαντωνιάδης ήταν ένας από τους σκόρερ της. Τότε κάποιοι Έλληνες του επιτέθηκαν φραστικά και τον αποκάλεσαν «προδότη του έθνους».

Αναμφίβολα ο Λευτέρ ήταν ο σπουδαιότερος ποδοσφαιριστής που αγωνίστηκε ποτέ με τη φανέλα της Τουρκίας. Θρυλική μορφή στη γειτονική χώρα,

Ο πρώτος Έλληνας που αγωνίστηκε σε Μουντιάλ, ο Ρωμιός Λευτέρης Κιουτσουκαντωνιάδης. Διακρίθηκε με τη φανέλα της Εθνικής Τουρκίας στο Παγκόσμιο Κύπελλο του 1954, πετυχαίνοντας μάλιστα 2 γκολ.

λατρεύτηκε όσο λίγοι, παρότι χριστιανός. Δεν ήταν βέβαια όλα πάντοτε ρόδινα και εύκολα για εκείνον, αφού στην Πόλη, όπου ζούσε, αντιμετώπιζε συνεχώς καχυποψία και ρατσισμό. Στο οργανωμένο μάλιστα ανθελληνικό πογκρόμ της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 το εξαγριωμένο πλήθος είχε φτάσει έξω από το σπίτι του και τον απειλούσε, αλλά σώθηκε από φανατικούς οπαδούς της Φενερμαχτσέ, οι οποίοι υπερασπίστηκαν τον αγαπημένο τους Λευτέρ, το είδωλό τους και αστέρι της ομάδας του.

«Ξέρω πως όταν πεθάνω θα τυλίξουν το φέρετρό μου με την ερυθρά ημισέληνο, αλλά η καρδιά μου θα είναι γαλάζια με σταυρό», είχε προβλέψει κάποτε ο Λευτέρ. Πράγματι, έτσι έγινε. Άφησε την τελευταία του πνοή στις 13 Ιανουαρίου 2012, σε ηλικία 87 ετών. Στην κηδεία του παρέστησαν χιλιάδες Τούρκοι και Ρωμιοί, ακόμη και ο πρωθυπουργός Ρεσέπ Ταγίπ Ερντογάν. Μάλιστα, για να τον τιμήσουν, οι Τούρκοι έδωσαν σε δρόμο της Πριγκήπου το όνομά του.

Βόρεια Κορέα. Μία αναπάντεχη έκπληξη

Η μυστηριώδης εθνική ομάδα της Βόρειας Κορέας προκρίθηκε για πρώτη φορά στην τελική φάση του Παγκόσμιου Κυπέλλου το 1966 στην Αγγλία, αφού απροσδόκητα κέρδισε δύο φορές την Αυστραλία στα μπαράζ που έγιναν στην εξωτική Καμπότζη.

Αυτή η εξέλιξη όμως προξένησε πολλά προβλήματα στη βρετανική κυβέρνηση λόγω του Ψυχρού Πολέμου, που εκείνη την εποχή βρισκόταν στην πιο θερμή φάση του. Το Υπουργείο Εξωτερικών δεν αναγνώριζε τη Βόρεια Κορέα ως ανεξάρτητο κράτος. Αν επέτρεπε στην εθνική ομάδα της να αγωνιστεί, θα ήταν σαν να την αναγνώριζε ως κράτος και αυτό θα προκαλούσε ντόμινο αρνητικών πολιτι-

Η Εθνική της Βόρειας Κορέας στο Παγκόσμιο Κύπελλο του 1966 αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες εκπλήξεις στην ιστορία των Μουντιάλ.

κών και διπλωματικών εξελίξεων με τη «σύμμαχο» Νότια Κορέα. Αποφασίστηκε λοιπόν, ως πιο δόκιμη λύση, να αρνηθούν να δώσουν βίζα στους παίκτες, ώστε να μην μπορέσουν να ταξιδέψουν. Όταν όμως ενημερώθηκε η ΦΙΦΑ, αντέδρασε οργισμένα και δυναμικά. Ενημέρωσε το Λονδίνο ότι, αν αρνούνταν τις βίζες, θα απέσυρε τη διοργάνωση από την Αγγλία και θα την πραγματοποιούσε σε άλλη χώρα.

Σύμφωνα με πρόσφατα αποκαλυπτικά αρχεία που βγήκαν στο φως της δημοσιότητας, το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών πανικοβλήθηκε και εξέδωσε τις απαραίτητες βίζες, φοβούμενο τον αντίκτυπο που θα είχε στον Τύπο μία αμφιλεγόμενη απόφαση που θα συσχέτιζε σκανδαλωδώς την πολιτική με τον

αθλητισμό. Άλλος ένας λόγος γι' αυτό ήταν το τεράστιο ενδιαφέρον των Βρετανών για το Μουντιάλ και η ενδεχόμενη οικονομική καταστροφή αν η διοργάνωση άλλαζε χώρα διεξαγωγής. Για να αντισταθμίσουν ωστόσο την έκδοση βίζας, απαγόρευαν την ανάκρουση του εθνικού ύμνου της Βόρειας Κορέας. Επειδή όμως θα ήταν παράδοξο να ακούγεται ο εθνικός ύμνος των υπόλοιπων δεκαπέντε χωρών και όχι της Βόρειας Κορέας, η αγγλική ποδοσφαιρική ομοσπονδία αποφάσισε να ακουστούν οι εθνικοί ύμνοι μόνο των ομάδων που θα συμμετείχαν στο εναρκτήριο ματς και στον τελικό του Γουέμπλεϊ.

Όταν οι ανεπιθύμητοι Βορειοκορεάτες έφτασαν στο προπονητικό κέντρο του Μίντλεσμπρο, συνέβη το εξής παρά-

δοξο: παρότι μία δεκαετία πριν οι Βρετανοί πολέμουσαν τους Βορειοκορεάτες στον Πόλεμο της Κορέας, οι κάτοικοι του Μίντλεσμπερο φέρθηκαν φιλικά στους Βορειοκορεάτες παίκτες. Άλλωστε δεν έφταιγαν εκείνοι που η κορεατική χερσόνησος είχε χωριστεί στα δύο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Καθώς οι μέρες περνούσαν, το πλήθος που συνέρρεε για να δει την προπόνηση των Βορειοκορεατών και τους περίμενε στο ξενοδοχείο για να πάρει αυτόγραφα αυξανόταν συνεχώς.

Η Βόρεια Κορέα ήταν στον 4ο όμιλο, μαζί με την Ιταλία, τη Σοβιετική Ένωση και τη Χιλή. Σύμφωνα με τα προγνωστικά του Τύπου θα είχαν τον ρόλο του κομπάρσου στον πρώτο γύρο. Στον πρώτο αγώνα ηττήθηκαν με 3-0 από την παρέα του Λεβ Γιασίν, του καλύτερου τερματοφύλακα όλων των εποχών. Στον δεύτερο αγώνα, η ισοπαλία με τη Χιλή αναπτέρωσε τις ελπίδες για πρόκριση, ενώ το αγγλικό κοινό συνέχισε να τους υποστηρίζει.

Στον τρίτο και τελευταίο αγώνα τους στον όμιλο, στις 19 Ιουλίου 1966 στο γήπεδο του Μίντλεσμπερο, οι Ασιάτες αντιμετώπισαν την πανίσχυρη Ιταλία, που της αρκούσε μία ισοπαλία για να προκριθεί στα προημιτελικά. Όμως η Βόρεια Κορέα έκανε την έκπληξη και νίκησε 1-0, με γκολ στο πρώτο ημίχρονο από τον Πακ Ντου-Ικ, έναν οδοντίατρο που οι φήμες έλεγαν ότι δεν ασκούσε ποτέ το επάγγελμά του. Έτσι η Βόρεια Κορέα έγινε η πρώτη ασιατική χώρα που πέρασε τη φάση των ομίλων, και στα προημιτελικά αντιμετώπισε την ταλαντούχα εθνική ομάδα της Πορτογαλίας του θρυλικού Εουσέμπιο στο Γκούντισον Παρκ. Παρότι προηγήθηκε με 3-0, ο Εουσέμπιο πέτυχε 4 γκολ και ο Αουγκούστο 1, δίνοντας τελικά την πρόκριση στους Ίβηρες με 5-3.

Η ήττα όμως δεν ήταν καθόλου ντρο-

πιαστική για τους περήφανους Βορειοκορεάτες, που ήδη είχαν πετύχει μία από τις μεγαλύτερες εκπλήξεις στην ιστορία του Μουντιάλ και κατά την επιστροφή τους στην πατρίδα τους υποδέχτηκαν σαν ήρωες!

Η υπέροχη Πολωνία του Γκόρσκι

Τόνοι μελάνι έχουν κυθεί για τις πολυδιαφημιζόμενες βασίλισσες χωρίς στέμμα Ουγγαρία του Πούσκας (1954), Ολλανδία του Κρόιφ (1974) και Βραζιλία του Ζίκο (1982). Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με μία άλλη υπερομάδα, την υποτιμημένη Πολωνία του Καζίμιερζ Γκόρσκι. Αφού κατέκτησε το χρυσό μετάλλιο στους Ολυμπιακούς του Μονάχου το 1972, η ενδιαφέρουσα ομάδα του Γκόρσκι έπρεπε να περάσει το εμπόδιο της Αγγλίας για να προκριθεί στο Μουντιάλ της Δυτικής Γερμανίας το 1974. Στον τελευταίο μεταξύ τους αγώνα στο κατάμεστο Γουέμπλεϊ στις 17 Οκτωβρίου 1973, η ισοπαλία αρκούσε στους Πολωνούς για να βρεθούν στην τελική γιορτή του παγκοσμίου ποδοσφαίρου.

Πριν από τον κρίσιμο αγώνα ο θρυλικός Άγγλος προπονητής Μπράιαν Κλαφ ειρωνεύτηκε τον Πολωνό τερματοφύλακα Γιαν Τομασέφσκι, με την κίτρινη φανέλα, το κόκκινο σορτς και τις άσπρες κάλτσες του, σαν «κλόουν του τσίρκου με γάντια». Στην αντίπερα όχθη, ο Γκόρσκι γνώριζε ότι οι αγχωμένοι παίκτες του έβλεπαν το Γουέμπλεϊ σαν απόρθητο κάστρο. Η ομιλία του όμως στα αποδυτήρια τόνωσε το ηθικό τους: «Η νίκη απέναντι σε μια αδύναμη ομάδα δεν έχει χαρά. Μπορεί σε 20 χρόνια να παίξετε 1.000 ματς και κανείς να μη σας θυμάται. Απόψε όμως, με αντίπαλο την Αγγλία και σε ένα γήπεδο σαν αυτό, έχετε την ευκαιρία να περάσετε στην Ιστορία». Τα λόγια του έπιασαν τόπο, καθώς οι αλαζόνες Άγγλοι υποχρεώθηκαν σε εφιαλ-

Η εξαιρετική ομάδα της Πολωνίας, που μάγεψε τους φιλάθλους στο Μουντιάλ του 1974.

τική ισοπαλία 1-1 με τους παθιασμένους Πολωνούς χάρη στις εντυπωσιακές επεμβάσεις του «κλόουν» Τομασέφσκι.

Η εμφάνιση των σταρ του Γκόρσκι στο Γουέμπλεϊ ήταν η απαρχή της χρυσής εποχής του πολωνικού ποδοσφαίρου, με τέσσερις συνεχόμενες παρουσίες σε τελικές φάσεις Μουντιάλ. Αντίθετα, η ταπεινωμένη Αγγλία γνώρισε τον πιο ντροπιαστικό αποκλεισμό της σε προκριματική φάση μεγάλης διοργάνωσης, ενώ, ταυτόχρονα, το 1-1 αποτέλεσε το άδοξο τέλος του αρχιτέκτονα του μεγάλου αγγλικού θριάμβου του 1966, Αλφ Ράμσεϊ, που απολύθηκε από τον πάγκο των «Λιονταριών».

Στα γήπεδα της Δυτικής Γερμανίας η Πολωνία έκανε θαύματα, με την ηγετική φυσιογνωμία του Καζιμιερζ Ντέινα να δεσπόζει στο κέντρο, ενώ στην επίθεση οι Γκρζέγκορζ Λάτο και Αντρέι Σάρμαχ σκορπούσαν τον τρόμο στις αντίπαλες άμυνες. Στην πρώτη φάση των ομίλων η αρμάδα του Γκόρσκι σάρωσε τους αντιπάλους της, επικρατώντας με 3-2 της

Αργεντινής και 2-1 της Ιταλίας και διαλύοντας με 7-0 την Αϊτή. Στον δεύτερο γύρο υποχρέωσε σε ήττα τη σκληροτράχηλη Σουηδία και τη Γιουγκοσλαβία του Ντούσαν Μπάγιεβιτς, φτάνοντας έτσι μέχρι τον άτυπο ημιτελικό κόντρα στη Δυτική Γερμανία. Στο λασπωμένο τερέν του Βαλντστάντιον της Φρανκφούρτης, στον πιο δραματικό και συναρπαστικό αγώνα της διοργάνωσης, οι Πολωνοί έπαιξαν καλύτερα απέναντι στους πανικόβλητους διοργανωτές, έχασαν αρκετές σπουδαίες ευκαιρίες, αλλά δεν τα κατάφεραν. Ένα γκολ του Γκερντ Μίλερ και η σταθερότητα του φύλακα άγγελου Ζεπ Μάιερ κάτω από τα γκολπόστ χάρισαν το εισιτήριο για τον τελικό στο συγκρότημα του ανακουφισμένου μετά το τέλος του αγώνα προπονητή Χέλμουτ Σεν.

Αυτή ήταν η μοναδική ήττα της Πολωνίας στα επτά παιχνίδια που έδωσε στο Μουντιάλ του 1974 και, αναμφισβήτητα, οι παίκτες του Γκόρσκι ξεχώρισαν σε αυτή τη διοργάνωση και στον μικρό τελικό έδειξαν για μία τελευταία φορά πό-

σο σπουδαία ομάδα ήταν, όταν νίκησαν με 1-0 την πρωταθλήτρια κόσμου Βραζιλία χάρη σε ένα ακόμη τέρμα του Λάτο, ο οποίος αναδείχθηκε σε πρώτο σκόρερ της διοργάνωσης, με 7 γκολ. Η Πολωνία επίσης ανέδειξε τον κορυφαίο νεαρό παίκτη της διοργάνωσης (Βλαντίσλαβ Ζμούντα) και διέθετε την καλύτερη επιθετική συγκομιδή (16 γκολ).

Δεκαετίες αργότερα, σε συνέντευξή του στην ιστοσελίδα History of Soccer, ο Πολ Μπράιτνερ, ένα από βασικά γρανάζια των «Πάντσερ» το 1974, ήταν κατηγορηματικός: «Σε ένα παιχνίδι πάντα πίστευα ότι νικήσαμε μια βασικά ανώτερη ομάδα. Ήταν η καλύτερη ομάδα της διοργάνωσης. Εννοώ την Πολωνία του 1974. Κερδίσαμε 1-0 την Πολωνία στον ημιτελικό στη Φρανκφούρτη. Ήταν μια πολύ υγρή μέρα και είμαι βέβαιος ότι δεν θα είχαμε νικήσει τους Πολωνούς αν δεν υπήρχαν οι συνθήκες κακοκαιρίας. Η εθνική ομάδα της Πολωνίας ήταν εξίσου

τέλεια δομημένη με την ομάδα μας το 1972, που ήταν μια ομάδα με πραγματική συνύπαρξη βιρτουόζων της μπάλας, μαχητών, νέων και έμπειρων παικτών. Ήταν ένα απόλυτα αρμονικό μίγμα, που παρήγε απλώς φανταστικό ποδόσφαιρο. Η πολωνική ομάδα του 1974 είχε παρόμοια δομή, αλλά κάποιοι από τους παίκτες δεν μπορούσαν να διαχειριστούν τις φρικτές συνθήκες που επικρατούσαν στον αγωνιστικό χώρο. Κερδίσαμε αυτό το παιχνίδι λόγω αυτής της λεπτομέρειας. Σ' εκείνη τη διοργάνωση ήταν καλύτεροι από τη Γερμανία, την Ολλανδία, τη Βραζιλία ή οποιονδήποτε άλλο θυμάμαι. Ήταν οι καλύτεροι το 1974».

Ο άδοξος τελευταίος μουντιαλικός χορός του Μαραντόνα

Το σύμβολο του παγκόσμιου ποδοσφαίρου, ο Ντιέγκο Αρμάντο Μαραντόνα, είδε τη φήμη του να απογειώνεται όταν ως αρχηγός της Εθνικής Αργεντινής στο

Ο Καζίμιερζ Γκόρσκι (πρώτος αριστερά), γνωστός από το πετυχημένο πέρασμά του από το ελληνικό πρωτάθλημα, ήταν ο αρχιτέκτονας της μεγάλης Πολωνίας στο Μουντιάλ του 1974. Πίσω του ο χαμογελαστός «κλόουν» Τομασέφσκι.

Ο Ντιέγκο Αρμάντο Μαραντόνα (1960-2020) με το Παγκόσμιο Κύπελλο το 1986.

Παγκόσμιο Κύπελλο του 1986 οδήγησε τη χώρα του στον απόλυτο θρίαμβο, οχτώ χρόνια πριν από το άδοξο τέλος του, πάλι σε τελική φάση του Μουντιάλ, καθώς αποπέμφθηκε με ταπεινωτικό τρόπο από τη διοργάνωση του 1994 λόγω χρήσης αναβολικών ουσιών.

Στο Μουντιάλ της Αμερικής η εθνική ομάδα του Άλφιο Μπαζίλε, με ηγέτη τον τριαντατετράχρονο Μαραντόνα, έδειχνε ικανή να διεκδικήσει το τρίτο παγκόσμιο στέμμα της ιστορίας της, ύστερα από αυτά του 1978 και του 1986. Η Αλμπισελέστε ξεκίνησε εντυπωσιακά, με το 4-0 επί της άτυχης Εθνικής Ελλάδας, ενώ αργότερα έκανε το δύο στα δύο με ζόρικη νίκη επί της επικίνδυνης Νιγηρίας (2-1), αλλά μία εικόνα επισκίασε απόλυτα αυτή τη νίκη: ο Μαραντόνα αποχωρούσε από τον αγωνιστικό χώρο πιασμένος

χέρι χέρι (!) με μία μυστηριώδη νοσοκόμα, η οποία τον πήγε για έλεγχο αντιντόπινγκ. Μάλιστα ήταν η πρώτη φορά στην εν λόγω διοργάνωση που μία νοσοκόμα έμπαινε στον αγωνιστικό χώρο για να πάρει έναν παίκτη ώστε να υποβληθεί σε έλεγχο για χρήση αναβολικών ουσιών.

Αμέσως έγινε γνωστό ότι ο Μαραντόνα βρέθηκε να έχει κάνει χρήση πέντε παραγώγων της εφεδρίνης, με αποτέλεσμα να τιμωρηθεί με αποκλεισμό 15 μηνών από τη ΦΙΦΑ και, μοιραία, να αποβληθεί από τη διοργάνωση. «Μου έκοψαν τα πόδια», ήταν η θρυλική ατάκα του απογοητευμένου Μαραντόνα για την τιμωρία, η οποία διέλυσε ψυχολογικά την Αργεντινή, που στη φάση των 16 αποκλείστηκε από τη Ρουμανία του Γκεόργκι Χάτζι με 3-2.

Ο Αμπέλ Μπάλμπο μάλιστα, που είχε βρεθεί σ' εκείνη τη διοργάνωση ως μέλος της Αλμπισελέστε, τόνισε μερικά χρόνια αργότερα στο τηλεοπτικό δίκτυο TNT Sports πως «όλο αυτό που έγινε δεν ήταν τίποτε άλλο από ένα κακοπαιγμένο θέατρο της παγκόσμιας ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας, που θέλησε να εξοντώσει τον Μαραντόνα για το γεγονός ότι είχε καταφερθεί εναντίον της. Αυτό που έγινε με τον Ντιέγκο ήταν μία συνωμοσία», για να συμπληρώσει: «Ενοχλούσαμε αρκετούς και δεν μπορούσαν να μας επιτρέψουν να γίνουμε παγκόσμιοι πρωταθλητές. Ήταν όλα πολύ παράξενα. Ο Ντιέγκο ήταν πάντα πολύ ειλικρινής μαζί μας. Αλλά τον έψαξαν και ήρθαν να τον πάρουν, ήταν όλα θέατρο. Ο χρόνος έδειξε ότι έχουμε δίκιο. Όλοι είδαν ότι κάτι απαίσιο υπήρχε στη ΦΙΦΑ».

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

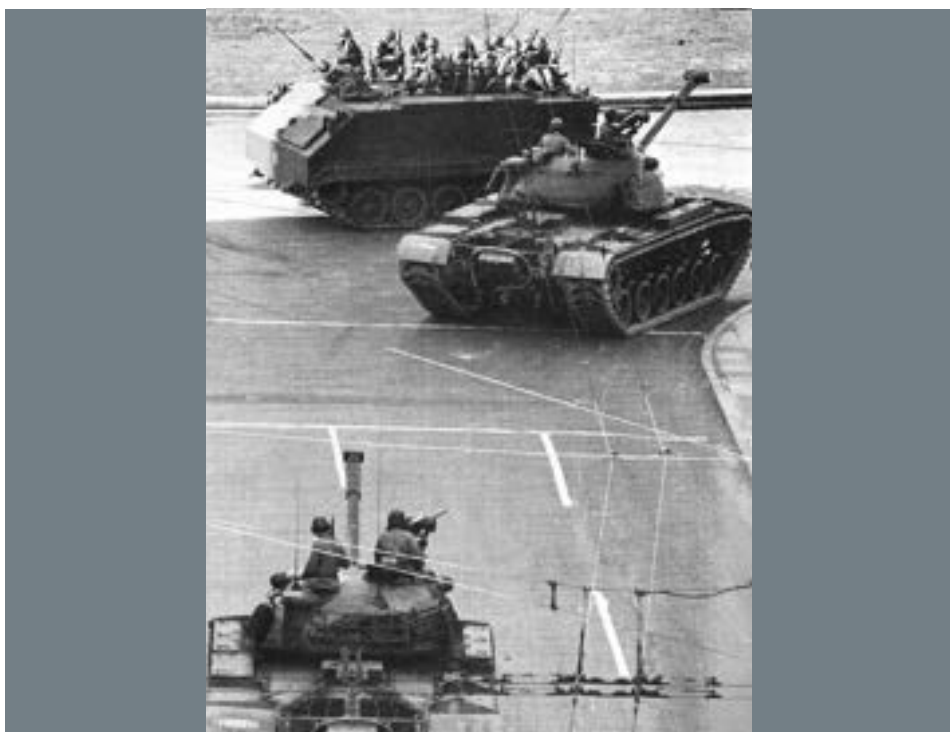
Ο Μιλτιάδης Βαρβούνης είναι ιστορικός ερευνητής.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1973

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΖΕΛΙΟΣ Ο (ΜΟΝΟΣ) ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΑΘΗΚΕ ΣΤΟ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΡΑΓΚΟΥ

Στις 25 Νοεμβρίου 1973 ο «αφανής» δικτάτορας Δημήτρης Ιωαννίδης ανέτρεψε τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και επέβαλε στη χώρα νέο, σκληρότερο στρατιωτικό καθεστώς

Άρματα μάχης στην περιοχή της Ομόνοιας αμέσως μετά την αιματηρή καταστολή της εξέγερσης του Πολυτεχνείου. Μία εβδομάδα αργότερα τα τανκς έκαναν και πάλι την εμφάνισή τους στους αθηναϊκούς δρόμους, αυτή τη φορά λόγω του πραξικοπήματος Ιωαννίδη στις 25 Νοεμβρίου 1973.

ως συνέχεια αυτού της 21ης Απριλίου 1967. Κατά γενική ομολογία το πραξικόπημα αυτό επικράτησε χωρίς να αντιμετωπίσει καμία αντίδραση, ούτε κοινωνική αλλά ούτε εντός του στρατεύματος. Εκτός από μία περίπτωση...

ΓΥΡΩ στις 3:30 τα χαράματα της Κυριακής, 25 Νοεμβρίου 1973 τα τανκς έκαναν την εμφάνισή τους στους δρόμους του λεκανοπεδίου της Αττικής και της ευρύτερης περιοχής. Είχε μόλις εκδηλωθεί νέο στρατιωτικό πραξικόπημα, υπό τον διοικητή της ΕΣΑ, ταξίαρχο Δημήτρη Ιωαννίδη, που σχεδίαζόταν εντατικά για αρκετό διάστημα και ανέτρεψε τον προηγούμενο δικτάτορα, Γεώργιο Παπαδόπουλο, και τη δοτή κυβέρνηση Μαρκεζίνη. «Αι Ένοπλοι Δυνάμεις του Έθνους, υπείκουσαι εις τον

υπέρτατον νόμον της σωτηρίας της πατρίδος και συμμορφούμεναι προς τα συνταγματικές επιταγάς, απεφάσισαν να αναλάβουν την ευθύνη τη αντιμετώπισης των νέων απειλών, της διαλύσεως της κρατούσης συγχύσεως και της πλήρους εκκαθαρίσεως της καταστάσεως», αναφερόταν χαρακτηριστικά στο διάγγελμα της νέας χούντας, που άρχισε να μεταδίδεται μερικές ώρες μετά.

Σύμφωνα με τις διακηρύξεις του νέου καθεστώτος, την πρωτοβουλία αυτή είχε υποστηρίξει το σύνολο των αξιω-

Από την πρώτη συνεδρίαση του νέου «υπουργικού συμβουλίου» της χούντας στις 26 Νοεμβρίου 1973, μετά την ανατροπή του Γεωργίου Παπαδόπουλου. Στο κέντρο ο νέος «πρόεδρος της Δημοκρατίας», αντιστράτηγος Φαίδων Γκιζίκης, και δεξιά του ο νέος «πρωθυπουργός», Αδαμάντιος Ανδρουτσόπουλος.

Χαρακτηριστικά (αν και πανομοιότυπα εξαιτίας της λογοκρισίας) πρωτοσέλιδα για τη «μεταβολή» της 25ης Νοεμβρίου 1973.

ματικών και των υπαξιωματικών στα τρία όπλα. Ήταν όμως έτσι;

Διαταγή για υπερπήσεις προς εκφοβισμό

Γύρω στις 7 το πρωί της ίδιας μέρας ο αντισμήναρχος Δημήτρης Ζέλιος, που υπηρετούσε στη Λάρισα ως διοικητής μοίρας, ειδοποιήθηκε να μεταβεί εκτάκτως στη μονάδα του.

Ο γεννημένος το 1934 Ζέλιος είχε αποφοιτήσει από τη Σχολή Ικάρων το 1957, είχε υπηρετήσει σε διάφορες μονάδες στην Ελλάδα και στην Κύπρο, και από το καλοκαίρι του 1972 ήταν διοικητής της 348 Μοίρας Τακτικής Αναγνωρίσεως (ΜΤΑ) στην 110 Πτέρυγα Μάχης ΠΜ. Το 1961 είχε παντρευτεί τη Μαρία

Πούλιου και την επόμενη χρονιά είχε γεννηθεί η κόρη τους, Ερμιόνη. Στη διάρκεια της απριλιανής δικτατορίας δεν αντιμετώπισε προβλήματα, μολοντί φρόντιζε να κρατάει αποστάσεις από το καθεστώς. «Ο πατέρας μου δεν ήταν αριστερός, αλλά ήταν ενάντια στην δικτατορία», λέει σήμερα στην *Ιστορία Εικονογραφημένη* η κόρη του. «Σχεδόν κάθε βράδυ, για παράδειγμα, ακούγαμε κρυφά την Deutsche Welle, παρ' όλο που οι αερονόμοι γύριζαν γύρω από τα σπίτια για έλεγχο».

Μόλις έφτασε στη μονάδα του, το πρωί της 25ης Νοεμβρίου 1973, ο Ζέλιος διατάχθηκε να ανακαλέσει το προσωπικό της 348 ΜΤΑ λόγω γενικής επιφυλακής και κατόπιν να ετοιμάσει τέσσερα

Ο «αφανής δικτάτωρ», ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης (δεξιά), υποδέχεται τον αντιστράτηγο Γκιζίκη στο ΕΑΤ/ΕΣΑ, όπου ο πρώτος ήταν διοικητής. ΔΕΞΙΑ: Ο Παπαδόπουλος και ο Ιωαννίδης το 1975, στη διάρκεια της δίκης των πρωταιτίων του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου 1967.

αεροσκάφη χωρίς οπλισμό. Ο Ζέλιος δεν γνώριζε τι ακριβώς συνέβαινε, ούτε ποιος ήταν ο σκοπός της αποστολής. Εκείνη την ώρα οι πληροφορίες ήταν συγκεχυμένες. Όπως έγραψε στις 29 Νοεμβρίου 1973 στην αναφορά του προς τον νέο –μετά τις 25 Νοεμβρίου– αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας (ΓΕΑ), Αλέξανδρο Παπανικολάου, εκείνη την ώρα «εκ του ραδιοφωνικού σταθμού Θεσ/νίκης μετεδίδετο κατά διαστήματα η προκήρυξις υπ' αριθ. 1 καθ' ην ο Δ/τής του Γ' Σώματος Στρατού απηγόρευε την κυκλοφορίαν εις την περιοχὴν ευθύνης του. Οι ραδιοφωνικοί σταθμοὶ Αθηνῶν και Λαρίσης μετέδιδον τα συνήθη προγράμματά των. Αργότερον μετεδόθη ανωνύμως εκ του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνῶν ὅτι αι Ἐνοπλοι Δυνάμεις ανέλαβον την διακυβέρνησιν της

χώρας και ὅτι η 21η Απριλίου θα συνεχισθῆ».

Λίγα λεπτά αργότερα του δόθηκε νέα διαταγή: η μοίρα των τεσσάρων πολεμικών αεροσκαφῶν θα ἔπρεπε ακριβῶς στις 10:00 να πραγματοποιήσῃ δύο διελύσεις πάνω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη και στη συνέχεια να κάνει πτήσεις πάνω ἀπὸ τις Σέρρες, τὴ Δράμα και τὴν Καβάλα σε χαμηλὸ ὕψος (700-1.000 μ.). «Αμέσως "άστραψε" εἰς τὸν νουν μου ἡ ἀπαισία εἰκῶν του ἐμφυλίου σπαραγμοῦ μεταξύ των ἀκολουθούντων τὸν Παπαδόπουλον και αὐτῶν που ἔπαυσε κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως Μαρκεζίνη», σημείωνε αργότερα στην αναφορά του, προσθέτοντας: «Απὸ τις 8:20 ἕως τις 9:20 ἐκάθησα εἰς τὸ Γραφεῖόν μου, αἰ σκέψεις μου ἐστρέφοντο περίξ του ἐμφυλίου σπαραγμοῦ και ἐφοβήθην μήπως ἡ διέ-

Ο Δημήτρης Ζέλιος (δεύτερος από αριστερά) ως πρωτοετής φοιτητής στη Σχολή Ικάρων το 1954. Αριστερά του ο τότε αντιπρόεδρος και υπουργός Εθνικής Άμυνας στην κυβέρνηση Παπάγου, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, με τον οποίο ο Ζέλιος αργότερα είχε συχνή επικοινωνία.

λευσις άνωθεν Θεσ/νίκης δώση το αρχικόν έναυσμα». Σε μεταγενέστερη καταγραφή στο ημερολόγιό του, το οποίο ολοκλήρωσε το 2000 και εκτενή αποσπάσματα δημοσιεύονται για πρώτη φορά εδώ, εξηγεί διεξοδικότερα: «Στο Γραφείο μου [...] σκέφτηκα και μελέτησα ποιες λύσεις έχω: (1) Να εκτελέσω την αποστολή: [...] Ήταν η πλέον ανώδυνος λύση για μένα. Όμως, πρώτο ήταν σαν να λάμβανα θέση υπέρ αυτών που διατάσσουν χωρίς να γνωρίζω τίποτε το συγκεκριμένο [...] δεύτερο με τρόμαζε η σκέψη του κόσμου των πόλεων της Βορείου Ελλάδος όπου θα εκτελούσα τις διελεύσεις, που θα έλεγε εμείς τους εμπιστευθήκαμε τα αεροπλάνα για την ασφάλεια της πατρίδας και αυτοί τα στρέφουν εναντίον μας, και τρίτο με προβλημάτιζε η περίπτωση αιματοχυσίας ή το χειρότερο η περίπτωση εμφυλίου σπαραγμού. (2) Να αρνηθώ την εκτέλεση

της αποστολής: Θα με παραμέριζαν προσωρινά και αργότερα θα με απέτασαν, αναθέτοντας συγχρόνως σε άλλον την εκτέλεση της αποστολής. (3) Να αντιδράσω δυναμικά: Δεν είχα όμως σοβαρή δύναμη, γιατί ήταν Κυριακή και στη Μοίρα ήμασταν πολύ λίγοι Αξιωματικοί, Υπαξιωματικοί και Σμηνίτες. (4) Να ματαιώσω εν πτήσει την αποστολή. [...] Και τις τέσσερις λύσεις τις απέρριψα κατηγορηματικά, γιατί ήσαν αντίθετες με το αξίωμά μου, τον όρκο μου, τις ευθύνες μου ως Διοικητή Μοίρας και τον χαρακτήρα μου. Στη συνέχεια σκέφτηκα πως αυτή τη στιγμή έχω στα χέρια μου ένα "μέσο", ένα αεροπλάνο που μπορεί να μην το ξαναέχω στη ζωή μου. Θα φύγω για την Ιταλία. Έτσι, πέρα από το γεγονός ότι δεν στρέφω τα μέσα των Ενόπλων Δυνάμεων εναντίον του λαού, θα τους εκθέσω διεθνώς, θα τους προβληματίσω και θα δείξω σε όλον τον

Ο Ζέλιος κατά την ορκωμοσία του ως νέος ανθυποσημηναγός στις 11 Οκτωβρίου 1957.

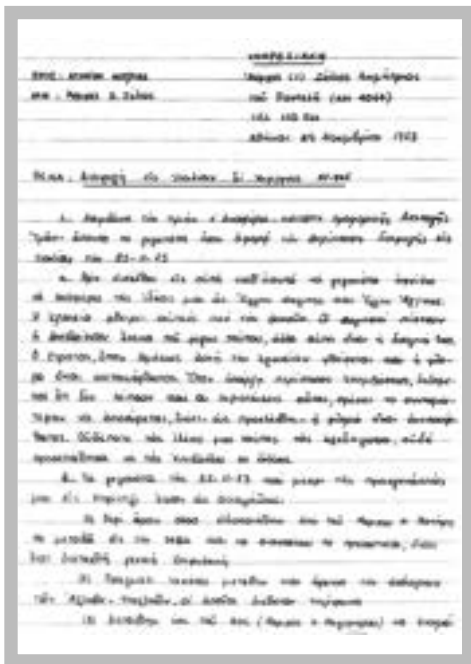
κόσμο ότι η Χούντα δεν ασκεί απόλυτο έλεγχο στις Ένοπλες Δυνάμεις».

Μιλώντας στην *Ιστορία Εικονογραφημένη* η σύζυγος του Ζέλιου, Μαρία, θυμάται σήμερα ότι αμέσως μετά «ο άντρας μου ήρθε για πολύ λίγο στο σπίτι μας στη μονάδα, φορώντας μάλιστα τη φόρμα του. Μου είπε ότι διατάχθηκε να πάρει το αεροπλάνο και προς εκφοβισμό και επίδειξη ισχύος να πετάξει πάνω από ορισμένες πόλεις της Βόρειας Ελλάδας. Μου είπε ακόμα ότι ζήτησε εξηγήσεις από τους ανωτέρους του, αλλά δεν του δόθηκαν. Όμως είχε αποφασίσει ότι δεν ήθελε να γίνει κάτι σοβαρό, ένας δικασμός ή εμφύλιος πόλεμος. Ήταν αποφασισμένος να φύγει στο εξωτερικό, ξέροντας ότι άρχιζε μια δύσκολη περίοδος για τον ίδιο και για εμάς και μετά αποχαιρέτησε εμένα και την κόρη μας». Από την πλευρά της, η κόρη του Ζέλιου, Ερμιόνη, συμπληρώνει ότι «μέχρι εκείνη τη στιγμή ο πατέρας μου δεν είχε ακριβή εικόνα για το τι είχε συμβεί με το πραξικόπημα Ιωαννίδη. Εκείνη την ώρα όμως θεωρούσε ότι δεν μπορούσε να χρησι-

μοποιήσει τα όπλα του στρατεύματος, για τα οποία φορολογούνταν ο Έλληνας πολίτης, εναντίον του Έλληνα πολίτη. Και αποφάσισε να φύγει στο εξωτερικό για να μπορέσει να δημοσιοποιήσει την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα και να “φρενάρει” λίγο τους συνταγματάρχες».

Προς το Μπρίντζι

Το σμήνος των τεσσάρων μαχητικών απογειώθηκε στις 9:45 ακριβώς. Τον Ζέλιο συνόδευαν οι υποσημηναγοί Θόδωρος Τσίρκας και Κώστας Χαϊντούτης και ο ανθυποσημηναγός Κώστας Τσιαμυρτζής. Λίγο μετά την απογείωση ο Ζέλιος αποκάλυψε, μέσω του ασυρμάτου, στους άλλους τρεις χειριστές τις προθέσεις του: «Δεν μπορεί η κάθε “αρβύλα” να χρησιμοποιεί τα τανκς και τα αεροπλάνα για την εξουσία που ανήκει στον λαό. Φεύγω για την Ιταλία», είπε, διατάσσοντας ταυτόχρονα τον Τσίρκα να αναλάβει την αρχηγία του σχηματισμού και να εκτελέσει την αποστολή ή να επιστρέψει στη Λάρισα. Όμως, παρά τη διαταγή, οι τρεις χειρι-

Ντοκουμέντο: Η πρώτη σελίδα της αναφοράς που υπέβαλε ο Ζέλιος στις 29 Νοεμβρίου 1973 προς τον νέο (μετά το ιωαννινικό πραξικόπημα) αρχηγό ΓΕΑ, Αλέξανδρο Παπανικολάου, για τα γεγονότα της 25ης Νοεμβρίου και τη διαφυγή του στην Ιταλία. ΔΕΞΙΑ: Ο υποσημναγός Θόδωρος Τσίρκας, που μέχρι ένα σημείο συνόδευσε τον διοικητή του το πρωί της 25ης Νοεμβρίου 1973 στην πτήση του προς την Ιταλία. Στις 28 Νοεμβρίου, την ημέρα που ο Ζέλιος επαναπατριζόταν από την Ιταλία, σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια διατεταγμένης υπηρεσίας όταν το αεροσκάφος του κατέπεσε στην περιοχή της Λάρισας.

στές συνέχισαν να τον ακολουθούν. Ο Ζέλιος έγραψε αργότερα στο ημερολόγιό του ότι «με τρόμαζε η σκέψη αν οι νεαροί αυτοί Αξιωματικοί [...] με ρωτούσαν πού μας έφερες κ. Μοίραρχε, πώς θα ζήσουμε, πού θα μείνουμε κ.ά. Γι' αυτό δεν ήθελα σε καμιά περίπτωση να έλθουν μαζί μου. Ζήτησα από τον ασύρματο να μου αναφέρουν αν κατάλαβαν καλά αυτά που τους είπα και όλοι μου απάντησαν καταφατικά. Στη συνέχεια τους έκανα "σήμα" με το χέρι να αποχωρήσουν από το σχηματισμό και να πάνε για προσγείωση. Ο [...] Χαϊντούτης, που ήταν λίγο μεγαλύτερος και πιο έμπειρος [...] μου είπε Κατάλαβα κ. Μοίραρχε, μου ευχήθηκε καλή τύχη και απεχώρησε. Σε λίγο το ίδιο έκανε και ο [...] Τσίρκας. Ο [...] Τσιαμυρ-

τζής με ακολούθησε, και πάνω από τα Μετέωρα του έκανα "σήμα" με το χέρι να αποχωρήσει και πράγματι απεχώρησε, ευχόμενος και αυτός καλή τύχη».

Οι τρεις χειριστές επέστρεψαν στη Λάρισα, όπου διατάχθηκαν εκ νέου να εκτελέσουν την αποστολή, κάτι που σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία έκαναν, αλλά αποφεύγοντας να πετάξουν πάνω από τις πόλεις. Τρεις μέρες μετά, γύρω στις 10:30 το πρωί της 28ης Νοεμβρίου, ο Τσίρκας σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια εκτέλεσης διατεταγμένης υπηρεσίας, όταν το αεροσκάφος του κατέπεσε στην περιοχή της Λάρισας.

Μόλις τα άλλα τρία αεροσκάφη απομακρύνθηκαν, ο Ζέλιος κατευθύνθηκε προς τα Ιωάννινα και την Κέρκυρα. Από

εκεί επικοινωνήσε με τους σταθμούς ραντάρ της νοτιοανατολικής Ιταλίας αναφέροντας το όνομα και την ιδιότητά του, καθώς και την πρόθεσή του να κατευθυνθεί χωρίς σχέδιο πτήσης προς το αεροδρόμιο του Μπρίντιζι, όπου σκόπευε να ζητήσει πολιτικό άσυλο. Τριάντα εννέα λεπτά αργότερα προσγειωνόταν στο στρατιωτικό τμήμα του αεροδρομίου της ιταλικής πόλης.

Οι μέρες της Ιταλίας

Αμέσως μετά την προσγείωση ο Ζέλιος οδηγήθηκε στο γραφείο του διοικητή του αεροδρομίου, στον οποίο εξήγησε τον σκοπό της ενέργειάς του και την πρόθεσή του να παραμείνει στην Ιταλία. Κατόπιν μεταφέρθηκε στην αστυνομία του Μπρίντιζι, όπου ο επικεφαλής τού ανέφερε τη δυνατότητα παροχής πολιτικού ασύλου, κάτι το οποίο ο Ζέλιος αρχικά αποδέχθηκε. Αφού ολοκληρώθηκαν οι τυπικές διαδικασίες, φορώντας πολιτική περιβολή ώστε να αποφευχθεί η δημοσιότητα,

αναχώρησε σιδηροδρομικώς για τη Ρώμη, στην οποία έφτασε τα μεσάνυχτα.

Τις ίδιες ώρες στη Λάρισα η οικογένειά του αγωνιούσε, καθώς δεν γνώριζε τι συνέβαινε. «Λίγες ώρες μετά την αναχώρηση του άντρα μου, πρέπει να ήταν το μεσημέρι ή το απόγευμα της 25ης Νοεμβρίου, μου τηλεφώνησε η γυναίκα του αρχηγού της αεροπορίας, Παπανικολάου, και με ενημέρωσε για τις εξελίξεις», λέει η σύζυγός του, ενώ η κόρη του διευκρινίζει: «Ο Παπανικολάου συμπαθούσε τον πατέρα μου, τον εκτιμούσε ως αξιωματικό και τον εμπιστευόταν. Και, παρ' όλο που υπηρετούσε τη Χούντα, ήταν φιλικά διακείμενος απέναντί του. Με κάποιο τρόπο δηλαδή εκείνες τις μέρες τον προστατεύσε».

Παράλληλα τις δύο γυναίκες επισκέφθηκε ο αδελφός του Ζέλιου, Βασίλης, που υπηρετούσε ως νεαρός χειριστής στην ίδια μονάδα. «Ήταν χλομός και μας είπε κι αυτός τι είχε συμβεί», θυμάται η Ερμιόνη Ζέλιου. «Ο πατέρας μου δεν

Ο Ζέλιος στο αεροσκάφος τύπου RF-84F κατά την Εορτή της Αεροπορίας στις 8 Νοεμβρίου 1973. Έπειτα από δύο εβδομάδες, με το ίδιο αεροσκάφος, διέφυγε στην Ιταλία για να καταγγείλει το νέο δικτατορικό καθεστώς της Αθήνας.

ήθελε να τον ανακατέψει κι έτσι δεν ήξερε κάτι από πριν. Ήταν τρομοκρατημένος για τον αδελφό του, για εμάς, αλλά ενδεχομένως και για τις επιπτώσεις στον ίδιο, αφού ήταν αξιωματικός και αδελφός του φυγά».

Στο μεταξύ, στη Ρώμη, η είδηση της αποσκίρτησης του Έλληνα αξιωματικού είχε γίνει ήδη γνωστή (τις επόμενες μέρες προσέλαβε παγκόσμια δημοσιότητα, αλλά στην Ελλάδα –όπως ήταν αναμενόμενο– απαγορεύτηκε κάθε αναφορά στον Τύπο), με αποτέλεσμα, όταν ο Ζέλιος έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό της ιταλικής πρωτεύουσας, να αντιμετωπίσει πλήθος δημοσιογράφων, φωτογράφων και τηλεοπτικών συνεργείων. Χωρίς να κάνει οποιαδήποτε δήλωση, αναχώρησε για το ξενοδοχείο όπου θα φιλοξενούνταν, ενώ το πρωί της επομένης παρουσιάστηκε στην αστυνομική διεύθυνση της πόλης. Όπως έγραψε

αργότερα ο ίδιος στην αναφορά του: «Ειστην Αστυνομίαν της Ρώμης [...] επιβεβαίωσα τα λεχθέντα εις την Αστυνομίαν του Μπρίντζι. Επιπροσθέτως με ηρώτησαν αν ανήκω σε κανέναν πολιτικό κόμμα [...] και τους απάντησα αρνητικώς. Διά τα συμβαίνοντα εις Ελλάδα ουδεμίαν πληροφορίαν είχον. Μου έδειξαν τον τίτλον της πρώτης σελίδος μιας ιταλικής εφημερίδος, ο οποίος είχε ως εξής: “Altri generali agiaste Papadopoulos” [“Άλλοι στρατηγοί συνέλαβαν τον Παπαδόπουλο”]. Τους ηρώτησα αν σκοτώθηκε και αν επικρατεί ησυχία. Με διαβεβαίωσαν ότι ουδείς σκοτώθηκε και ότι επικρατεί ησυχία. Εις μάλιστα Αστυνομικός, ο οποίος ομίλει λίγα Ελληνικά [...] μου είπεν: “Δεν έγινε τίποτε. Αλλαγή βάρδιας”. Μου είπαν ότι εις τας 11:00 θα παρουσιασθώ εις την Ιταλικήν Τηλεόρασιν. Τους απήντησα ότι δεν επιθυμώ και μου εδήλωσαν ότι φοβούνται τον Τύπον μήπως

Πλάνο της ιταλικής τηλεόρασης από την άφιξη του Δημήτρη Ζέλιου στον σιδηροδρομικό σταθμό της Ρώμης τα μεσάνυχτα της 25ης Νοεμβρίου 1973. Παρά τις προσπάθειες του ίδιου και των ιταλικών Αρχών να μη δοθεί δημοσιότητα στο γεγονός, η είδηση της αποσκίρτησής του διέρρευσε αμέσως και τις επόμενες ημέρες προσέλαβε παγκόσμιες διαστάσεις.

Ο Ζέλιος, ως σμήναρχος, μετά την επάνοδό του στην ενεργό δράση, τον Απρίλιο του 1975.

γράψη ότι η Αστυνομία με εμποδίζει. [...] Πράγματι εις την αίθουσαν αναμονής του Ξενοδοχείου ευρίσκετο συνεργείον της Ιταλικής Τηλεοράσεως. Εις τον ερωτήσαντα δημοσιογράφον απήντησα (εις την Αγγλικήν): «[...] Είμαι Έλλην ΑΞ/κός επί 16 χρόνια και θα παραμείνω Έλλην ΑΞ/κός, ίσως να πεθάνω μακράν της πατρίδος μου και μακράν της οικογένειάς μου, αλλά θα πεθάνω σαν τίμιος Έλλην ΑΞ/κός».

Το απόγευμα της 26ης Νοεμβρίου επικοινωνήσα με την οικογένειά του. «Ήταν πολύ συγκινημένος», θυμάται σήμερα η σύζυγός του, ενώ η κόρη του προσθέτει: «Όταν άκουσε εμένα, ο πατέρας μου έκλαιγε. Είχε ένταση και κυρίως αγωνία για το τι θα απογίνουμε εμείς και πώς θα μπορούσαμε να φύγουμε κι εμείς για την Ιταλία. Εκείνη τη στιγμή ήταν αποφασισμένος να γίνει εργάτης, να κάνει οποια-

δήποτε δουλειά, και να ξεκινήσουμε εκεί μια καινούργια ζωή, μακριά από την Ελλάδα».

Όμως, παρά τις αρχικές προθέσεις του, σταδιακά στη σκέψη του Ζέλιου άρχισε να επικρατεί το ενδεχόμενο επιστροφής του. Όπως παρατηρεί η κόρη του, «ο πατέρας μου αποφάσισε τελικά να γυρίσει, γιατί σκέφτηκε ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί από τους συναδέλφους του πως έφυγε στο εξωτερικό για να “προφυλάξει τα νώτα του” και να ξεμπερδέυει. Όταν το αποφάσισε αυτό, δεν γνώριζε αν θα βασανίζοταν ή ποιες συνέπειες θα είχε. Ήταν αποφασισμένος να παλέψει εκ των έσω». Έτσι, το απόγευμα της 27ης Νοεμβρίου επισκέφθηκε την ελληνική πρεσβεία στη Ρώμη και υπέβαλε αίτημα επαναπατρισμού, το οποίο έγινε δεκτό. Το ίδιο βράδυ παρέμεινε στην πρεσβεία και το πρωί της επομένης (28 Νοεμβρίου) αναχώρησε για την Ελλάδα με την τακτική πτήση της Ολυμπιακής Αεροπορίας.

Η συνάντηση με τον Παπανικολάου και η απόταξη

Στο αεροδρόμιο της Αθήνας τον ανέμενε ένας συμμαθητής του αντισμήναρχος, ο οποίος, όπως σημειώνει ο Ζέλιος στο ημερολόγιό του, του είπε: «Μήτσο, είχε οριστεί άλλος αξιωματικός να σε υποδεχτεί. Ζήτησα να έρθω ο ίδιος, γιατί φοβήθηκα μήπως σου φερθεί άσχημα».

Από το αεροδρόμιο οδηγήθηκε απευθείας στο γραφείο του νέου αρχηγού ΓΕΑ, Παπανικολάου, όπου, όπως γράφει ο Ζέλικος στο ημερολόγιό του, έλαβε χώρα ο ακόλουθος διάλογος: «[...] Ο Αρχηγός μου είπε: Έγινε ό,τι έγινε κ. Ζέλιο, και φαντάζομαι θα έχεις μετανιώσει. Του απάντησα: Κύριε Αρχηγέ, [...] ο Στρατός δεν είναι εκκλησία να ζητήσει κανείς μετάνοια, ούτε δικαστήριο να δηλώσει μεταμέλεια. Εξετίμησα μια

Με τη σύζυγό του, Μαρία Πούλιου, και την κόρη του, Ερμιόνη, στην 348 ΜΤΑ το Πάσχα του 1964.

κατάσταση και έλαβα μίαν ταχείαν απόφαση, την οποία έκρινα συμφεροτέραν για την Πατρίδα μου και για την Αεροπορία. Αυτή είναι, κ. Αρχηγέ, η πραγματικότητα και εν πολλοίς η Μοίρα του Αξιωματικού. Είμαι προετοιμασμένος να υποστώ οτιδήποτε για την ενέργειά μου αυτή. Δεν θα λιποψυχήσω και πιστεύω πως κάποια μέρα θα δικαιωθώ. Δάκρυσε και μου είπε: Κι εγώ, κ. Ζέλιο, που χτες το βράδυ (εννοώντας την 25ην Νοεμβρίου) ξεκίνησα αυτό το πράγμα, μπορούσε να είμαι στα υπόγεια κλεισμένος. Του απάντησα: Κύριε Αρχηγέ, αν το ξεκινήσατε όπως λέτε χτες το βράδυ, πρέπει να προσέξετε πολύ. Δεν μπορώ όμως να σας πω περισσότερα, γιατί η κατάστασή μου είναι δύσκολη. Δεν ξέρω αν κατάλαβε».

Ο Ζέλιος διανυκτέρευσε στο ΓΕΑ και την επομένη (29 Νοεμβρίου) υπέβαλε τη σχετική (ενδεκασέλιδη) αναφορά του προς τον Α/ΓΕΑ, στην οποία, μεταξύ άλλων,

σημείωνε τα εξής: «Η εξουσία φθείρει αυτούς που την ασκούν. Οι πολιτικοί πίπτουν ή ανεβαίνουν ένεκα του λόγου τούτου, αλλά αυτή είναι η δουλειά τους. Ο Στρατός, όταν αμέσως ασκή την εξουσίαν, φθείρεται και η φθορά είναι ανεπανόρθωτος. Όταν υπάρξη περίπτωση επεμβάσεως [...] πρέπει το συντομώτερον να αποσύρεται [...]. Η ενέργειά μου δεν ήτο προσχεδιασμένη, δι' ο και Σας εισηγούμαι όπως μη στραφείτε εναντίον συναδέλφων οι οποίοι εκ καθήκοντος εμπλέκονται τοιούτων θεμάτων. Έλαβον την απόφασιν της φυγής υπό το κράτος του φόβου και του φάσματος της ενάρξεως του Εμφυλίου σπαραγμού [...]».

Το ίδιο βράδυ επέστρεψε στη Λάρισα, τοποθετούμενος εκ νέου στη μονάδα του, αλλά τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό μέχρι την ολοκλήρωση της προανάκρισης. Η σύζυγός του, Μαρία, αναφέρει σήμερα ότι «στο διάστημα που ο άντρας μου ήταν στην Ιταλία, εμείς δεν είχαμε

Αναμνηστική φωτογραφία με όλους τους χειριστές της 348 ΜΤΑ την περίοδο που ο Ζέλιος (αριθμ. 5) ήταν διοικητής της. Δεύτερος από αριστερά στην κάτω σειρά (με αριθμ. 14) εικονίζεται ο νεότερος αδελφός του, Βασίλης.

κάποιες ενοχλήσεις, ούτε αντιμετώπισα με κάποιο πρόβλημα. Μάλιστα τις μέρες που έλειπε στην Ιταλία, έρχονταν στο σπίτι άλλοι αξιωματικοί, ενώ κανονικά απαγορευόταν, για συμπάρσταση, χωρίς να φοβούνται μήπως εκτεθούν». Η κόρη του, Ερμιόνη, ωστόσο, θυμάται χαρακτηριστικά ότι «τη Δευτέρα [26 Νοεμβρίου 1973] που πήγα σχολείο – ήμουν στην έκτη δημοτικού– οι δάσκαλοί μου τότε, που πρέπει να είχαν μάθει κάτι, ήταν επιφυλακτικοί απέναντί μου».

Μερικούς μήνες αργότερα ο Ζέλιος παρουσιάστηκε στο Συμβούλιο Αποτάξεως, το οποίο στις αρχές Μαΐου του 1974 αποφάσισε παμψηφεί την απόταξή του «διά βαρέα παραπτώματα περί την υπηρεσίαν και την πειθαρχίαν». Ο ίδιος σχολίασε αργότερα στο ημερολόγιό του: «Όταν παρουσιάστηκα στο συμβούλιο, παραξενεύτηκα από τη σύνθεσή του,

που απετελείτο από Αντισμηνάρχους [...] γιατί περίμενα ο Πρόεδρος να είναι τουλάχιστον Ταξίαρχος. Από τη σύνθεση κατάλαβα ότι επεδίωκαν την απόταξή μου 5 έναντι 0. Η συνήθης πρακτική σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι 4 έναντι 1 ή το συνηθέστερο 3 έναντι 2. Με αυτή την ψηφοφορία όλοι κρύπτονται, γιατί δεν ξέρεις ποιος ήταν υπέρ και ποιος ήταν κατά».

Από την απόταξη στην αποστρατεία

Στο μεταξύ ο Ζέλιος με την οικογένειά του είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα. «Επιστρέψαμε στην Αθήνα κακόν κακώς, αλλά δεν μας ενόχλησε κάποιος. Ούτε ο αδελφός του πατέρα μου είχε κάποιες συνέπειες. Την περίοδο της απόταξής του ο πατέρας μου διατηρούσε επαφή με άλλους αντιστασιακούς συναδέλφους του,

όπως ο Αποστολάκης ή ο Στάπας», θυμάται η Ερμιόνη Ζέλιου. Παράλληλα ο Ζέλιος είχε τακτικές συναντήσεις και με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο (γνωρίζονταν ήδη από την προδικτατορική περίοδο), οι οποίες συνεχίστηκαν και μετά την πτώση της δικτατορίας.

Το ίδιο διάστημα έδωσε εξετάσεις στην Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας (ΥΠΑ), όπου έλαβε το ανώτατο πτυχίο χειριστή της Πολιτικής Αεροπορίας, και ταυτόχρονα γράφτηκε στην ΑΣΟΕΕ (σήμερα Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών).

Τον Ιούλιο του 1974, με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, «ο πατέρας μου έκανε προσπάθειες να φύγει για το νησί, προκειμένου να πολεμήσει ως απλός στρατιώτης. Από μικρό παιδί είχε έντονα πατριωτικά αισθήματα. Αλλά τελικά δεν κατάφερε να πάει», λέει η κόρη του.

Πάντως, ακριβώς έναν χρόνο μετά την απόταξή του (Απρίλιος 1975), επανήλθε στην Πολεμική Αεροπορία με ειδικό προεδρικό διάταγμα (ΦΕΚ 152, τ. Γ΄, 22 Απρ. 1975), καθώς από τα συμβούλια κρίσεως κρίθηκε ότι η έξοδος του από την υπηρεσία είχε συντελεστεί «λόγω αντιθέσεως προς την από 21ης Απριλίου 1967 κατάσταση». Με την επαναφορά του στην ενεργό υπηρεσία ο Ζέλιος διέκοψε τις σπουδές του στην ΑΣΟΕΕ και απέρριψε τη θέση που του είχε προταθεί στην Ολυμπιακή Αεροπορία. Η σύζυγός του ήταν αντίθετη με αυτή την απόφασή του. «Όταν τον δέχτηκαν στην Ολυμπιακή, τον επανέφεραν και στην αεροπορία. Εγώ, λόγω των όσων είχαν συμβεί, τον παρακάλαγα: “Μην πας ξανά στην αεροπορία”», λέει στην *Ιστορία Εικονογραφημένη*.

Η επάνοδος στην Πολεμική Αεροπορία δεν επιβεβαίωσε τις προσδοκίες του για βελτίωση της κατάστασης στις Ένοπλες Δυνάμεις μετά την αποκατάσταση

Ο Ζέλιος ως ταξίαρχος της πολεμικής αεροπορίας λίγο πριν από την οριστική αποστρατεία του το 1981.

της δημοκρατίας. Όπως έγραψε αργότερα στο ημερολόγιό του: «Ήμουν από τους τελευταίους Αξιωματικούς που απέταξε η Χούντα για σοβαρή αντιστασιακή ενέργεια και γνώριζα τους συναδέλφους μου που στήριζαν την Χούντα από τις καίριες θέσεις που υπηρετούσαν. Επανερχόμενος βρήκα τους ίδιους συναδέλφους στις ίδιες θέσεις. Αυτό με απογοήτευσε και πολλές φορές διερωτήθηκα αν άλλαξε κάτι στις Ένοπλες Δυνάμεις μετά την μεταπολίτευση το 1974 [...]». Από την πλευρά της, η κόρη του λέει: «Ο πατέρας μου ένιωθε πικρία μετά την επαναφορά του στην αεροπορία, επειδή βρήκε μπροστά του τους ίδιους ανθρώπους που είχε αντιμετωπίσει στη δικτατορία και είχαν γίνει αντιπέραρχοι. Ο πατέρας μου ήταν ένα “αγκάθι” για όλους αυτούς και δεν τον άφησαν να εξελιχθεί όπως έπρεπε».

Πράγματι, ο Ζέλιος προήχθη σε σμήναρχο τον Μάρτιο του 1977, αλλά αποστρατεύθηκε πρόωρα, τον Ιούνιο του 1981, με τον βαθμό του ταξίαρχου. «Όταν ήρθε η ώρα των κρίσεων, της απόταξης, της επαναφοράς μετά την μεταπολίτευση ή της αποστρατείας του, όλοι αυτοί οι αξιωματικοί που από το παρελθόν ήξεραν ότι ο πατέρας μου ήταν καλός αξιωματικός και δυνατός χειριστής, χωρίς κανέναν συμβάν, του έκαναν πόλεμο. Και θυμάμαι που ο πατέρας μου έλεγε ότι είχαν γίνει αρχηγοί και άνθρωποι που είχαν και ατυχήματα στην αεροπορία», ανακαλεί η κόρη του.

Μετά την αποστρατεία του ο Ζέλιος τοποθετήθηκε μέλος του συμβουλίου της εταιρίας Αερολιμήν Αθηνών ΑΕ (1986) και ισόβιο μέλος της Αεροπορικής Ακαδημίας Ελλάδος (1991). Απεβίωσε τον Ιανουάριο του 2016 σε ηλικία 82 ετών.

«Κορυφαία πράξη συνείδησης»

Σήμερα, 49 χρόνια μετά το πραξικόπημα Ιωαννίδη, που οδήγησε στη δεύτερη (και σκληρότερη) φάση της απριλιανής δικτατορίας, η σύζυγος του Ζέλιου, Μαρία, αποσαφηνίζει emphaticά: «Ο άντρας μου ήταν ένας έντιμος άνθρωπος. Αυτό που έκανε στις 25 Νοεμβρίου 1973 το θεωρούσε ως την κορυφαία πράξη συνείδησης στην στρατιωτική του καριέρα. Ποτέ δεν μετάνιωσε. Όσες φορές και αν γινόταν κάτι ανάλογο, πάλι θα το έκανε».

Ο ίδιος, κάνοντας τον απολογισμό της διαδρομής του ως αξιωματικού, έγραψε το 2000 στον επίλογο του ημερολογίου του: «Μέριμνά μου [...] ήταν το καθήκον και η αποστολή μου. Ο Ελληνικός Λαός μου ενεπιστεύθη –και ενόρκως ανέλαβα– να υπερασπίζομαι την από αέρος ασφάλεια και ακεραιότητα της Χώρας,

καθώς και την εσωτερική ομαλότητα και Δημοκρατία. [...] Ανταποκρίθηκα πλήρως στις ευθύνες μου χωρίς να ολιγωρήσω ή να λιποψυχήσω και πιστεύω πως δεν διέψευσα τις προσδοκίες του Ελληνικού Λαού. Οι συνάδελφοί μου από ζηλοφθονία [...] μου στέρησαν –με την πρόωρο αποστρατεία μου– βαθμούς [...]. Η δικαίωση και η καταξίωση για κάθε άνθρωπο, και ειδικότερα για τον Αξιωματικό που κράτησε τον όρκο του, είναι ιδανικότερο και πολύ ανώτερο από κάθε βαθμολογική ή υλική ανταμοιβή. Ελπίζω και εύχομαι να μην ξαναεπικρατήσει στο μέλλον παρόμοια με την απριλιανή κατάσταση, που νομοτελειακά οδηγεί σε κατάλυση της Δημοκρατίας, σε στέρηση της ελευθερίας, σε διώξεις και βασανιστήρια πολιτών και νομιμοφρόνων Αξιωματικών, και ακόμα σε εθνικές καταστροφές».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχείο των εφημερίδων *Ακρόπολις*, *Το Βήμα*, *Η Βραδυνή*, *Η Θεσσαλία*, *Η Καθημερινή*, *Τα Νέα*, και του περιοδικού *Ταχυδρόμος*.

Συνέντευξη Μαρίας Πούλου-Ζέλιου και Ερμιόνης Ζέλιου, 19 Σεπτεμβρίου 2022.

Υπηρεσιακή αναφορά του αντισμήναρχου Ζέλιου Δημητρίου του Παντελή (ΑΜ 4067) της 110 ΠΜ προς τον αρχηγό της αεροπορίας, με θέμα: Διαφυγή εις Ιταλίαν δι' Αερ/φους RF-84F, 29 Νοεμβρίου 1973.

Σόλωνας Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Δικτατορίας*, ημερολόγιο, τόμ. 3ος, εκδ. Καπόπουλος, Αθήνα, 1975, σ. 128.

Δημήτριος Ζέλιος, *Αστέρια και Σειρήνια*, Αθήνα-Κηφισιά, 2000, ιδ. έκδ.

Νίκος Κακαουνάκης, *2650 μερόνυχτα συνομωσίας*, τόμ. Β', εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1976, σσ. 80-83.

Ο Πάννης Ράγκος (ragos_i@freelancers.gr) είναι δημοσιογράφος και συγγραφέας.

Η ΜΥΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΡΟΥΖΙ ΝΑΖΑΡ ΑΠΟ ΤΗ ΒΕΡΜΑΧΤ ΜΕΧΡΙ ΤΗ CIA

ΤΟΥ ΝΤΕΪΒΙΝΤ ΜΠΑΡΤΣΑΡΝΤ

Γεννημένος τις παραμονές της Ρωσικής Επανάστασης, ο Ρούζι Ναζάρ ήταν γοητευτικός, ευφυέστατος και αφοσιωμένος με πάθος στην απελευθέρωση της Κεντρικής Ασίας από τη σοβιετική κυριαρχία. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου ήταν αξιωματικός του Κόκκινου Στρατού, έπειτα φυγάς στον υπόκοσμο της μεταπολεμικής Γερμανίας, και τελικά μετανάστης στην Αμερική, όπου

Ο Ρούζι Ναζάρ (1917-2015) σε μία από τις τελευταίες γνωστές φωτογραφίες του.

συναναστράφηκε με τους ισχυρούς και διάσημους και ανελίχθηκε στη CIA. Έγινε διπλωμάτης για τις ΗΠΑ στην Άγκυρα και στη Βόννη, και μυστικός πράκτορας στο Ιράν. Η προνοητικότητα του Ναζάρ ήταν το ίδιο εντυπωσιακή με την καριέρα του. Προέβλεψε ότι ο κομμουνισμός θα κατέρρεε εκ των έσω, ενημερώνοντας τον Ρίγκαν πριν από τις ομιλίες του Γκορμπατσόφ. Καθώς ήταν μετριοπαθής μουσουλμάνος, οι προειδοποιήσεις του σχετικά με τον ισλαμικό ριζοσπαστισμό αγνοήθηκαν. Αυτή η αξιόλογη βιογραφία αναδεικνύει με μοναδικό τρόπο τη ζωή εκείνων που παρασύρθηκαν στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και στον Ψυχρό Πόλεμο, και τους αγώνες για ανεξαρτησία των εθνικοτήτων που καταπιέζονταν από τον κομμουνισμό.

Ο ΡΟΥΖΙ Ναζάρ γεννήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1917 σε μια ουζμπεκική οικογένεια. Ο πατέρας του, Τζεμισίντ Ουμιρζάκογλου, που δραστηριοποιούνταν στην παραγωγή και στην εμπορία μεταξιού, δεν μπορούσε να φανταστεί ότι αρκετές δεκαετίες αργότερα ο γιος του θα ήταν αξιωματικός της Γερμανίας, διπλωμάτης των ΗΠΑ και κάτοχος του τίτλου του βαρόνου. Όχι, η οικογένεια του Ρούζι Ναζάρ ήταν αρκετά πλούσια και σημαντική για τα δεδομένα της Μάρτζιλαν. Η μητέρα του προερχόταν από πλούσια οικογένεια της Κοκάνδης, έλαβε κατ' οίκον εκπαίδευση και γνώριζε τις αραβικές και περσικές γλώσσες.

Ωστόσο, μόλις λίγους μήνες μετά τη γέννηση του Ναζάρ, η πολιτική κατάσταση στο Τουρκεστάν άλλαξε άρδην. Στη Ρωσία η μοναρχία κατέρρευσε, και έλα-

βαν χώρα επαναστατικές αλλαγές στον χώρο της Κεντρικής Ασίας. Κάθε απόπειρα από τους ντόπιους Μπασμάτσι, με την υποστήριξη των τουρκικών και των τότε βρετανικών μυστικών υπηρεσιών, να εμποδίσουν την εδραίωση του μπολσεβικισμού στην Κεντρική Ασία ήταν μάταιη. Το Τουρκεστάν έγινε σοβιετικό. Παρ' όλα αυτά, μερικοί αντιτιθέμενοι στη σοβιετική κυβέρνηση από τους θρησκευτικούς-συντηρητικούς κύκλους, πρώην έμποροι και αριστοκράτες, συνέχισαν να ανθίστανται. Το 1927 ο μεγαλύτερος αδελφός του Ρούζι Ναζάρ, Κάρι Γιουλντάσεφ, συνελήφθη και πολύ γρήγορα εκτελέστηκε για τη συμμετοχή του στο αντισοβιετικό κίνημα. Ταραγμένος ο αρχηγός της οικογένειας προτίμησε να παράσχει στον Ρούζι Ναζάρ μια μοντέρνα παιδεία, προκειμένου να προστατεύσει τον γιο του από τη δυσάρεστη προο-

πτική να ακολουθήσει τα βήματα του μεγαλύτερου αδελφού του. Ο Ναζάρ αποφοίτησε από το λύκειο στη σοβιετική Μάρτζιλαν και στη συνέχεια εισήχθη στο Οικονομικό Ινστιτούτο της Τασκένδης. Ήταν ένας φιλόδοξος νεαρός και έγινε μέλος της Κομσομόλ, και μετά του Κόμματος, αλλά σύντομα τον απέβαλαν προσωρινά εξαιτίας της εθνικιστικής μεροληψίας του. Μόνο ένα ταξίδι στη Μόσχα και μια συνάντηση με υψηλά ιστάμενους κρατικούς υπαλλήλους επέτρεψαν στον Ναζάρ να επιστρέψει στο Κόμμα και να μη χάσει την ελπίδα για μια σταδιοδρομία στον σοβιετικό κρατικό μηχανισμό.

Τον Ιανουάριο του 1941 ο Ρούζι Ναζάρ, τότε ένας εικοσιτετράχρονος νεαρός, στρατολογήθηκε στον Κόκκινο Στρατό. Ίσως αργότερα θα αποστρατευόταν με ηρεμία, θα γυρνούσε στην πατρίδα του, τη Μάρτζιλαν, ή στην Τασκένδη και θα εργαζόταν μέχρι τη συνταξιοδότησή του ως οικονομολόγος ή ακόμη και διευθυντής σε κάποια εταιρία. Όμως ξεκίνησε ο Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος, που αποτέλεσε σημείο καμπής στη ζωή του Ρούζι Ναζάρ, θέτοντας μόνιμο τέλος στη σοβιετική περίοδο της βιογραφίας του και κλείνοντάς του τον δρόμο στη Σοβιετική Ένωση. Σχεδόν αμέσως μετά την έναρξη του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου ο Ρούζι Ναζάρ μετατέθηκε στο μέτωπο ως μέλος της μονάδας του. Έπρεπε να πολεμήσει στο έδαφος της Ουκρανικής ΣΣΔ. Εκατοντάδες χιλιάδες γηγενείς του Ουζμπεκιστάν πολέμησαν γενναία εναντίον των ναζι εισβολέων. Υπήρχε μια πιθανότητα να συμβεί το ίδιο και με τον Ρούζι Ναζάρ. Εκείνος ωστόσο, έπειτα από αρκετές εβδομάδες μάχης, τραυματίστηκε σοβαρά και έμεινε πίσω από τη μονάδα του. Για ένα διάστημα κρυβόταν στο σπίτι μιας ουκρανικής οικογένειας, αλλά μετά τον αιχμαλώτισαν

οι Γερμανοί. Όπως και σε πολλούς άλλους αντιπροσώπων των λαών του Βόλγα, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, στον Ρούζι Ναζάρ έδωσαν την επιλογή να συνταχθεί με τους ναζί. Έτσι, από τους γηγενείς της σοβιετικής Κεντρικής Ασίας σχηματίστηκε η Λεγεώνα του Τουρκεστάν. Σε αντίθεση με τους περισσότερους συμπατριώτες του, ο Ναζάρ αποδέχτηκε την πρόταση. Κατετάγη ως υπαξιωματικός σε μία από τις μονάδες της Λεγεώνας του Τουρκεστάν. Σύμφωνα με τον Ναζάρ, πολεμώντας στο πλευρό της ναζιστικής Γερμανίας η λεγεώνα έφερνε ολοένα και πιο κοντά την ανεξαρτησία του Τουρκεστάν από τη σοβιετική δύναμη. Πολλοί άλλοι Ουζμπεκοί, Τάταροι και Καζάχοι εθνικιστές ασπάζονταν την ίδια άποψη.

Ο Ρούζι Ναζάρ συμμετείχε στις μάχες στο Ανατολικό Μέτωπο και, αφού τραυματίστηκε, διορίστηκε γραμματέας προ-

Ο Ναζάρ (στο κέντρο) στη λεγεώνα του Τουρκεστάν.

Στρατιώτες της λεγεώνας του Τουρκεστάν παίζουν σκάκι.

κειμένου να συνεργαστεί με την Εθνική Επιτροπή Ενότητας του Τουρκεστάν, που βρισκόταν στο Βερολίνο. Έτσι, από απλός υπαξιωματικός της Λεγεώνας του Τουρκεστάν, ο Ναζάρ έγινε εξέχουσα προσωπικότητα στους κύκλους των αποδήμων του Τουρκεστάν. Ήταν υπεύθυνος για τον εφοδιασμό των λεγεωνάριων του Τουρκεστάν, αλλά το βασικό καθήκον τόσο του ίδιου όσο και κάποιων άλλων ομοϊδεατών του τότε ήταν να αντιτάσσονται στα σχέδια του στρατηγού Αντρέι Βλάσοφ, που ήθελαν να συμπεριληφθούν οι δωσίλογοι σχηματισμοί της Κεντρικής Ασίας στον Ρωσικό Απελευθερωτικό Στρατό. Ο Ρούζι Ναζάρ πίστευε ότι οι υποστηρικτές του Βλάσοφ ήταν εχθροί της κυριαρχίας του Τουρκεστάν, όπως οι μπολσεβίκοι, οπότε αντιστεκόταν με κάθε τρόπο στην υποταγή των μονάδων του Τουρκεστάν στον Βλάσοφ.

Η άνοιξη του 1945 ήταν μοιραία για τη Γερμανία του Χίτλερ. Η Λεγεώνα του

Τουρκεστάν, έχοντας ηττηθεί στο Ανατολικό Μέτωπο, μεταφέρθηκε στα μετόπισθεν – στη βόρεια Ιταλία, στην περιοχή του Μπολζάνο. Ο στρατάρχης Βίλχελμ Κάιτελ, διοικητής της Βέρμαχτ, ανέθεσε στον Ρούζι Ναζάρ την αποστολή να αποκαταστήσει τις μάχιμες μονάδες της Λεγεώνας του Τουρκεστάν. Τον Απρίλιο του 1945 όμως ο αμερικανικός στρατός κατάρφερε αρκετές σοβαρές νίκες εις βάρος των ναζί στη βόρεια Ιταλία. Ο Ρούζι Ναζάρ, συνειδητοποιώντας ότι δεν μπορούσε να αποκαταστήσει τους σχηματισμούς του Τουρκεστάν στο Μπολζάνο, αποφάσισε να επιστρέψει στη Γερμανία. Κατευθύνθηκε στη Βαυαρία, στην πόλη Ρόζενχαϊμ, όπου προσπάθησε να ξεφύγει με πλαστά έγγραφα. Μετά την τελική ήττα της Γερμανίας στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, η Βαυαρία βρέθηκε στη ζώνη της αμερικανικής κατοχής. Μέχρι τότε ο Ναζάρ αισθανόταν ήδη ασφαλής – γνώρισε την κόρη ενός επιφανούς δικαστή, του βαρόνου Ροτ, Ερμελίνα και σύντο-

μα την παντρεύτηκε. Ο Γερμανός αριστοκράτης επέτρεψε στην κόρη του να παντρευτεί έναν μετανάστη της Κεντρικής Ασίας εντυπωσιασμένος από τα κατορθώματά του κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τον Αύγουστο του 1946 ο Ρούζι Ναζάρ και η Ερμελίντα Ροτ έκαναν μία κόρη, τη Σύλβια.

Ο Ρούζι Ναζάρ, που δεν είχε κάποιο κανονικό επάγγελμα, αναγκάστηκε να ζήσει στη φτώχεια, αλλά δεν σταμάτησε να συμμετέχει στις δραστηριότητες της ομάδας αποδήμων της Κεντρικής Ασίας, που συνεργαζόταν με Ουκρανούς και Βαλτικούς εθνικιστές. Ο πυρήνας της ομάδας αυτής δρούσε στο Μόναχο, την πρωτεύουσα της Βαυαρίας. Όταν ο Ρούζι Ναζάρ αποκάλυψε την ύπαρξη ενός μυστικού πράκτορα των σοβιετικών μυστικών υπηρεσιών, ο οποίος είχε διεισδύσει στο περιβάλλον των αποδήμων από το Τουρκεστάν, προσείλκυσε την προσοχή των Αμερικανών πρακτόρων της CIA. Το 1951 ο Ναζάρ προσκλήθηκε στις ΗΠΑ. Μετακόμισε στη Νέα Υόρκη, όπου άρχισε να εργάζεται στον τομέα Κεντρικής Ασίας του Πανεπιστημίου Κολούμπια, και έπειτα στις εκπομπές του Voice of America στην ουζμπεκική γλώσσα, που σχεδιάστηκαν για το περιβάλλον των αποδήμων της Σοβιετικής Κεντρικής Ασίας. Έτσι ξεκίνησε η καριέρα του Ρούζι Ναζάρ στις αμερικανικές ειδικές υπηρεσίες.

Ως αξιωματικός της CIA ο Ναζάρ παρευρέθηκε στη Διάσκεψη των Αδεσμεύτων Χωρών στην Μπαντούνγκ της Ινδονησίας τον Απρίλιο του 1955. Τον Σεπτέμβριο του 1955 συμμετείχε σε μια παρόμοια διάσκεψη στο Κάιρο της Αιγύπτου. Απ' ό,τι φαίνεται, εκείνο τον καιρό του ανατέθηκε η παρακολούθηση της διαδικασίας αποαποικιοποίησης στις χώρες της Ανατολής και η αναγνώριση Σοβιετικών πρακτόρων που δραστηριοποιού-

νταν στα ασιατικά και αφρικανικά εθνικά απελευθερωτικά κινήματα. Περίπου στο ίδιο διάστημα η CIA άρχισε να δίνει αρκετή προσοχή στην κατάσταση στην Τουρκία. Η Τουρκία, που συνόρευε με τη Σοβιετική Ένωση, ήταν πολύ σημαντική στρατηγικά, αλλά επιπλέον υπήρχε σε αυτήν έντονο κομμουνιστικό αίσθημα και η Αμερική φοβόταν πολύ την άνοδο στην εξουσία, ανόχι των κομμουνιστών, τότε των αριστερών εθνικιστών που ήταν θετικά διακείμενοι προς τη Σοβιετική Ένωση. Ο Ρούζι Ναζάρ, ως άνθρωπος με ουζμπεκική καταγωγή, που μιλούσε τις τουρκικές γλώσσες και ήταν γνωστός για τον ασυμβίβαστο αντικομμουνισμό του, στάλθηκε από την ηγεσία της CIA ώστε να κάνει τη σημαντικότερη δουλειά στην Τουρκία. Στο διάστημα 1959-1971, δώδεκα μακρά χρόνια, ο Ναζάρ εργαζόταν στην αμερικανική πρεσβεία στην Άγκυρα, έχοντας καταφέρει σε αυτό το διάστημα να δημιουργήσει

Ο Ναζάρ με τη σύζυγό του, Ερμελίντα.

Ο κυπριακής καταγωγής ηγέτης των ακραίων εθνικιστών της Τουρκίας συνταγματάρχης Αλπαρσλάν Τουρκές (1917-1997) διατηρούσε στενές φιλικές σχέσεις με τον Ναζάρ. ΔΕΞΙΑ: Το 1951 ξεκίνησε η καριέρα του Ναζάρ στις αμερικανικές ειδικές υπηρεσίες (CIA).

στενούς δεσμούς με εκπροσώπους της τουρκικής στρατιωτικοπολιτικής ελίτ και με ακροδεξιές οργανώσεις. Ήταν μάλιστα ένας από τους άμεσους διοργανωτές του διάσημου πρότζεκτ Counter-Guerrilla, που έγινε το τουρκικό παρακλάδι του διεθνούς αντικομμουνιστικού δικτύου Gladio και έθεσε στόχο του την τέλεση ανατρεπτικών ενεργειών εναντίον των κομμουνιστικών και σοσιαλιστικών δυνάμεων στην Τουρκία. Εκατοντάδες υψηλά ιστάμενοι Τούρκοι στρατιωτικοί και πολιτικοί εμπλέκονταν στην Counter-Guerrilla.

Ο συνταγματάρχης Αλπαρσλάν Τουρκές, που βρισκόταν στο ηνδάλιο των αρχών της τουρκικής νεοφασιστικής οργάνωσης των Γκρίζων Λύκων και κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ήταν η βασική επαφή για τις μυστικές υπηρεσίες του Χίτλερ στην Τουρκία, ανέπτυξε στενές

σχέσεις με τον Ρούζι Ναζάρ. Ακόμη και μετά τη διάλυση των σχέσεων του Τουρκές με την κυρίαρχη ελίτ της Τουρκίας, ο Ναζάρ διατήρησε τη φιλία του με τον ατιμασμένο συνταγματάρχη.

Στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο Ναζάρ έπαιξε σημαντικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό της Εθνικής Οργάνωσης Πληροφοριών της Τουρκίας (MIT, Milli İstihbarat Teskilati) και στη μετατροπή της σε μια ισχυρή υπηρεσία πληροφοριών. Εκείνο το διάστημα μία από τις πιο σημαντικές αποστολές των στρατιωτικών μυστικών υπηρεσιών της Τουρκίας ήταν η εποπτεία των πολιτικών αισθημάτων στο στρατιωτικό περιβάλλον ώστε να αποτραπεί η πιθανότητα ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος από τις δυνάμεις των αξιωματικών με αριστερά πολιτικά φρονήματα. Επιπρόσθετα, οι αμερικανικά

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 ο Ναζάρ έπαιξε σημαντικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό της Εθνικής Οργάνωσης Πληροφοριών της Τουρκίας (MIT). ΔΕΞΙΑ: Το 1979 ο Ναζάρ συμμετείχε στη μυστική επιχείρηση Argo για τη διάσωση έξι Αμερικανών διπλωματών που βρίσκονταν σε κίνδυνο εκτός της πρεσβείας στην Τεχεράνη.

νικές μυστικές υπηρεσίες χρησιμοποιούσαν τον Ναζάρ για να ελέγχουν τις τουρκικές δεξιές οργανώσεις, η δραστηριότητα των οποίων πάντα ενδιέφερε σημαντικά τις ΗΠΑ. Άλλωστε, με τη βοήθεια των ακροδεξιών, ήταν δυνατόν να ασκείται μια συνολική επιρροή στην άρχουσα ελίτ της Τουρκίας και να γίνονται ορισμένα πολιτικά βήματα που δεν θα ήταν ωφέλιμα για την ίδια την Τουρκία, αλλά θα ήταν πολύ ωφέλιμα για τις ΗΠΑ. Έτσι, ο Ρούζι Ναζάρ μπορεί να θεωρηθεί ένας από τους βασικούς κατασκευαστές του τουρκικού στρατιωτικο-αστυνομικού συστήματος του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα. Επίσης, μέχρι σήμερα, όλες οι προκλήσεις, το σαμποτάζ και οι τρομοκρατικές πράξεις στις οποίες ενεπλάκη ο Ναζάρ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου είναι παντελώς άγνωστες. Ως παράδειγμα μπορούμε τουλάχιστον να δούμε την εκτέλεση διαδηλωτών στην πλατεία Ταξίμ τον Μάιο του 1977, κάτι που ταίριαζε με τη φιλοσοφία του Counter-Guerrilla για την

καταπολέμηση της κομμουνιστικής επιρροής στην Τουρκία.

Το 1971 ο Ρούζι Ναζάρ επέστρεψε στην Ουάσιγκτον, όπου συνέχισε να δουλεύει για τη CIA. Εκείνο τον καιρό επικεντρωνόταν στη μελέτη της πολιτικής κατάστασης στη Σοβιετική Ένωση. Σύμφωνα με τον ίδιο, η αδυναμία της σοβιετικής οικονομίας και η ανάπτυξη των εθνικιστικών αισθημάτων ανάμεσα στους διάφορους λαούς της Κεντρικής Ασίας, στον Νότιο και στον Βόρειο Καύκασο, στις Βαλτικές Χώρες, στη Μολδαβία και στην Ουκρανία θα μπορούσαν να προκαλέσουν την κατάρρευση του σοβιετικού κράτους. Ο Ρούζι Ναζάρ πρόβλεψε ότι αργά ή γρήγορα η Σοβιετική Ένωση θα έδινε τέλος στην ύπαρξη της ακριβώς εξαιτίας της αρνητικής επίδρασης αυτών των παραγόντων. Έτσι, ο Ναζάρ έδινε ιδιαίτερη προσοχή στις προπαγανδιστικές δραστηριότητες που στόχευαν στους λαούς της Κεντρικής Ασίας με σκοπό να δημιουργήσουν εκθρόνηση απέναντι στις σοβιετικές Αρ-

Ο αντάρτης φύλαρχος Αμίν Βαρντάκ, φεουδάρχης της ομώνυμης επαρχίας, με Αφγανούς μουτζαχεντίν.

χές, συμπεριλαμβανομένης της υποκίνησης ρωσοφοβικών αισθημάτων. Ο Ναζάρ πάντα αντιμετώπιζε αρνητικά τη Ρωσία και πίστευε ότι, σε κάθε περίπτωση, η Κεντρική Ασία θα βρισκόταν σε μια κατάσταση συνεχούς σύγκρουσης με τη Ρωσία.

Το 1979, παρά την προχωρημένη ηλικία του (62 ετών), ο Ρούζι Ναζάρ πήγε προσωπικά στο επαναστατημένο Ιράν –προσποιούμενος έναν έμπορο χαλιών. Του ανατέθηκε η αποστολή να αξιολογήσει τις προοπτικές για την απελευθέρωση Αμερικανών πολιτών που είχαν συλληφθεί στην αμερικανική πρεσβεία. Ο Ναζάρ συμμετείχε στη μυστική επιχείρηση Αργο για τη διάσωση έξι Αμερικανών διπλωματών που βρίσκονταν σε κίνδυνο εκτός της πρεσβείας. Αφού δούλεψε στο Ιράν, συνέχισε να εργάζεται προς την αφγανική κατεύθυνση. Επικέντρωσε τις προσπάθειές του στη συνεργασία με Ουζμπέκους στρατιώτες που είχαν λιποτακτήσει από τον σοβιετικό

στρατό ή είχαν αιχμαλωτιστεί από τους Αφγανούς μουτζαχεντίν, επιχειρώντας να τους στρατολογήσει στις ειδικές δυνάμεις. Ωστόσο, ως κοσμικός εθνικιστής, προσπάθησε επανειλημμένως να πείσει την ηγεσία της CIA να μην υποστηρίζει ακραίους φονταμενταλιστές στο Αφγανιστάν και στη Μέση Ανατολή. Οι στρατηγοί όμως δεν άκουσαν την άποψη ενός επαγγελματία αξιωματικού πληροφοριών, κάτι το οποίο προκάλεσε πολλά προβλήματα στις ΗΠΑ.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 οι προβλέψεις του Ρούζι Ναζάρ άρχισαν να βγαίνουν αληθινές. Στις εθνικές δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης η πολιτική κατάσταση ήταν πραγματικά ασταθής και άρχισαν συγκρούσεις σε διεθνοτικά εδάφη. Ταραχές έλαβαν επίσης χώρα στο Ουζμπεκιστάν, τη γενέτειρα του Ρούζι Ναζάρ. Η Σοβιετική Ένωση κατέρρευσε, κάτι που δεν μπορούσε παρά να ικανοποιήσει εκείνον τον αντισοβιετικό άντρα, που αφιέρωσε σχεδόν ολόκληρη

την ενήλικη ζωή του στον αντισοβιετικό και αντικομμουνιστικό αγώνα. Ως έναν βαθμό, εκείνος ο πρώην χιτλεριστής είχε απόλυτο δίκιο όταν είπε ότι η Σοβιετική Ένωση θα κατέστρεφε την ανάπτυξη του εθνικισμού ανάμεσα στους κατοίκους της. Οι αμερικανικές ειδικές υπηρεσίες χρησιμοποιούν ενεργά ακόμη και σήμερα την τακτική της πρόκλησης εθνοτικού και θρησκευτικού μίσους.

Όταν ανακηρύχθηκε η ανεξαρτησία του Ουζμπεκιστάν τον Οκτώβριο του 1991, ο Ρούζι Ναζάρ είχε την ευκαιρία να επιστρέψει στην πατρίδα του έπειτα από πενήντάχρονη απουσία. Φυσικά, εκμεταλλεύτηκε αμέσως αυτή την ευκαιρία. Ηλικιωμένος πλέον, κάποτε ένας από τους πιο πολύτιμους επιτελείς του Χίτλερ και μετέπειτα των αμερικανικών ειδικών υπηρεσιών, έφτασε στο Ουζμπεκιστάν τον Μάιο του 1992. Επισκέφθηκε τη γενέτειρά του, τη Μάρτζιλαν, και μετά την Τασκένδη, όπου τον υποδέχθηκε προσωπικά ο Ουζμπέκος πρόεδρος Ισλάμ Καρίμοφ. Ο Ρούζι Ναζάρ είχε την ευκαιρία όχι μόνο να επισκεφθεί το Ουζμπεκιστάν, αλλά πρόλαβε να δει και τη μετασοβιετική του εξέλιξη μέσα στα επόμενα χρόνια. Άλλωστε πέθανε στην Τουρκία το 2015, 24 χρόνια μετά την ανεξαρτησία του Ουζμπεκιστάν, σε ηλικία 98 ετών.

Ωστόσο, όπως βλέπουμε από την πολιτική κατάσταση στην Τουρκία, στη Μέση Ανατολή και στην Κεντρική Ασία, η «υπόθεση» του Ρούζι Ναζάρ ζει ακόμη και σήμερα. Οι αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών συνεχίζουν να υποστηρίζουν διάφορες θρησκευτικές εξτρεμιστικές και ακροδεξιές ομάδες στην Τουρ-

Ο πρόεδρος του Ουζμπεκιστάν Ισλάμ Καρίμοφ υποδέχθηκε σαν ήρωα τον Ναζάρ όταν επισκέφτηκε τη γενέτειρά του το 1992.

κία, στη Μέση Ανατολή και στην Κεντρική Ασία. Παρότι η Σοβιετική Ένωση κατέρρευσε πριν από αρκετά χρόνια και δεν γίνεται πια λόγος για μια σύγκρουση ανάμεσα στα δύο ιδεολογικά συστήματα –τον σοβιετικό κομμουνισμό και τον αμερικανικό καπιταλισμό–, η Ρωσία παραμένει ένας σημαντικός γεωπολιτικός αντίπαλος των ΗΠΑ στην περιοχή. Οι «απόγονοι» του Ρούζι Ναζάρ, οι τουρκικές δεξιές οργανώσεις, συμμετέχουν σε αντιρωσικές προκλήσεις στα εδάφη της Τουρκίας και της Συρίας και παραμένουν ένας μόνιμος παράγοντας στη ριζοσπαστικοποίηση των εθνικιστών Τατάρων της Κριμαίας, που σήμερα έχουν ως έδρα την Ουκρανία.

Ο Ντέιβιντ Μπάρτσαρντ (1947-2020) ήταν κορυφαίος Βρετανός ειδικός στην τουρκική πολιτική και ιστορία.

Μετάφραση: Μυρτώ Κατσίγερα.

1 Πεθαίνει στη Βενετία, σε ηλικία 87 ετών, ο διάσημος Αμερικανός ποιητής Έζρα Πάουντ, ένας από τους σημαντικότερους εκφραστές του κινήματος του μοντερνισμού και συγγραφέας του μνημειώδους έργου (έκτασης 800 σελίδων στο πρωτότυπο) με τίτλο «Κάντος». Η υποστήριξή του συνέβαλε στην ανάδειξη των Τ.Σ. Έλλιοτ, Τζέημς Τζόους και Έρνεστ Χέμινγουεη. Το 1924 εγκαταστάθηκε στην Ιταλία και ασπάστηκε τις αρχές του φασισμού, ενώ κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο έκανε προπαγανδιστικές εκπομπές από το ιταλικό ραδιόφωνο καταγγέλλοντας τους Εβραίους, τον καπιταλισμό, τη Μεγάλη Βρετανία και τον πρόεδρο Ρούσβελτ. Το 1945 συνελήφθη, δικάστηκε αλλά θεωρήθηκε παράφρων και κλείστηκε επί δώδεκα χρόνια σε ψυχιατρική κλινική. Απελευθερώθηκε το 1958 και εγκαταστάθηκε στη Βόρεια Ιταλία έως τον θάνατό του.

7 Κατά τις αμερικανικές προεδρικές εκλογές ο πρόεδρος Νίξον κερδίζει σαρωτική νίκη επί του Δημοκρατικού αντιπάλου του, γερουσιαστή Τζωρτζ Μαγκόβερν, με ποσοστό 60,7% έναντι 37,5% και 520 εκλέκτορες έναντι 17. Ο Νίξον κέρδισε όλες τις πολιτείες, με εξαίρεση τη Μασσαχουσέτη, όπου επικράτησε ο Μαγκόβερν. Η διαφορά μεταξύ των δύο αντιπάλων ως προς τον αριθμό ψήφων υπολογίζεται σε 18.000.000. Παρά ταύτα, το ποσοστό προσέλευσης των ψηφοφόρων (55%) υπήρξε το χαμηλότερο έως τότε από τις εκλογές του 1948.

11 Ο αντιπρόεδρος της δικτατορικής κυβέρνησης Νικόλαος Μακαρέζος εγκαινιάζει στους Αγίους Θεοδώρους το διυλιστήριο της Motor Oil, ιδιοκτησίας του ομίλου Βαρδινογιάννη. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη επένδυση της τελευταίας πενταετίας στην Ελλάδα, αξίας άνω των πενήντα εκατομμυρίων δολλαρίων.

15 Σε ένα από τα πιο τραγικά, όσο και δυσερμήνευτα ναυτικά ατυχήματα της

Έζρα Πάουντ

Χουάν Περόν

νεοελληνικής ιστορίας, το νεότευκτο σούπερ τάνκερ World Hero, του ομίλου Νιάρχου, συγκρούεται περί τις 3.00 το μεσημέρι με το αποβατικό σκάφος «Μέρλιν», του Βασιλικού Ναυτικού, στον Σαρωνικό Κόλπο. Την ώρα της σύγκρουσης επικρατούσε νηνεμία, η ορατότητα ήταν καλή και το τάνκερ έπλεε με κανονική ταχύτητα, αλλά για αδιευκρίνιστους λόγους (καθώς οι μαρτυρίες των μελών των πληρωμάτων των δύο σκαφών ήταν εντελώς αντίθετες), εμβόλισε την πρύμνη του «Μέρλιν». Η σύγκρουση αποδόθηκε στην κακή ορατότητα από τη γέφυρα του σούπερ τάνκερ και κατέληξε στον θάνατο 44 μελών του πληρώματος του δεύτερου, από το οποίο διασώθηκαν μόλις 14 άτομα. Λόγω του μεγάλου βάθους του ναυαγίου (άνω των ενενήντα μέτρων) οι σοροί των νεκρών παρέμειναν εγκλωβισμένοι σε αυτό, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι από τις δεξαμενές καυσίμων του «Μέρλιν» εξακολουθεί να αναβλύζει πετρέλαιο.

17 Ο πρώην πρόεδρος της Αργεντινής Χουάν Περόν και η δεύτερη σύζυγός του, Ιζαμπέλ, επιστρέφουν στην Αργεντινή μετά από εξορία 17 ετών, με σκοπό την έναρξη διαπραγματεύσεων με το δικτατορικό καθεστώς της χώρας για την επαναφορά της δημοκρατίας. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1973 ο Περόν εκλέχθηκε πρόεδρος της Αργεντινής για τρίτη φορά, με αντιπρόεδρο τη σύζυγό του, αλλά την 1η Ιουλίου 1974 πέθανε σε ηλικία 78 ετών.

Τόμας Κινκέηντ

Ρίτσαρντ Σπεκ

| Πεθαίνει στο Μαίριυλαντ, σε ηλικία 84 ετών ο Αμερικανός ναύαρχος Τόμας Κινκέηντ, ένας από τους πρωταγωνιστές των επιχειρήσεων στον Ειρηνικό κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Ως υποναύαρχος, διοικητής μοίρας καταδρομικών, έλαβε μέρος το 1942 στις ναυμαχίες της Θάλασσας των Κοραλλίων και του Μίντγουεη, ενώ στη συνέχεια, ως διοικητής της «Δύναμης Κρούσης 16», αντιμετώπισε τις ιαπωνικές δυνάμεις στην ευρύτερη θαλάσσια περιοχή της Γκουανταλκανάλ. Το 1943 τέθηκε επικεφαλής της επιχείρησης για την ανακατάληψη των Αλεούτιων Νήσων και στα τέλη του 1944, ως αντιναύαρχος, ανέλαβε τη διοίκηση του 7ου Στόλου με τον οποίο κατανίκησε τους Ιάπωνες στη Ναυμαχία του Κόλπου της Λέυτε, την τελευταία σύγκρουση μεταξύ θωρηκτών. Από το 1946 έως την αποστρατεία του (το 1950) διετέλεσε διοικητής του 16ου Στόλου.

19 Ο Σων Μακστιοφέην, ένας από τους ηγέτες του IRA, συλλαμβάνεται στο Δουβλίνο και καταδικάζεται σε φυλάκιση έξι μηνών. Διαμαρτυρόμενος για την καταδίκη του, ο Μακστιοφέην αρχίζει απεργία πείνας και μεταφέρεται σε στρατιωτικό νοσοκομείο. Στο ίδιο πλαίσιο, στις 25 Νοεμβρίου έκρηξη βόμβας σε κατάμεστο κινηματογράφο του Δουβλίνου έχει ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό σαράντα ατόμων.

21 Ο Ρίτσαρντ Σπεκ, κατά συρροή δολοφόνος και καταδικασμένος σε θάνατο

το 1967, αποφεύγει την εκτέλεση λόγω μετατροπής της ποινής του σε φυλάκιση 400 έως 1.200 (!) ετών (μέσω άθροισης οκτώ διαδοχικών ποινών από 50-150 χρόνια). Το βράδυ της 13ης Ιουλίου 1966 ο Σπεκ είχε δολοφονήσει στον κοιτώνα τους οκτώ φοιτήτριες νοσηλευτικής, την μία από τις οποίες είχε προηγουμένως βιάσει. Αργότερα η ποινή του μετατράπηκε σε φυλάκιση 100-300 ετών. Ο Σπεκ πέθανε στη φυλακή από καρδιακή ανακοπή στις 5 Δεκεμβρίου 1991, μία ημέρα πριν από τα 50ά γενέθλιά του.

| Ισραηλινά αεροσκάφη πραγματοποιούν αιφνιδιαστικές επιθέσεις σε στρατόπεδα Παλαιστινίων ανταρτών και σε συριακά χωριά στο πλαίσιο της σφοδρότερης σύγκρουσης από τον Αραβοϊσραηλινό Πόλεμο του 1967.

28 Στις παρισινές φυλακές Λα Σαντέ εκτελούνται με αποκεφαλισμό στην γκιλοτίνα οι Ροζέ Μποντέν και Κλωντ Μπυφέ, οι επονομαζόμενοι «Στασιαστές του Κλαιρβώ», λόγω της συμμετοχής τους στην εξέγερση της φυλακής του Κλαιρβώ κατά την οποία ο δεύτερος είχε δολοφονήσει έναν φύλακα και τη νοσοκόμα της φυλακής με τη βοήθεια του πρώτου. Οι εκτελέσεις αυτές υπήρξαν οι τελευταίες στην ιστορία του ποινικού συστήματος της Γαλλίας.

29 Στην Ιεραρχία της Εκκλησίας της Ελλάδος εκδηλώνεται κρίση λόγω της άρνησης 13 μητροπολιτών να συμμετάσχουν στην εκλογή της νέας Διαρκούς Ιεράς Συνόδου.

30 Στο πλαίσιο του «Πολέμου του μπακαλιάρου», που διεξάγεται στον Βόρειο Ατλαντικό, ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών, σερ Άλεξ Ντάγκλας Χόουμ, δηλώνει ότι πλοία του Βασιλικού Ναυτικού θα σταθμεύουν στο εξής ανοικτά της Ισλανδίας προκειμένου να προστατεύουν τα βρετανικά αλιευτικά σκάφη που ψαρεύουν εκεί.

Σλοβακία: Νεολιθικός τάφος ίσως κρύβει θύματα θυσιαστικών τελετουργιών

Δεκάδες σκελετούς που ενδεχομένως ανήκουν σε θύματα θυσιαστικών τελετουργιών, ανακάλυψε στο Vráble της Δυτικής Σλοβακίας ομάδα Σλοβάκων και Γερμανών αρχαιολόγων, οι οποίοι ανασκάπτουν έναν από τους μεγαλύτερους νεολιθικούς οικισμούς της Κεντρικής Ευρώπης. Τα τελευταία επτά χρόνια οι αρχαιολόγοι εργάζονται συστηματικά σε περιοχή των 50 στρεμμάτων, που φέρει ίχνη κατοίκησης

από την 6η χιλιετία π.Χ. Εντούτοις, μόλις πρόσφατα εντόπισαν σε τάφρο τα λείψανα 35 ενηλίκων και ανηλίκων ανθρώπων, που μπορεί να πέθαναν με φρικτό τρόπο, καθώς κατάγματα στα οστά ήταν εμφανή δια γυμνού οφθαλμού, ενώ ήταν και ακέφαλοι, με την εξαίρεση ενός παιδικού κρανίου.

Προκειμένου να διαπιστωθεί αν πράγματι τα άτομα αυτά θανατώθηκαν σκόπιμα, πέθαναν μαζί ή χωριστά ή ήταν θύματα επιδημίας, οι αρχαιολόγοι θα εξετάσουν τυχόν γενετικούς δεσμούς μεταξύ τους και εάν τα κεφάλια αφαιρέθηκαν βίαια ή ο διαχωρισμός έγινε μετά την αποσύνθεση του σώματος.

Οι αρχαίες πιρόγες των Μεγάλων Λιμνών

Μια πιρόγα (κανό) από ξύλο λευκής βελανιδιάς και ηλικίας 3.000 ετών ανασύρθηκε

από τον πυθμένα της λίμνης Μεντότα στην περιοχή των Μεγάλων Λιμνών στο Ουισκόνσιν των ΗΠΑ. Πρόκειται για το παλιότερο αντίστοιχο εύρημα που έχει βρεθεί στην περιοχή, γεγονός που επιτρέπει τώρα στους επιστήμονες να μελετήσουν διεξοδικότερα την ιστορία της κατά την περίοδο αυτή.

Η πιρόγα, μήκους 4,5 μέτρων, εντοπίστηκε αρχικά τον περασμένο Μάιο από μια θαλάσσια αρχαιολόγο της Ιστορικής Εται-

ρείας (Historical Society) του Ουισκόνσιν, Κατόπιν, οι αρχαιολόγοι ανέσκαψαν με προσοχή τον βυθό, την ανέβασαν στην επιφάνεια, χρησιμοποιώντας σάκους επίπλευσης και την μετέφεραν στο Κρατικό Αρχείο Διατήρησης στο Μάντισον. Εκεί βρίσκεται ήδη, μία παρόμοια πιρόγα, ηλικίας «μόλις» 1.200 ετών, που είχε ανακαλυφθεί σε κοντινή απόσταση το 2021.

Τα δύο πλοίαρια αναμένεται, τώρα, να προσφέρουν νέες πληροφορίες για τον ακριβή χρόνο άφιξης των πρώτων κατοίκων στην περιοχή, για τους λιμναίους δρόμους που χρησιμοποιούσαν στις μετακινήσεις τους και τις μεταφορές εμπορικών προϊόντων και αν φυλάσσονταν κοντά σε βυθισμένα και εξαφανισμένα πλέον, χωριά, καθώς επίσης για τη διαχρονική αυξομείωση της στάθμης του νερού στη λίμνη.

Νέα στοιχεία για την *Γαλατού* του Βερμέερ

Αποκαλυπτικά στοιχεία για τον φημισμένο πίνακα του Ολλανδού ζωγράφου Γιохάνες (ή Γιαν) Βερμέερ (1632-1675) «Η γαλατού» (1658), έφερε στο φως νέα έρευνα των ειδικών του Rijksmuseum στο Άμστερνταμ, εν' όψει μεγάλης έκθεσης για το έργο του Βερμέερ που προγραμματίζει το μουσείο το 2023.

Με τη βοήθεια προηγμένων τεχνολογιών σάρωσης διαπιστώθηκε ότι ο ζωγράφος είχε αρχικά σχεδιάσει πίσω από το κεφάλι της εικονιζόμενης νεαρής γυναίκας μια ξύλινη σανίδα με προσαρτημένες ράβδους για το κρέμασμα κεραμικών κανα-

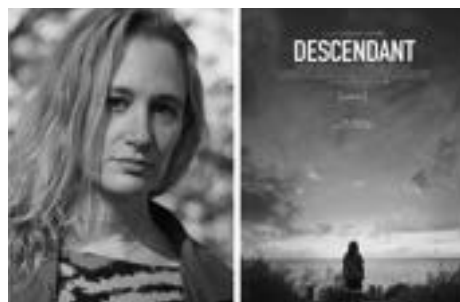
τών, αντικείμενο σύνηθες στις κουζίνες του 17ου αιώνα. Επιπλέον, στο κάτω δεξιό τμήμα του πίνακα είχε ζωγραφίσει πρόχειρα ένα «καλάθι της φωτιάς», τύπο καλαθιού από μίσχους ιτιάς που με τη χρήση κάρβουνων χρησιμοποιούνταν ως θερμαντικό σώμα. Ακόμα, εξακρίβωσαν πως κάτω από το αριστερό χέρι της γυναίκας «κρύβεται» μια παχιά μαύρη γραμμή που έγινε βιαστικά, κάτι που αντιβαίνει στη συνήθεια του Βερμέερ να δουλεύει αργά και με εξαιρετική λεπτομέρεια.

Στη σχετική συνέντευξη Τύπου, ο γενι-

κός διευθυντής του μουσείου, Τάκο Ντίμπιτς, είπε σχετικά: «Είμαστε πια σε θέση να φέρουμε του θεατές πλησιέστερα στον πιο μυστηριώδη αλλά και αγαπημένο Ολλανδό ζωγράφο όλων των εποχών».

Descendant: Η ιστορία των τελευταίων σκλάβων που έφτασαν στις ΗΠΑ

Την ιστορία των τελευταίων σκλάβων που έφτασαν στις ΗΠΑ από την Αφρική, αφηγείται το ντοκιμαντέρ της Μάργκαρετ Μπράουν *Descendant* (Απόγονος), παραγωγής του 2022. Κύρια φιγούρα είναι ο 72χρονος σήμερα Αφροαμερικανός Άντερσον Φλεν, απόγονος των τελευταίων σκλάβων που έφτασαν στη χώρα. Οι πρόγονοί του περιλαμβάνονταν στους

περίπου 110 άνδρες, γυναίκες και παιδιά, που απήχθησαν από τις δυτικές ακτές της Αφρικής και μεταφέρθηκαν στην Αλαμπάμα με το δουλεμπορικό πλοίο *Clotilda* μεταξύ του φθινοπώρου του 1859 και του Ιουλίου του 1860.

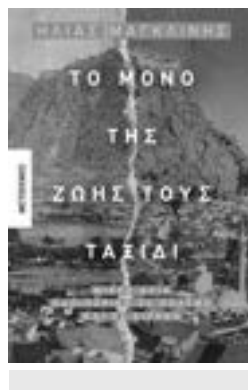
Στο επίκεντρο της ταινίας βρίσκεται η επίσκεψη του Φλεν στο Εθνικό Μνημείο για την Ειρήνη και τη Δικαιοσύνη, στο Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα, που είναι επίσης γνωστό ως το εθνικό μνημείο κατά της ρατσιστικής βίας. Το *Descendant* έκανε ντεμπούτο τον περασμένο Ιανουάριο, κατόπιν αγοράστηκε από το Netflix και προβάλλεται ήδη από τον Οκτώβριο.

Ηλίας Μαγκλίνης

Το μόνο της ζωής τους ταξίδι

Μικρά Ασία: Οδοιπορικό σε πόλεμο και σε ειρήνη

εκδ. Μεταίχμιο, 2022, σελ.: 384, τιμή: 17,70 €

Ο Ηλίας Μαγκλίνης ακολουθεί την πορεία τού προγόνου του στη Μικρά Ασία και μέσα από τα σύγχρονα βιώματά του, ταξιδεύει νοητά τον αναγνώστη στην Ανατολή του 1919-1922. Ο πατέρας του πατέρα τού συγγραφέα ήταν ένας από τους χιλιάδες «ανώνυμους» Έλληνες που στάλθηκαν στα βάθη της Μικρασίας για να κυνηγήσουν τους Τούρκους επαναστάτες. Είχε την τύχη να επιστρέψει βιολογικά σώος πίσω στην πατρίδα, αλλά η ψυχή του είχε αλλοιωθεί. Βιολογικά έπεσε θύμα δολοφονίας κατά τους σκοτεινούς χρόνους της δεκαετίας του 1940.

Η περιγραφή αυτής της πορείας προς το άγνωστο ξεκινά από το κέντρο εκπαίδευσης στην Πάτρα. Ακολουθεί το ταξίδι προς την Ξάνθη, την Αδριανούπολη και από εκεί στη Σμύρνη. Στην τότε σημαιοστολισμένη Σμύρνη, που ήταν γεμάτη από Έλληνες και που τώρα οι Έλληνες την επισκέπτονται ως τουρίστες και μέσα τους θρηνούν τη χαμένη πατρίδα. Μόνο έναν δάκρυ μπορεί να εμφανιστεί στα μάτια λίγων τουριστών και αυτό πνιγμένο στη βουή της σύγχρονης πόλης. Επόμενη στάση η Προύσα και ακολουθούν όλα τα πεδία των μαχών που βρέθηκε ο πατέρας του πατέρα του. Ο συγγραφέας δεν ακολουθεί απλώς τα βήματα του προγόνου του. Σκέφτεται διάφορες αφηγήσεις των φίλων του, που έζησαν παρόμοιες καταστάσεις ή τον πόνο της ξενιτιάς. Τις αναγάγει στο παρόν και τις συνδέει με το παρελθόν.

Οι περιγραφές των μαχών είναι συγκλονιστικές. Αυτές όμως δεν γίνονται με τη ματιά του ιστορικού παρατηρητή, αλλά με αυτή του ανθρωπιστή, του ταλαντούχου αφηγητή, ο οποίος μπορεί να συνδυάσει τις πληροφορίες από τα αρχεία του Στρατού με εκείνες από τα ημερολόγια των μαχητών και την προσωπική εμπειρία του σήμερα. Ακόμα πιο εντυπωσιακές είναι οι αναφορές στη σύγχρονη

όψη των πρώην πεδίων των μαχών. Εκεί που άλλοτε τα νιάτα της Ελλάδας έχυσαν το αίμα τους, σήμερα πολυτελείς εγκαταστάσεις αναψυχής δίνουν ανάσες δροσιάς κάτω από τον καυτό ήλιο. Εκεί που κάποτε πτώματα σωριάζονταν από τις ριπές των πολυβόλων, σήμερα ανέμελοι άνθρωποι κυκλοφορούν με το μαγιό τους στις πλαζ. Εσκή Σελίρ, Κιουτάχεια και Σαγγάριος, το τότε και το σήμερα. Το εφήμερο, το μάταιο και το προσωρινό είναι μερικά μόνο από τα πρώτα συναισθήματα που έρχονται στο μυαλό του αναγνώστη, διαβάζοντας αυτές τις σελίδες. Εάν οι μανιασμένοι μαχητές του τότε -Έλληνες και Τούρκοι- μπορούσαν να ρίξουν μία κλεφτή ματιά στο μέλλον, να πάρουν μία εικόνα του πεδίου της μάχης, όπως αυτό θα ήταν έναν αιώνα μετά, σίγουρα θα πετούσαν τα όπλα τους και θα χάνονταν στις απολαύσεις της ειρήνης.

Στις σελίδες του βιβλίου του Ηλία Μαγκλίνης δεν ωραιοποιείται ούτε η ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία. Δίχως φειδώ αναφέρονται τα εγκλήματα που διέπραξαν και οι «δικοί μας». Ο πόνος, οι βιασμοί, οι δολοφονίες και τα αίσχη μας. Ακόμα και τα πολιτικά μίσση τη στιγμή της άτακτης υποχώρησης των στρατιωτών από την περικυκλωμένη Σμύρνη, η οργή των Ελλαδιτών προς τους Ίωνες. «Οι Έλληνες στην κορυφαία τους στιγμή», αναφέρει χαρακτηριστικά ο συγγραφέας.

Peter Brown

Ο κόσμος της ύστερης αρχαιότητας 150-750 μ.Χ.

Μετάφραση: Ελένη Σταμπόγλη

εκδ. Αλεξάνδρεια, 2022, σελ.: 240, τιμή: 21,20 €

Κοιτάζοντας τον κόσμο της ύστερης αρχαιότητας, διχαζόμαστε ανάμεσα στη μελαγχολική ενατένιση αρχαίων ερειπίων και τη θερμή επιδοκιμασία ενός νέου ξεκινήματος. Αυτό που δεν γνωρίζουμε είναι η αίσθηση του πως ήταν να ζει κανείς εκείνη την εποχή.

Πώς και γιατί ο ύστερος αρχαίος κόσμος έφτασε να διακριθεί από τον «κλασικό» πολιτισμό; Από το 150 ως το 750 μ.Χ., οι πιο βαθιά ριζωμένοι αρχαίοι θεσμοί χάθηκαν για πάντα. Το 476 η ρωμαϊκή αυτοκρατορία έπαψε να υπάρχει στη δυτική Ευρώπη. Το 656 η περσική αυτοκρατορία εξαφανίστηκε από την Εγγύς Ανατολή. Ο Πήτερ Μπράουν δεν αφηγείται μια μελαγχολική ιστορία «παρακμής και πτώσης», αλλά εξετάζει με νηφαλιότητα την αναδιάταξη των αρχαίων συνόρων και την εμφάνιση κρίσιμων νέων φαινομένων που σημάδεψαν την εποχή, όπως η επικράτηση του χριστιανισμού στην Ευρώπη και του ισλαμισμού στη Μέση Ανατολή.

Πρωτοποριακό στη δεκαετία του 1970, όταν γράφτηκε, κλασικό πλέον σήμερα, το βιβλίο του Μπράουν αναδεικνύει την ιδιαιτερότητα μιας παραμελημένης ιστορικής περιόδου, μετατοπίζοντας το σχετικό ενδιαφέρον από τη δυτική Ευρώπη στην ανατολική Μεσόγειο. Επισκοπώντας εξακόσια χρόνια πολιτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αλλαγών, επιχειρεί να απαντήσει σε ένα κείμενο ερώτημα της παγκόσμιας ιστορίας: πώς ο ομοιογενής μεσογειακός κόσμος του 200 μ.Χ. κατέληξε να διαιρεθεί σε τρία αποξενωμένα και ανταγωνιστικά σύνολα, την καθολική Δύση, το Βυζάντιο και το Ισλάμ; Μια εξέλιξη που τις μακρόπνοες συνέπειές της βιώνουμε ακόμη σήμερα, στο τέλος της δεύτερης χιλιετίας.

Πρόκειται για μια μελέτη κοινωνικών και πολιτιστικών μεταβολών, με την οποία ο αναγνώστης, κατανοεί πώς, και ίσως γιατί, ο κόσμος της ύστερης αρχαιότητας έφτασε να διακριθεί από τον «κλασικό» πολιτισμό, και πώς οι κοσμογονικές αλλαγές αυτής της περιόδου καθόρισαν, με

τη σειρά τους, τη διαφορετική εξέλιξη της δυτικής Ευρώπης, της ανατολικής Ευρώπης και της Εγγύς Ανατολής.

Στα τρία πρώτα κεφάλαια του βιβλίου περιγράφονται οι αλλαγές στον δημόσιο βίο της αυτοκρατορίας από το 200 μ.Χ. έως το 400, ενώ αναλύονται οι καθοριστικές αλλαγές στις θρησκευτικές τάσεις που συντελέστηκαν εκείνη την εποχή. Σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Μεσόγειος και η Μεσοποταμία αποτελούν τα θέατρα των αλλαγών. Κατά κύριο λόγο τον απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι άνθρωποι του κόσμου της ύστερης αρχαιότητας αντιμετώπιζαν το πρόβλημα των αλλαγών. Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία κάλυπτε μια απέραντη και ανομοιογενή έκταση. Οι αλλαγές που υπέστη κατά την περίοδο αυτή είναι πολύπλευρες και ποικίλες. Αρχίζουν από εμφανείς και τεκμηριωμένες εξελίξεις, όπως οι επιπτώσεις του πολέμου και της υψηλής φορολογίας στην κοινωνία του 3ου και του 4ου, και φτάνουν ως τις ανεπαίσθητες και μυστηριώδεις εκείνες μετατοπίσεις που επηρέασαν τις σχέσεις των ανθρώπων με το ίδιο τους το σώμα και με τους κοντινούς τους γείτονες.

Αναμφίβολα πρόκειται για ένα περίφημο έργο το οποίο επικαλούνται πλέον όλοι όσοι θέλουν να ξεπεράσουν τον συντηρητικό κλασικό διαχωρισμό μεταξύ του αρχαίου και του μεσαιωνικού κόσμου, που άνοιξε την προοπτική της ερμηνείας του Βυζαντίου προς τον κόσμο της Μεσογείου.

Θανάσης Γιοχαλάς, Ζωή Βαϊου

Η Αθήνα τον 19ο αιώνα

Εικόνες μιας οδοιοπορίας μέσω του Τύπου

εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2021, σελ. : 448, τιμή: 21,00 €

Σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, η Αθήνα όχι μόνο παρέμεινε πόλη, αλλά παρέμεινε σταθερά η μεγαλύτερη πόλη της Στερεάς Ελλάδας, ακολουθούμενη από τη Θήβα, τη Λιβαδειά, τη Λαμία, την Αταλάντη, τα Σάλωνα και, αργότερα, το Μεσολόγγι, ενώ παρουσίασε μια αισθητή γεωγραφική επέκταση, εκτός των μεσαιωνικών της ορίων. Έδρα Μητρόπολης καθώς και Οθωμανικού Κάζα, ανέπτυξε την ειδικότητά της σε μια σειρά από δραστηριότητες αστικού χαρακτήρα, όπως η βιοτεχνία μεταξωτών υφασμάτων, η σαπυνοποιία και η βυρσοδεψία. Η νέα πρωτεύουσα έπρεπε να σχεδιαστεί, να διαμορφωθεί, να διευρυνθεί, να αποκτήσει το πρόσωπο που απαιτεί ο ρόλος της. Άλλωστε, στο θέατρο της Ιστορίας αυτή θα είναι η πρωταγωνίστρια. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όταν τον Οκτώβριο του 1833, συντάσσεται ο κατάλογος των προς απαλλοτρίωση κτιρίων, χάριν ανασκαφών, καταγράφονται 400 σπίτια, 7 φούρνοι και 103 εργαστήρια, μεταξύ των οποίων 2 ελαιτριβεία και 2 σαπουντζίδικα, μόνο στην περιοχή την οριζόμενη από τις κατοπινές οδούς Ηφαιστού, Μητροπόλεως, Νίκης, Αμαλίας και Λυσικράτους, δηλαδή στο ήμισυ περίπου της παλαιάς πόλης.

Η οικοδομική δραστηριότητα εντείνεται: οικίες και μέγαρα θα πλαισιώνουν τους νέους δρόμους και τις πλατείες για να στεγάσουν τους γηγενείς και νεοαφιχθέντες κατοίκους, τις δημόσιες υπηρεσίες και τον νεοπαγή θεσμό της βασιλείας. Οι αλλαγές που συντελούνται, επιλογές της κεντρικής εξουσίας ή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας κινούνται στην κατεύθυνση του εξευρωπαϊσμού, επιδιώκουν να αποσπάσουν την πρωτεύουσα, τη χώρα, από τον εναγκαλισμό της Ανατολής και να την ωθήσουν δυναμικά προς τη Δύση.

Οι γνωστοί αθηναιογράφοι Θανάσης Γιοχαλάς και Ζωή Βαϊου, μετά το βιβλίο τους *Ο Κίτσοσ ο Λεβέντης και άλλες αγγελίες* (εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2016), όπου αφηγούνται μέσω των Μικρών Αγγελιών την προσπάθεια για κοινωνική εξέλιξη

των Αθηναίων της εποχής, επανέρχονται με ένα νέο ανθολόγιο δημοσιευμάτων. Ένα οδοιοπορικό μέσω του Τύπου, μια εν θερμώ αποτύπωση στις στήλες των εφημερίδων, όπου αναδεικνύονται μικροϊστορίες της Αθήνας. Ουσιαστικά πρόκειται για μια συναρπαστική αποδελτίωση της μικροϊστορίας της καθημερινότητας, με θεματικούς πυρήνες: «Η Αθήνα πρωτεύουσα», «Οι δρόμοι», «Οι άμαξες», «Ο Τύπος» -καθρέπτης μικρών και μεγάλων γεγονότων και συμβάντων- «Ο Φωτισμός», «Συμπλοκές κατοίκων», «Η πανίδα του άστεως», «Οι κηδείες», «Η πολιτική στην πόλη», «Η Ευρώπη στην Αθήνα», «Η πόλη», «Οι άνθρωποι».

Μια καταγραφή απίθανων γεγονότων αλλά και λεπτομερειών που καταγράφονται στον δημόσιο και ιδιωτικό βίο των κατοίκων μιας πόλης στη σκιά της Ιστορίας. Μια αποδελτίωση που διασώζει την καθημερινότητα της πόλης, μέσα από εννιά κεφάλαια που ορίζονται από την αστική γεωγραφία, που είναι τελικά και κοινωνική: Πλάκα - Μοναστηράκι - Ψυρρή - Ακρόπολη και τα γύρω, Εμπορικό Κέντρο (Αιόλου, Αθηνάς, πλατεία Κοτζιά), πλατεία Συντάγματος και τα γύρω, Παρλίσιση, Νεάπολις - Εξάρχεια - Κολωνάκι, οδός Σταδίου, οδός Πανεπιστημίου, Ομόνοια - οδός Πειραιώς και τα γύρω, Πατησίων και οι γύρω περιοχές. Ένας λογοτεχνικός - ιστορικός περίπατος που αποδίδει το κλίμα της εποχής, βάζοντας τον αναγνώστη στο ιστορικό σκηνικό. Ένας πλούτος πληροφοριών συνδυασμένος με λογοτεχνική γλαφυρότητα.

Δημήτρης Β. Τριανταφυλλίδης Ρωσία: Ο μεγάλος εχθρός της Δύσης

εκδ. Επίκεντρο, 2022, σελ.: 152, τιμή: 11,00 €

Τα τελευταία χρόνια κυριαρχεί στην πολιτική σκηνή της Ρωσίας το αφήγημα του αυτοκρατορικού μεγαλοϊδεατισμού, το οποίο εδράζεται στο απλοϊκό αξίωμα ότι η χώρα δεν έχει όσα θα έπρεπε να έχει, σε σχέση με την «παρηκμασμένη» Δύση που διαρκώς εξυφαίνει σενάρια συνωμοσίας. Και, φυσικά, φορέας και εκφραστής αυτής της ιδέας είναι η ελίτ του Κρεμλίνου, η οποία, υπηρετώντας αυτό το δόγμα, ανανεώνει την πολιτική ισχύ της. Μετά τον τσάρο και τον Στάλιν, ο Πούτιν ήρθε να δώσει το νέο εθνικό αφήγημα μιας χώρας, επαναποθετώντας στο υψηλότερο εχθρικό βάθρο την Αμερική, την ελευθερία των ΜΜΕ, την αφ' υψηλού άρνηση προσχώρησης σε μια δυτικού τύπου νεωτερικότητα.

Στην ουσία η Ρωσία προσπαθεί να αναστρέψει τη γεωπολιτική πραγματικότητα που επικράτησε μετά το 1989. Επιθυμεί μια σύγχρονη Γιάλτα, με σαφείς ζώνες επιρροής στον ευρωπαϊκό χώρο, ως αποτέλεσμα μιας συνολικής διαπραγμάτευσης με τον δυτικό κόσμο. Οι επιλογές της καταδεικνύουν ότι επιδιώκει την αναβίωση του διχαστικού παρελθόντος του Ψυχρού Πολέμου και τη μεταγραφή του στο σύγχρονο πλαίσιο.

Πολλοί στη Δύση θεώρησαν πως το 1991, με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η Ρωσία θα μείνει για πολλές δεκαετίες μια περιφερειακή δύναμη, η οποία θα ενοχλεί, αλλά χωρίς να είναι επικίνδυνη για την παγκόσμια ασφάλεια. Τούτο οδήγησε στην υποτίμηση του ρωσικού κινδύνου, στην καλλιέργεια της αυταπάτης των στενών οικονομικών σχέσεων και τελικά στον αιφνιδιασμό της 24ης Φεβρουαρίου 2022.

Με την κήρυξη του πολέμου, η Ρωσία δικαίωσε εκείνους που την κατέταξαν ως τον Νο 1 εχθρό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ΝΑΤΟ, αφύπνισε τις πολιτικές ηγεσίες και τις κοινωνίες της Δύσης άλλαξε άρδην τον γεωπολιτικό χάρτη και έθεσε επί τάπητος την αλλαγή παραδείγματος στις σχέσεις της με την πλειονό-

τητα των κρατών του προηγμένου κόσμου. Η Δύση φάνηκε απροετοίμαστη για αυτή την εξέλιξη. Τα σημάδια ήταν μπροστά στα μάτια όλων, μα ελάχιστοι ήθελαν να τα δουν. Η Ρωσία με κάθε ευκαιρία από το 2001 και μετά, διατράνωνε την άποψη της πως νιώθει στενάχωρα σε αυτή την αρχιτεκτονική ασφάλειας και πως θα πρέπει να τροποποιηθεί έτσι ώστε να χωράει τις δικές της αυτοκρατορικές φιλοδοξίες στην Ευρασία.

Τελικά, ούτε η Ευρώπη διχάστηκε ούτε η Δύση διαιρέθηκε. Αποδείχθηκαν λανθασμένες οι αρχικές εκτιμήσεις του Κρεμλίνου σχετικά με την εισβολή στην Ουκρανία και τη στάση που θα ακολουθούσε ο δυτικός κόσμος. Ο αντίπαλος δεν «έπεσε» σε λίγα 24ωρα και η Ευρώπη δεν έμεινε απαθής απέναντι στην απροκάλυπτη καταπάτηση του διεθνούς δικαίου. Και ακόμη, ο Βολοντίμιρ Ζελένσκι δεν εξοντώθηκε ούτε πολιτικά ούτε φυσικά.

Ο Δημήτρης Τριανταφυλλίδης, δημοσιογράφος και μεταφραστής, βαθύς γνώστης της Ρωσίας, -έχει μεταφράσει από τα ρωσικά περισσότερα από 130 βιβλία λογοτεχνίας, ποίησης, πολιτικής, φιλοσοφίας και θεολογίας-, στο συναρπαστικό και ιδιαίτερα αποκαλυπτικό δοκίμιό του, ξεναγεί τον αναγνώστη στην Ιστορία ενός ιδιόμορφου πολιτισμού, από την εμφάνιση της Ρους στην σημερινή Ουκρανία μέχρι την εισβολή του Πούτιν στα ίδια αυτά εδάφη.

Ευτυχία Νικολακοπούλου

Θεατρικές παραστάσεις του Μολιέρου στη Σύρο τον 19ο αιώνα (1866-1900)

εκδ. Οσελότος, 2022, σελ.: 258, τιμή: 25,00 €

Ο Μολιέρος υπήρξε μια χαρισματική μεγαλοφυΐα που με δύναμη, τόλμη, φαντασία, ευρηματικότητα κατέγραψε, έκρινε, κατέκρινε και συχνά χλεύασε μέσα στην δική του εποχή τα αδιέξοδα και τις αντιφάσεις, τους κοινωνικούς αρνητικούς κύριους χαρακτήρες που πηγάζουν από την εποχή και την καθορίζουν συνάμα. Όσο όμως κι αν τα έργα του καθρεφτίζουν τις κοινωνικές συνθήκες, τη μόδα και το κοινωνικό τελετουργικό της εποχής του Λουδοβίκου ΙΔ΄, πίσω από τις λιβρέες, τις πουδραρισμένες περούκες, τα σκαρπίνια με τους φιόγκους και τις ρεβεράντζες κρύβεται ο αιώνιος άνθρωπος με τις αδυναμίες του, τους πειρασμούς του, τα όνειρά του, τις προκαταλήψεις του, τις υπεκφυγές του και τα τεχνάσματα, συχνά, της πανουργίας του ή της προσπάθειας για επιβίωση. Αυτό έδωσε στο έργο του μεγάλου Γάλλου δραματουργού τη διαχρονικότητά του και έτσι δημιουργήθηκε ένα νέο θεατρικό είδος, η κωμωδία χαρακτήρων, από την οποία προέκυψαν οι σύγχρονες κωμωδίες ηθών.

Η "παρουσία" του Μολιέρου στην Ελλάδα συμβαδίζει με την εκ νέου εισαγωγή του θεάτρου στον ελληνικό χώρο. Αν και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές πόλεις το θέατρο σιγά σιγά ξαναγεννιόταν από τις στάχτες του ήδη από τον 10ο αιώνα, στην Ελλάδα η αναγέννησή του καθυστέρησε αρκετά και συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό με τον νεοελληνικό Διαφωτισμό. Η Σύρος υπήρξε ένα από τα πρώτα μέρη στην Ελλάδα στα οποία διοχετεύθηκε το πνεύμα του Διαφωτισμού, κυρίως μέσω της θεατρικής δραστηριότητας, και με την εισροή αυτή των φιλελεύθερων ιδεών της ευρωπαϊκής σκέψης συμπίπτει και η παρουσία του Γάλλου δραματουργού στον ελληνικό χώρο.

Το θέατρο στην Ερμούπολη συνδέθηκε στενά με τη ζωή της πόλης αποκτώντας τον χαρακτήρα και τη δύναμη θεσμού. Η Ευτυχία Νικολακοπούλου επιχειρεί στο βιβλίο της, μια συστηματική καταγραφή των παραστάσεων έργων του Μολι-

έρου στην Ερμούπολη κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Πρόκειται για προϊόν σχολαστικής έρευνας και συγκέντρωσης μεγάλου όγκου πληροφοριών, οι οποίες δαμάζονται σε μια λογική και διαυγή δομή. Η διάρθρωση της εργασίας γίνεται με άξονα τις χρονικές περιόδους 1866-1879 και 1880-1901, ενώ η σειρά που εφαρμόστηκε στην παραστασιογραφική έρευνα είναι χρονολογική.

Μπορούμε να μιλήσουμε για μια συστηματική μονογραφία, ο μόχθος της οποίας γίνεται ολοφάνερος από τον όγκο των πληροφοριών και το εντυπωσιακό αποτέλεσμα της καταγραφής. Πρόκειται για ένα βιβλίο που φωτίζει πλήρως την πρόσληψη του Μολιέρου σε αυτή την πόλη με τη μεγάλη θεατρική παράδοση και προάγει σημαντικά τις μελέτες για τις διαδικασίες πρόσληψης ξένων κλασικών συγγραφέων υπό νέες συνθήκες. Εστιάζει κυρίως στις θεατρικές παραστάσεις του 19ου αιώνα, με άποψη τεκμηρίωση και πλούτο πληροφοριών. Από μεθοδολογική άποψη διαθέτει μια δοκιμασμένη δομή, ανοίγοντας στα κεφάλαια με τόλμη τη θεματική βεντάλια.

Η Ευτυχία Νικολακοπούλου προσφέρει μια εξαιρετικά χρήσιμη στη θεατρολογική επιστήμη προσέγγιση της παρουσίας του Μολιέρου στην Ερμούπολη τον 19ο αιώνα. Η βιβλιογραφία μας αποκτά μια υποδειγματική εργασία, που θα συμβάλει μελλοντικά στην έρευνα, στην καταγραφή και στην ανάλυση όλων των παραστάσεων έργων του Μολιέρου στην ελληνική σκηνή.

Μαρίνα Πετράκη

Ρίμινι, η λησμονημένη νίκη

Η συμμετοχή της Ελλάδας στις συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ιταλία, 1944

εκδ. Πατάκη, 2022, σελ.: 272, τιμή: 12,20 €

Μετά το στασιαστικό κίνημα του Απριλίου του 1944 στη Μέση Ανατολή και την κατάρρευση του στρατιωτικού επικοδομήματος, η θέση της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης κατέστη εξαιρετικά δυσχερής, καθώς η διαφαινόμενη πλέον νίκη των συμμαχικών δυνάμεων και η επικείμενη απελευθέρωση της Ελλάδας με απουσία τακτικού εθνικού στρατού εγκυμονούσαν σοβαρούς εθνικούς κινδύνους για το μεταπολεμικό καθεστώς. Συνεπώς η μεταπολεμική θέση της χώρας στο στρατόπεδο των νικητών καθιστούσε επιτακτική τη συμμετοχή ελληνικών μονάδων στις επιχειρήσεις των Συμμάχων εναντίον του εχθρού στην Ιταλία. Τον Ιούνιο του 1944, με εντολή της κυβέρνησης του Λιβάνου και υπό την επίβλεψη των Βρετανών, αρχίζει η συγκρότηση και εκπαίδευση μιας «νομιμόφρονος» ταξιαρχίας, της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας, διοικητής της οποίας ορίστηκε ο ανταγματάρχης Θρασύβουλος Τσακαλώτος.

Η Μαρίνα Πετράκη στο βιβλίο της παρουσιάζει τις συμμαχικές επιχειρήσεις στο μέτωπο της Ιταλίας την περίοδο 1943-1944 εναντίον των Γερμανών και τη συμμετοχή σε αυτές της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας, το φθινόπωρο του 1944. Αποτιμάται, παράλληλα, ο ηρωικός, με σοβαρές απώλειες, αγώνας, που ενέταξε την Ελλάδα στις νικήτριες δυνάμεις και της εξασφάλισε το αναγκαίο υπόβαθρο για την υποβολή των θέσεών της και τη διεκδίκηση απαράγραπτων εδαφικών απαιτήσεων μετά τη λήξη του πολέμου.

Στο πρώτο από τα έξι κεφάλαια του βιβλίου αναφέρεται στην προσπάθεια αναδιοργάνωσης του ελληνικού στρατού στη Μέση Ανατολή μετά το κίνημα του 1944 και τη διάλυση των ελληνικών δυνάμεων. Η στρατηγική των Συμμάχων μετά την ήττα των Γερμανών στο μέτωπο της Αφρικής και η απόφασή τους για τη δημιουργία νέου μετώπου στην Ιταλία καταγράφεται στο δεύτερο κεφάλαιο. Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφει τη συμμαχική ει-

σβολή στην Ιταλία και τις επιχειρήσεις του χειμώνα 1943, με διεξοδικές αναφορές στην απόβαση στο Άντσιο και τις μάχες του Μόντε Κασίνο. Ακολουθούν στα επόμενα κεφάλαια η συμμαχική προέλαση βόρεια μετά τη Ρώμη, η οργάνωση της γερμανικής άμυνας με την κατασκευή της Γοθικής Γραμμής και η έναρξη της Επιχείρησης Ελαία. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στην προώθηση της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας στο μέτωπο των επιχειρήσεων, στην ένταξή της στον επιθετικό σχεδιασμό των Συμμάχων και στις πρώτες επιχειρήσεις που έλαβε μέρος. Το βιβλίο κλείνει με την καταγραφή της προσπάθειας της Ταξιαρχίας να προελάσει και να καταλάβει το Ρίμινι, που αποτελεί και τον κύριο αντικειμενικό σκοπό της συμμαχικής προσπάθειας αυτή την περίοδο.

Η συμμετοχή της III Ελληνικής Ορεινής Ταξιαρχίας στο πλευρό των Συμμάχων στο πλαίσιο της Επιχείρησης Ελαία και η συμβολή της στη διάσπαση της Γοθικής Γραμμής υπήρξε καθοριστική. Η Ιταλική πόλη του Ρίμινι κατελήφθη στις 21 Σεπτεμβρίου 1944 από τους Έλληνες μαχητές έπειτα από σκληρές μάχες με τις δυνάμεις του Άξονα. Η κατάληψη του Ρίμινι από τις δυνάμεις της «Ταξιαρχίας του Ρίμινι» (όπως επικράτησε να αναφέρεται) δύο χρόνια μετά τη μάχη του Ελ Αλαμίν επανέφερε την Ελλάδα στο στρατόπεδο των νικητών εξασφαλίζοντάς της το αναγκαίο περιθώριο για τη διεκδίκηση απαράγραπτων εδαφικών απαιτήσεων στο συνέδριο ειρήνης που θα ακολουθούσε.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ

1. Ιστορική νικηφόρα μάχη των Σελτζούκων κατά των Βυζαντινών
2. Η «κυβέρνηση του βουνού» (αρχικά) - Φαφούτηδες, ξεδοντιασμένοι
3. Στρατηγός του Φιλίππου Β' και του Μεγάλου Αλεξάνδρου
4. Διάσημη Χαναναία πόρνη της Ιερικούς - Παλιά χρηματιστηριακά αρχικά
5. Ήταν ο αγωνιστής του 1821 Νεκτάριος - Το φρούριο φυλακή του Κόμη Μοντεχρίστου
6. Υπάρχουν και μυϊκές - Ζαν Ζακ ..., βραβευμένος Γάλλος σκηνοθέτης
7. Επιφώνημα θαυμασμού - Ορθό υποστύλωμα της οικοδομικής αρχιτεκτονικής
8. Γάλλος βασιλιάς της Αγγλίας διάσημος μονάρχης της μεσαιωνικής Ευρώπης
9. Τρομερός δαίμονας στο «Ουρλιαχτό» του Άλεν Γκίνμπεργκ (με άρθρο) - Ένας Λουδοβίκος
10. Άγγλος αντικονφορμιστής ποιητής εκφραστής του παρακμιακού ερωτισμού
11. Προτρέπει - Φωνήεντα ποιότητας - Η πατρίδα του ποιητή Νίκου Γκάτσου

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2				■	■				
3									
4				■	■			■	
5							■	■	
6	■	■				■	■		
7			■	■	■				
8								■	■
9						■	■		■
10									
11		■	■		■	■			

ΚΑΘΕΤΑ

1. Κωδική ονομασία της επιχείρησης εισβολής των Ναζί στην ΕΣΣΔ
2. Συνεχές, ασταμάτητο - Απειλή για τους λαούς της υποσαχάριας Αφρικής
3. Αρχηγός του συντηρητικού κόμματος Λικούντ του Ισραήλ
4. Οι Πορτογάλοι θαλασσοπόροι την έλεγαν Φορμόζα - Παλιός πρόεδρος της Αλβανίας
5. Τόπος ταφής των βιβλικών πατριαρχών Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ
6. Μυθικός βασιλιάς του Άργους - Αρχικά χρηματοδοτικού δείκτη
7. Σλαβόφωνος οπλαρχηγός του Μακεδονικού Αγώνα - Αρχικά του νοκ άουτ - Αεροπορικά αρχικά
8. Έχουν οι ομάδες και οι βουλευτές - Ευοίωνες, ευνοϊκές
9. Κιντάνα ... πολιτεία του Μεξικού - Κόρη του Κάδμου - Αρχικά παλιού πολιτικού κόμματος
10. Ερινύα τιμωρός των δολοφόνων - Δεικτικό

ΛΥΣΗ ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ: •1. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ •2. ΙΛΙΑΣ-ΣΙΩΝ •3. ΛΑΝΘΙΜΟΣ •4. ΟΡΑΟΜΑΙ-ΠΚ •5. ΣΙ-ΣΟΥΣΤΑ •6. ΤΧΣ-ΣΛ-ΑΡΑ •7. ΡΟΤΑ-ΙΕΡΗΣ •8. ΑΣΑΦΕΣ-ΑΓΟ •9. ΔΙΣΤΟΜΟΥ •10. ΟΤΙΣ-ΡΕΑΡ •11. ΟΑΣΑ-ΣΩΝ ΚΑΘΕΤΑ: •1. ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΣ •2. ΑΛΑΡΙΧΟΣ •3. ΡΙΝΑ-ΣΤΑΔΙΟ •4. ΜΑΘΟΣ-ΑΦΙΣΑ •5. ΑΣΙΜΟΣ-ΕΣ •6. ΜΑΥΛΙΣΤΡΑ •7. ΙΣΟΙΣ-ΟΕ •8. ΔΙΣ-ΤΑΡΑΜΑΣ •9. ΗΩ-ΠΑΡΗΓΩΡΩ •10. ΣΝΙΚ-ΑΣΟΥ

ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΝΕΟ!

Cheeseburger

BBQ Burger

Hot Dog

my DELIVERY

ORDER
www.gregorys.gr

f
gregorys.gr

g
gregorysgr

Download app!

Γρηγόρης

GIOCHI PREZIOSI

★ *Sevi* ★
1 8 3 1

*Ζήστε την μαγεία των Χριστούγεννων
με κλασικά παραμύθια!*

Giochi Preziosi Hellas

Αγρινίου 14, Πεύκη, 151 21, Τηλ.: 210 61.00.381-2, Fax: 210 61.00.383
info@giochipreziosi.gr, www.giochipreziosi.gr

